

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İBN EBÎ HAYSEME'DE SAHABE BİLGİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aziz GÖKÇE

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Hadis**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdullah AYDINLI

OCAK - 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İBN EBÎ HAYSEME'DE SAHABE BİLGİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aziz GÖKÇE

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Hadis

Bu tez 12/01/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdullah AYDINLI
Jüri Başkanı
Doç. Dr. Hayati YILMAZ
Jüri Uyesi
Yrd. Doç. Dr. Saim YILMAZ
Jüri Uyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Kabul
 Red
 Düzeltme

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Aziz GÖKÇE

12.01.2011

ÖNSÖZ

İbn Ebî Hayseme âlimlerin güvenilirliğinde ittifak ettikleri ve hadis alanında uzman olan bir âlimdir. Kendisinin rivayet döneminde yaşamış olması *et-Târîhu'l-Kebîr* adlı eserine ayrı bir önem katmaktadır. Dolayısıyla bu eserde, Kur'an-ı Kerim ile ilk olarak muhatap olmuş insanlar olan sahâbîler hakkında bulunan bilgilerin tespit edilmesi, bu insanlar hakkında sağlam, doğru ve faydalı bilgiler elde edilebilmesi açısından önemli bir basamak olacak niteliktedir.

Bu tezin belirlenmesi ve devamındaki her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Abdullah AYDINLI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Aziz GÖKÇE

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İBN EBÎ HAYSEME’NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ	9
1.1. Hayatı	9
1.1.1. İsmi.....	9
1.1.2. Ailesi	9
1.1.3. Doğumu.....	10
1.1.4. İlim Tahsili	10
1.1.5. Hocaları	11
1.1.6. Vefatı	11
1.1.7. Çocukları.....	12
1.2. İlmî Kişiliği	12
1.2.1. Güvenilirliği	13
1.2.2. Rivayet Usûlü.....	13
1.3. Talebeleri	14
1.4. Eserleri	14
1.4.1. Kitâbu Ahbâri’ş-Şuarâ	15
1.4.2. Kitabu’l-İ’râb (A’râb).....	15
1.4.3. Kitabu’l-Birr.....	15
1.4.4. Kitabu’l-Muntemîn	15
1.4.5. Vesâya’l-‘Ulemâ’ inde’l-Mevt.....	15
1.4.6. Cüz’ men Revâ an Ebîhi an Ceddihî	15
1.4.7. Musned.....	15
1.4.8. et-Târîhu’l-Kebir	15
1.4.8.1. Genel muhtevası.....	17
1.4.8.2. Râvî Tanıtımı.....	34
1.5. Etkisi	54

BÖLÜM 2: İBN EBÎ HAYSEME'DE SAHÂBE BİLGİSİ.....	57
2.1. Sahâbilerin Tespiti.....	57
2.1.1. Hz. Peygamber ile İrtibat	57
2.1.1.1. Birlikte Bulunma.....	57
2.1.1.2. Görme, İşitme, Temas ve Konuşma	59
2.1.1.3. Hadisinde Zikredilmiş Olma	61
2.1.1.4. Akrabasından Olma.....	61
2.1.1.5. Görevlendirilme	63
2.1.2. Bazı Özellikler	64
2.1.3. Sahâbenin Kendi ifadesi.....	66
2.1.4. Başkalarının Bildirmesi.....	66
2.1.5. İbn Ebî Hayseme'nin Bildirmesi.....	68
2.2. İbn Ebî Hayseme'de Sahâbe Bilgisinin Muhtevası.....	69
2.2.1. İsim ve Soy Bilgisi.....	71
2.2.2. Akraları.....	73
2.2.3. Hz. Peygamber'e Yakınlık	74
2.2.4. Hayatlarıyla İlgili Bilgiler	77
2.2.5. Bazı Özellikler	81
2.2.6. Hadis Rivayetindeki Yeri	84
2.2.6.1. Hadis Rivayetiyle İlgili Görüşleri	85
2.2.6.2. Öğrencileri	86
2.2.6.3. Bazı Hadis Rivayetleri	87
2.3. Temel Sahâbe Edebiyatında Bulunmayan Sahâbîler.....	87
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	92
EKLER.....	98
ÖZGEÇMİŞ.....	103

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a. mlf.	: Aynı müellif
b.	: İbn/oğlu
bkz.	: Bakınız
bt.	: Bint/kızı
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EI	: The Encyclopaedia of Islam
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
Krş.	: Karşılaştırınız
MÜİFVY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
ö.	: Ölümü
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallâhu anh
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik eden
t.y.	: tarih yok
TİEH	: İbn Ebî Hayseme, Târîhu İbn Ebî Hayseme
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve sâire
Yay.	: Yayınları
y.y.	: Yüzyıl

Tezin Başlığı: İbn Ebî Hayseme’de Sahâbe Bilgisi	
Tezin Yazarı: Aziz GÖKÇE	Danışman: Prof. Dr. Abdulah AYDINLI
Kabul Tarihi: 12.01.2011	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 97 (tez)+ 5 (ekler)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri	Bilimdalı: Hadis
<p>“İbn Ebî Hayseme’de Sahâbe Bilgisi” adlı bu tezimizde öncelikle İbn Ebî Hayseme ve ilmî kişiliği hakkında bilgiler verilmeye çalışıldı. Sonra İbn Ebî Hayseme’nin <i>et-Târihu’l-Kebîr</i> adlı eserindeki sahâbiler hadis âlimlerince genel olarak benimsenmiş olan sahâbî olma kriterine göre tespit edildi. Tespit edilen sahâbilerin, sahâbe biyografî yazarlarının eserlerinde olup olmadıkları incelendi. Ek kısımda ise tespit edilen sahâbilerin isimleri alfabetik olarak sıralandı. Ayrıca sahâbiler hakkında ne tür bilgiler verildiği de “Sahâbe bilgisinin muhtevası” anabaşlığı altında anlatıldı.</p>	
Anahtar kelimeler: İbn Ebî Hayseme, sahâbe, Hz. Peygamber	

Title of the Thesis: Sahabe Knowledge in Ibn Abî Hayseme	
Author: Aziz GÖKÇE	Supervisor: Prof. Dr. Abdullah AYDINLI
Date: 12.01.2011	Nu. of pages: v (pre text) + 97 (main body) + 5 (app.)
Department: Basic Islam Sciences	Subfield: Hadith
<p>First of all the information about Ibn Abî Hayseme and his scholarly personality was tried to be given in our thesis in the name of “Sahabe (The Follower of Prophet Mohammad) Knowledge in Ibn Abî Hayseme”. Then the Sahabes in Ibn Abî Hayseme ‘s work “<i>et-Târîhu’l-Kebîr</i>” were determined according to the criterion of being Sahabe, which were accepted by the scholars of prophet Muhammad's sayings/deeds. It was examined that whether the determined Sahabes were in the works of the Sahabe biography writers or not. In additional part the names of the determined Sahabes were arranged in an alphabetical order. And also the information about the Sahabes was explained under the main title of “the Ingredient of Sahabe Knowledge”.</p>	
Key words: Ibn Abî Hayseme, Sahabe (The Follower of Prophet Mohammad), The prophet of Mohammad.	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Sahâbîler, son peygambere ulaşmış, ona inanmış ve Kur'an'ın inişine şahit olmuş insanlardır. Onlar birçok konuda ayetlerin iniş, hadislerin söyleniş sebeplerine şahit olmuş ve İslam'ın hükümlerinin özünü Din'in Peygamberi'nin uygulamalarıyla bizzat görerek kavramışlardır. Onlar vesilesiyle Kur'an-ı Kerîm Mushaf içinde toplanmış, çoğaltılmış ve Allah'ın, Kur'an-ı Kerîm'i koruma vaadi ilk olarak onların eliyle gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in sünneti ve hadisi şeriflerinin günümüze kadar gelmiş olmasının en önemli sebebi de sahâbîlerin faaliyetleri ve kendilerinden sonrakilere bu konudaki örneklikleridir. Bu açılardan sahâbîlerin bilinmesi çok önemlidir. Ayrıca sahâbîlerin bilinmesi sahih hadisin şartlarından olan senedin ittisalının tesbit edilmesi ve onların cerh ve ta'dîl durumlarının belirlenmesi açısından da önemlidir.¹

Ayet ve hadislerde birçok iltifata mazhar olmuş olan sahâbîler hakkında ilk dönemlerden itibaren pek çok çalışma yapılmıştır. Muhtevaları sahâbe ağırlıklı veya sadece sahâbeye tahsis edilmiş olan kaynaklar, eldeki bilgilere göre h. 2. y.y.ın ilk yarısından itibaren verilmeye başlamıştır.² Daha rivayet asrı denilen Hicrî ilk üç asırda çoğu sistemli olmasa da bu konuda pek çok eser meydana getirilmiştir³ ve bu dönemden sonra gelecek olanlara bu konuda büyük bir malzeme bırakılmıştır. Bu konuda zamanla tüm sahâbîleri bir eserde toplama amacı belirlemiştir. İbn Abdilberr (ö. 463), İbnü'l-Esîr (ö. 630) ve Zehebî (ö. 748) gibi âlimler bu büyük malzeme içerisinden tüm sahâbîleri tespiti çalışanlardan birkaçıdır. Ama kendilerinden sonra gelenler tarafından eserlerine birçok ilaveler yapıp yanlışlıkla sahâbe içerisinde zikredilenlerin de ayıklanması suretiyle bu konuda kemale doğru ilerlenmeye çalışılmıştır. Hicrî 9. y.y.a gelindiğinde ise büyük hadis âlimi İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852) bu konudaki en kapsamlı eser olarak bilinen *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* adlı eseri yazmıştır. Ama Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in vefatında 60000 ile 114000 arasında değişen sayılarda sahâbî olduğu söylenmesine⁴ rağmen sahâbe hakkındaki bu en kapsamlı eser 12000

¹ Sehâvî, *Fethu'l-Müğîs*, 4/5

² Ali Yardım, "Ashâb Bilgisinin Kaynakları ve Tirmizî'nin "Tesmîyetü Ashâb'in-Nebî'si", s. 255

³ Bu konuda bu dönemde yazılan bazı eserler için bkz. Ali Yardım, a.g.e., s. 255-60

⁴ Bu konuda bkz. Suyûtî, *Tedrib*, 1/680-1; Nevzat Âşık, *Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti*, s. 30-1

civarında sahâbeyi içermektedir.⁵ Dolayısıyla sahâbîlerin tespit edilemeyeni tespit edileninden çok daha fazladır. Ve İbn Ebî Hayseme'nin (ö. 279) *et-Târîhu'l-Kebîr* adlı eseri de bu konudaki en güzel eserler içinde zikredilen *el-İstîâb* ile *el-İsâbe*'nin önemli kaynaklarından biridir. Bu eser sırf sahâbe üzerine yazılmış olmayıp İbn Ebî Hayseme tarafından kendi dönemine kadar yaşamış olan diğer râvîlerin de tanıtıldığı bir kitaptır. İbn Ebî Hayseme'nin bu eserinde sahâbîler hakkında verdiği bilgiler üç bölgede - Mekke, Medine ve Kufe kısmında- düzenli olsa da siyer kısmı ve eserin sahâbe dışındaki diğer râvîlerinin tanıtımı sırasında çeşitli vesilelerle sahâbîlere temas edildiğinden eserdeki sahâbîler hakkındaki bilgiler bu eserlerdeki gibi sistemli değildir. Dolayısıyla İbn Ebî Hayseme'nin bu eserinde yer alan bazı sahâbîlerin bu müelliflerce gözden kaçırılması muhtemeldir. Bunun için konusu İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târîhu'l-Kebîr* adlı eserindeki sahâbe bilgisi olan bu tezde öncelikle bu eserin yazarı olan İbn Ebî Hayseme'nin hayatı, ilmî kişiliği, öğrencileri, eserleri ve etkisi hakkında bilgiler aktarılmaya çalışıldı. *et-Târîhu'l-Kebîr*'deki genel muhteva ve eserin önemli bir kısmını oluşturan râvî tanıtımı hakkında bilgi verildi. Sonra bu eserdeki sahâbîler sistemli bir şekilde tespit edilip sayısı belirlendi. Ayrıca sahâbe bilgisinin muhtevası hususunda eserde nelerden bahsedildiği konusuna değinildi.

Çalışmanın Önemi

Bir rivayet dönemi eseri olan İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târîhu'l-Kebîri*'nde geçen tüm sahâbîlerin isimlerinin tespit edilmesi ve bu bilgilerin dönemin diğer eserleri ve kendinden sonraki diğer kaynaklardaki bilgilerle mukayese edilmesi sahâbîler hakkında daha sağlam ve verimli bir neticeye varılmasını sağlayacaktır.

Çalışmanın Amacı

Esas itibariyle eserin çeşitli yerlerinde geçen sahâbîlerin tespit edilip ilim âlemine tanıtılmasıdır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târîhu'l-Kebîri*'nde geçen kişilerin sahâbîliklerinin tespitinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte

---

⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. 1-13, thk. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Kâhire, 1414/1992

bulunma, onu görme, ondan işitme, onunla temasta bulunma, konuşma, onun tarafından görevlendirilme gibi ona mülaki olduklarını gösteren ifadeler ile Hz. Peygamber'in hadisinde zikredilmiş olma, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yakını olma ve kişinin kendisinin sahâbî olduğunu belirten ifadelerinden yararlanılmaya çalışılacaktır. Ayrıca kişinin ilk Müslümanlardan olması, hicret eden ve onları misafir edenlerden olması, fetih Müslümanlarından veya müellefe-i kulûbden olması gibi sahâbîliğini gösteren bazı vasıflarından da yararlanılacaktır. Bunların dışında üçüncü şahıslar ile İbn Ebî Hayseme'nin kendisinin bir kimsenin sahâbî olduğunu belirten ifadelerinden hareketle de kişilerin sahâbîlikleri tespit edilmeye gayret edilecektir. Ayrıca tespit ettiğimiz sahâbîler *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, *Tecrîdü Esmâi's-Sahâbe* ve *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* adlı eserlerden kontrol edilecek, buralarda bulunmayanlar hakkında diğer eserlerde araştırma yapılacaktır.

Sahâbînin Tanımı

Lügatte “arkadaş, dost olan kimse” manasına gelen *sahâbî* kelimesinin cem'i *sahb* ve cemu'l-cem'i *ashâbdır*. *Sahâbe* de şâz bir cem olarak *ashâb* manasında kullanılır.⁶

Sahâbî kelimesi ıstılah bakımından ise en sahih görüşe göre Müslüman ve âkıl olarak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i gören kimse için kullanılır. Hadisçi, usulcü vd. âlimler, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte oturup kalkma, yürüme ve konuşma gibi durumlar gerçekleşmese de onun mertebesinin yüceliğinden dolayı onu bir an da olsa sadece görmeyi kişinin *sahâbî* olarak isimlendirilmesinde yeterli görmüşlerdir.⁷ Zaman içerisinde bazı meselelerden dolayı bazı ayrıntıları da dikkate alarak İbn Hacer el-Askalânî şöyle bir *sahâbî* tanımı yapmıştır: “Sahâbî, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile mümin olarak karşılaşan ve araya dinden çıkma olayı girmiş olsa da mümin olarak ölen kimsedir.”⁸ Bu tanım uygulanabilirlik bakımından daha elverişli ve kapsamlıdır.⁹

⁶ Bu kelimenin hangi fiilden türediği ve anlamı hakkında bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/2400; Ahmed Naim, “Mukaddime”, 1/13

⁷ Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 4/8

⁸ İbn Hacer, *Nüzhetü'n-Nazar*, s. 131; Abdullah Aydın, *Hadis Tesbit Yöntemi*, s. 62

⁹ Abdullah Aydın, a.g.e., s. 62-3

Kişinin sahâbî olması hakkında sadece görmesinin yetmeyeceği, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e tabi olarak ve ondan tahammül ederek onunla arkadaşlığının uzun sürmesi ve birlikte oturmasının çok olması gerektiği de söylenmiştir.¹⁰ Bunu söyleyenler *sahâbî* kelimesinin lügat bakımından manasının da bu olduğunu belirtmişlerdir.¹¹ Bu görüş usulcülere de nisbet edilmiştir. Ancak bu onlardan bazılarının görüşüdür. Usulcülerin çoğu ise birinci görüşü benimsemiştir.¹²

Diğer taraftan ikinci görüşü benimseyenlerin hiçbiri belirttikleri uzunluk hakkında kesin bir süre tayin etmemişlerdir.¹³ Kaydetmeliyiz ki, bunu altı ayla, bir veya iki yıl beraber bulunmak ya da onunla bir veya iki savaşa katılmak gibi kesin olmayan sürelerle sınırlayanlardan da bahsedilmiştir.¹⁴ Fakat bu durum, sahâbeden sayılması hususunda bir ihtilafın olmadığı bazı kimselerin sahâbeden sayılmamasını gerektiren bir darlık oluşturur.¹⁵ Ayrıca bu, lügat ehlinin icmâsıyla reddedilmiştir. Çünkü lügatçiler sahâbî kelimesinin *suhbet/arkadaşlıktan* türediğini, buna özgü bir miktarın olmadığını ve bu kelimenin, başkasıyla az veya çok arkadaşlık eden herkes için kullanılacağını belirtmişlerdir.¹⁶

Bunların dışında *sahâbî* kavramı hakkında şâz olarak nitelenen bazı tanımlamalar daha vardır:

Sahâbî, Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i gündüzün bir anında bile olsa gören, buluğa ermiş ve Müslüman olmuş, dinî konuları akleden ve bundan razı olan kimsedir.¹⁷ Bu görüş şâz kabul edilmiştir.¹⁸ Çünkü sahih olan görüşe göre bulug şart koşulmaz. Aksi takdirde sahâbî olduklarında icmâ edilen bazı kimseler sahâbîler içerisinden çıkarılmış olur.¹⁹

---

¹⁰ Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 4/19

¹¹ İbnü's-Salâh, *Ma'rifetu Envâi Ilmi'l-Hadîs*, s. 396; Suyûtî, *Tedrib*, 2/669

¹² Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 4/20

¹³ Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 4/22

¹⁴ Hatîb, *Kifâye*, s. 50; Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 4/22

¹⁵ İbnü's-Salâh, *Ma'rifetu Envâi Ilmi'l-Hadîs*, s. 396-7; Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 4/23

¹⁶ Suyûtî, *Tedrib*, 2/669

¹⁷ Hatîb, *Kifâye*, s. 50; Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 4/18-9

¹⁸ Suyûtî, *Tedrib*, 2/672

¹⁹ Suyûtî, a.g.e., 2/669

Sahâbî, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile arkadaşlığı uzun olup ondan ilim tahammül eden veya rivayette bulunan kimsedir.²⁰

Sahâbî, Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayette bulunmasa da, öğrenme de hususi arkadaşı olarak onu gören kimsedir.²¹

Sahâbî, kendisinde -suhbet/arkadaşlık ile birlikte- adalet ile ittisafın zahir olduğu kimsedir.²²

Sahâbî, Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'i görmese de Müslüman olarak onun zamanını idrak eden kimsedir.²³ Sanki bu tarifi yapanların hucceti sahâbîlerin doğan çocuklarını Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'e dua için getirme isteklerinin çokluğudur.²⁴

Sahâbîlerin Bilinmesi

Bir kimsenin sahâbîliği başlıca şu yollarla tespit edilmiştir:

- Sahâbî olduğunun yaygın bir şekilde (mütevahir olarak) bilinmesi: “Hani o arkadaşına ‘Üzülme; çünkü Allah bizimle beraberdir diyordu” (Tevbe Sûresi, 9/40) ayetiyle kastedilen Ebû Bekr es-Sıddîk ile aşere-i mübeşşereden olan diğer kimseler buna örnektir.
- Sahâbî olduğunun dar bir çevrede (meşhur olarak) bilinmesi: Bu da daha ziyade, güvenilir bir hadiste/haberde isminin, mesela Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e bir soru sorduğunun, bir yerde onunla beraber bulunduğunun anlatılması gibi, sahâbî olduğunu gösterecek şekilde, geçmiş olmasıyla gerçekleşir. Ukkâşe b. Mıhsan ve Dımâm b. Sa'lebe vd. bu yolla bilinir.
- Sahâbî olduğu bilinen birinin haber vermesi: Bu ondan ya “Filanın sahâbîliği vardır” ya da bunun benzeri “Ben ve filan Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında idik” veya “Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanına geldik” gibi bir ifadenin gelmesi ile anlaşılır. Bu halde zikredilenin Müslümanlığının bilinmesi şarttır.
- Tâbiûnun sikalarının bildirmesi.

²⁰ Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, 4/24-5, Suyûtî, *Tedrib*, 2/672

²¹ Sehâvî, a.g.e., 4/25

²² Sehâvî, a.g.e., 4/25

²³ Sehâvî, a.g.e., 4/25; Suyûtî, *Tedrib*, 2/672

²⁴ Sehâvî, a.g.e., 4/26

- Kendisinin sahâbî olduğunu açıkça veya bu manaya gelecek dolaylı bir ifadeyle söylemesi.²⁵ Ancak bu durumdaki kişinin adaletinin bilinmesi gerekir. Adalet şartı açıktır. Çünkü kişi sika, emin, sözü makbul olduğu zaman adaletinin mevcudiyeti ve haberinin kabulünden dolayı ‘Nebî ile arkadaşlık ettim ve onunla likam çok oldu’ demesi ile (bunda kesinlik olmasa da) zahiren onun sahâbî olduğuna hükmedilebilir.²⁶ Ancak bu iddia da Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem’in vefatından 100 yıl geçmeden önce iddia edilmiş olmalıdır. Önceden adaleti sabit olsa bile h. 110’dan sonra sahâbîlik iddiasında bulunanın iddiası kabul edilemez. Zira Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem, hayatının son zamanlarında “Bu geceni görüyor musunuz? Bu geceden itibaren 100 senenin başında yeryüzünde bugün hayatta olanlardan hiç kimse kalmayacak” buyurarak çağındaki herkesin 100 sene içinde yok olacağını belirtmiştir. Bu rivayeti Buhari ve Müslim İbn Ömer’den rivayet etmiştir.²⁷ Müslim’in Câbir rivayetinde ise bu olayın “Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem’in vefatından bir ay önce gerçekleştiği belirtilmektedir.²⁸ Bu nokteden dolayı imamlar h. 110’dan sonra sahâbîlik iddia eden hiç kimseyi tasdik etmemişlerdir.²⁹

Bu meselede başka iki görüş daha vardır:

1. Kişinin kendi sözüyle sahâbîliğini iddia etmesi, rütbece kendisine tanıklık etmesinden dolayı sabit olmaz. Buna göre başka yollardan bilinmedikçe kişinin kendisinin Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem ile arkadaşlık ettiğini iddia etmesi kabul edilmez.³⁰
2. Arkadaşlık yapma süreleri hakkında ayırım yapılır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile az bir süre arkadaşlık yaptığını iddia edenin sahâbîlik iddiası kabul edilir. Çünkü nakille bunun ispatı mümkün olmayıp hiç kimse onun Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte bulunmasına veya onu görmesine şahit olmamıştır.³¹ Eğer kişinin iddiası Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile uzun

²⁵ Sahâbîlerin bilinmesi hakkında bkz. İbnü’s-Salâh, *Ma’rifetu Envâi Ilmil-Hadis*, s. 397; Sehâvî, *Fethu’l-Muğîs*, 4/26-7; Suyûtî, *Tedrib*, 2/672-3; A. Muhammed Şâkir, *el-Bâisü’l-Hasîs*, 185-6; Abdullah Aydınli, *Hadis Tesbit Yöntemi*, s. 63

²⁶ Hatîb, *Kifâye*, s. 52

²⁷ Buhari, *Kitâbu’l-İlm*, 41; Müslim, *Kitâbu Fezâilü’s-Sahâbe*, Hadis No. 2537, 2/1179

²⁸ Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, Hadis No:2538, 2/1180. Câbir b. Abdillâh’ın rivayeti şöyledir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’i ölmesinden bir ay önce “Allah’a yemin ederim ki (bugün) yeryüzünde bulunan nefislerden hiçbiri üzerlerinden 100 sene geçince hayatta olmayacak” derken işittim.

²⁹ Sehâvî, *Fethu’l-Muğîs*, 4/28-9

³⁰ Sehâvî, a.g.e., 4/29

³¹ Sehâvî, a.g.e., 4/30

bir süre arkadaşlık ettiği, hazarda ve seferde ona çok gelip gittiği şeklinde olursa sahâbîlik iddiası kabul edilmez. Zira bu durum müşahede edilir, nakledilir, meşhur olurdu. Dolayısıyla bu durumda sadece kendi kavliyle sabit olmaz.³²

İbn Abdilberr, sahâbînin zahiren cerhten salim olmasına binaen şartsız olarak bunun kabulüne hükmedip bunu, hadis imamlarının bu gibilerin hadislerini müsnedlerinde tahrir etme tasarrufuyla desteklemiştir.³³

Fakat “Bir adam muan’an bir rivayetle “Bana Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem’den şunu haber verdi ki...” şeklinde bir ifade kullandığı zaman bununla sahâbîliğin sübûtu irsal ihtimalinden dolayı uzaktır. Ancak bunda söyleyenin Tâbiûnun küçüklerinden ve büyüklerinden olması arasında ayırım yapılır. Tâbiûnun büyüklerinden ise kabulü, küçüklerinden ise reddi tercih edilir.³⁴

Bununla beraber sahâbe hakkında eser yazanlar bu durumdaki kimseleri kitaplarında tahrir etmekten geri durmadılar. Böyle biri hakkında tâbiûndan veya etbeu’t-tâbiûnden adil birinin “o sahâbîdir” diye haber vermesi durumunda bazı âlimler; “Bu konuda kıyasın gerektirdiği mürsellerinin kabul edilmediği gibi bunun da kabul edilmeyeceğidir” derken, İbn Hacer’in görüşü, biri tarafından tezkiyesinin kabulünden dolayı bunun tercihe şayan olduğu şeklindedir.³⁵ Nitekim Zerkeşî de bunu benimseyerek “Zahir olan bunun kabulüdür. Çünkü bunu ancak ıztırârî veya iktisâbî olarak onu bilmesinden sonra söyler.” demiştir.³⁶

Ayrıca kişilerin sahâbî olup olmadıklarının tespitinde yararlanılan bazı durumlar ise şunlardır:

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem devrinde bir ordunun başına kumandan tayin edilmek.
- Hulefâyi Râşidîn döneminde ridde savaşları veya fetih ordularında üst seviyede görevlere getirilmek.

---

³² Sehâvî, a.g.e., 4/30

³³ Sehâvî, a.g.e., 4/30

³⁴ Sehâvî, a.g.e., 4/30

³⁵ Sehâvî, a.g.e., 4/30

³⁶ Sehâvî, a.g.e., 4/31

- Abdurrahman b. Avf'ın "Doğan her çocuk Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'e getirilir, o da ona dua ederdi." şeklindeki rivayetinden hareketle Hz. Peygamber devrinde doğmuş olmak.
- Medine, Mekke, Taif ve bunların arasında Müslüman olmayan, Veda haccına katılmayan kimse kalmamıştı. Bu nedenle bu vakitte mevcut olanlar Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem onları görmese de onların onu görmelerinden dolayı sahâbe içinde sayılırlar.
- Medineli Evs ve Hazrec kabilelerinden birine mensup olmak.³⁷
- Muhâcir veya Ensârdan olmak.³⁸

---

³⁷ Sehâvî, a.g.e., 4/31; Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe", 25/491

³⁸ el-Kâsımî, *Kavâidü't-Tahdîs*, s. 332

BÖLÜM 1: İBN EBÎ HAYSEME'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Hayatı

1.1.1. İsmi

İbn Ebî Hayseme'nin ismi kaynaklarda Ahmed b. Ebî Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd en-Nesâî el-Bağdâdî olarak geçmektedir.³⁹ en-Nesâî nisbesi ailesinin Nesâ' beldesinden gelmiş olmasından dolayı,⁴⁰ el-Bağdâdî nisbesi ise Bağdat'ta ikamet etmesinden dolayı kendisine verilmiştir.⁴¹ Künyesi ise Ebû Bekir'dir.

1.1.2. Ailesi

Sâlih TUĞ, İbn Ebî Hayseme'nin babasının Horasan'ın Nesa' beldesinden gelmiş bulunması, büyük dedesi Şeddâd'ın isminin aslında bir Türk ismi olan Eştâl olması⁴² ve İslâm öncesi Türklerde babaya ve dedeye nisbetle isim kullanılmaması âdetine uygun olarak nesebinin kaynaklarda Şeddâd'dan ileri gitmemesi gibi delillere dayanarak ailesinin Türk olduğu sonucuna ulaşılabileceğini belirtir.⁴³

İbn Ebî Hayseme'nin babasının adı Ebû Hayseme Züheyr b. Harb (ö. 243)'dir. Ebû Hayseme, Buhârî (ö. 256), Müslim (ö. 261), Ebû Dâvûd (ö. 275), Nesâî (ö. 303) ve İbn Mâce (ö. 273) gibi önde gelen muhaddislerin kendisinden rivayette buldukları bir kimsedir.⁴⁴ Müslim'in (ö. 261) ondan rivayet ettiği hadis sayısının binden fazla olduğu söylenir.⁴⁵ Bir hadis hâfızı⁴⁶ olan Ebû Hayseme *Kitâbu'l-Müsned* ve *Kitâbu'l-İlm* adlı eserlerin sahibidir.⁴⁷ İbn Ebî Hayseme, babasının ilme verdiği önemi gösteren bir hadiseyi şöyle anlatır:

³⁹ İsmi için bkz. İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1/1/52; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/162. Ayrıca İbn Hibbân, onun tam ismini Ebû Bekir Ahmed b. Züheyr b. Amr b. Hayseme olarak vermiştir (İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, 8/55).

⁴⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/162; İbn Kayyım el-Cevzîyye, *el-Muntazam*, 5/139, Yâkût, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, 3/35, Zirikli, *el-A'lâm*, 1/128, Salih Tuğ, *Zuheyr'ubn Harb ve Kitâbul-İlm Adlı Eseri*, s. 2-5

⁴¹ Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, 1/596; a. mlf., *el-Iber*, 1/401; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, 1/174.

⁴² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 8/482; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/637

⁴³ Geniş bilgi için bkz. Salih Tuğ, *Zuheyr'ubn Harb ve Kitâbul-İlm Adlı Eseri*, s.2-5

⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/637

⁴⁵ a. mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/205

⁴⁶ a. mlf., *Lisânu'l-Mizân*, 1/174

⁴⁷ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 286

Babamın şöyle dediğini duydum: “Îsâ b. Mûsâ Mekke’nin valisi idi. Kardeşim Zâhir b. Harb de onun kâtibi idi. Mekke’de bana ‘Ne arzu edersin?’ dedi. ‘Süfyân b. Uyeyne’yi hadis rivayet etmesi için getirtmeni isterim’ dedim. Îsâ yedi minderi üzerinde iken Süfyân’ı getirdiler. Oturdu ve onlara hadisleri, senedlerini hazfederek rivayet etmeye başladı. Kardeşime “Ona söyle, hadisleri senedleriyle rivayet etsin” dedim. Kardeşim ona bunu söyleyince Süfyân “Bu sizin işiniz değildir” dedi.” Bu olayı anlatan Ebû Hayseme, Süfyân’ın kendisini görmediğini belirtmiştir.⁴⁸

Kaynaklarda annesi ve kardeşleri hakkında herhangi bir bilgi zikredilmeyen İbn Ebî Hayseme’nin amcası ise, üstteki ifadeden anlaşıldığı üzere Mekke valisi Îsâ b. Mûsâ’nın kâtibi olan Zâhir b. Harb’dır.

1.1.3. Doğumu

İbn Ebî Hayseme Bağdat’ta doğmuştur.⁴⁹ İbn Ebî Hayseme’nin genel olarak kabul edilen 279 yılında 94 yaşında iken vefat ettiği bilgisinden hareketle 185 yılında doğduğu söylenebilir.⁵⁰ Zehebî ise İbn Ebî Hayseme’nin vefat yaşını “80’li yaşlar” olarak düşündüğü için bir eserinde “Eğer öldüğünde 94 yaşında olsaydı, doğum zamanı 185 yılı olurdu” ifadesini kullanarak doğum tarihi hakkında 185’ten sonralara işaret etmiştir.⁵¹ İbn Hacer ise onun 205’te doğduğunu söylemiştir.⁵²

1.1.4. İlim Tahsili

İbn Ebî Hayseme küçüklüğünden itibaren ilmî bir ortamda yetişmiştir. Bir hadis hâfızı olan babası, o daha küçükken ona kendisi ders verdiği gibi Yezîd b. Hârûn gibi dönemin önde gelen âlimlerinin derslerine de götürmüştür.⁵³ İbn Ebî Hayseme böylece hadis, neseb, edebiyat ve tarih gibi birçok branşta alanında uzman hocalardan ders alma imkânı bulmuştur.

---

⁴⁸ TİEH, 1/287

⁴⁹ Zirikli, *el-A’lâm*, 1/128

⁵⁰ İbn Ebî Hayseme’nin doğum tarihini 185 olarak gösteren kaynaklar için bkz. Fuat Sezgin, *Târîhu’t-Turâs*, 1/512; Ch. Pellat, “İbn Abî Khaythama”, 3/687

⁵¹ Zehebî, *Siyeru A’lâm*, 11/493

⁵² İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, 1/174

⁵³ Zehebî, *Siyeru A’lâm*, 11/493

İbn Ebî Hayseme ilim yolunda rıhleler de gerçekleştirmiştir. Örneğin 219'da hadis dinlemek amacıyla babasıyla Mekke'ye gittiklerinden bahsetmektedir.⁵⁴ Ayrıca *Târîhi*'nde bazı haberleri zikredip "Bu haberlerin hepsini Basra'da benimle beraber olan kendisine Muhammed b. Hârûn en-Neşîf denilen arkadaşımın (aldım)" ifadesinden Basra'ya da rıhle gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.⁵⁵ Bunların dışında yaşamını Bağdat'ta sürdürmüştür.⁵⁶

1.1.5.Hocaları

Bu ilim tahsili ve rıhleleri sırasında çeşitli alanlarda birçok hocadan ders almıştır. Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel İbn Ebî Hayseme'nin hadis hocalarıdır. Mus'ab b. Abdullâh ez-Zübeyrî ise onun neseb hocasıdır. Târih ilmini Medâinî'den tahsil eden İbn Ebî Hayseme'nin edebiyat hocası ise İbn Sellâm el-Cumahî'dir.⁵⁷ İbn Ebî Hayseme kıraat ilmini ise babası Züheyr b. Harb, Halef b. Hişâm ve Muhammed b. Ömer el-Kasabî'den tahsil etmiştir.⁵⁸ Ayrıca Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Mansûr b. Seleme el-Huzâi, Mûsâ b. Dâvûd ed-Dabbî, Ebû Seleme Mûsâ b. İsmâil et-Tebûzekî, Affân b. Müslim, Halef b. Hişâm, Ali b. Ca'd, Muhammed b. Sâbık, Ebû Ğassân en-Nehdî, Avn b. Sâlim, Ahmed b. İshâk el-Hadramî, İbnü'l-Cevâb, Müslim b. İbrâhîm, Sehl b. Bekkâr, Abdullâh b. Ca'fer er-Rakkî ve diğer birçok kişiden hadis dinlemiştir.⁵⁹ Bunlar arasında en çok Yahyâ b. Maîn'den rivayette bulunmuştur.⁶⁰

1.1.6. Vefatı

İbn Ebî Hayseme Bağdat'ta vefat etmiştir.⁶¹ Vefat yılı hakkında ise farklı rivayetler vardır. İbn Kâni', İbn Ebî Hayseme'nin Cumâde'l-ûlâ 279'da vefat ettiğini söylemiştir.⁶² İbnü'l-Münâdî de aynı tarihi vermiştir.⁶³ Yâkût ise onun Şevvâl 279'da el-Mu'temed

⁵⁴ TİEH, 2/372

⁵⁵ TİEH, 3/255-6. Basra'ya gittiğini gösteren diğer bir ifade için bkz. TİEH, 1/202. Burada h. 220'de Yahyâ b. Maîn ile Basra'da bulunduğu bahseder.

⁵⁶ Fuat Sezgin, *Târîhu't-Turâs*, 1/512

⁵⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/162-3

⁵⁸ İbnü'l-Cezerî, *Ĝâyetu'n-Nihâye*, s.54

⁵⁹ Hocaları için bkz. İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 1/1/52; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/162; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, 1/174

⁶⁰ İbn Hacer, a.g.e., 1/174

⁶¹ Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/128

⁶² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/164; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Muntazam*, 5/139

⁶³ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, 11/493; a. mlf., *Tezkiretu'l-Huffâz*, 1/596

ale'llah'ın hilâfeti zamanında vefat ettiğini belirtmiştir.⁶⁴ Ayrıca el-Fergânî'den onun 297'nin Zilka'de ayında⁶⁵ ve 298 yılının sonunda⁶⁶ vefat ettiğine dair farklı rivayetler zikredilmiştir. İbn Ebî Hayseme'nin vefat yaşı hakkında da çeşitli rivayetler söz konusudur. Bu konudaki rivayetler onun "94 yaşında iken vefat ettiği"⁶⁷, "94 yaşına ulaşmadan vefat ettiği",⁶⁸ "90'lı yaşlarında vefat ettiği"⁶⁹ "80'li yaşlarında vefat ettiği"⁷⁰ şeklindedir. Bütün bu rivayetlerle birlikte genel olarak onun 94 yaşında iken 279 yılının Cumâde'l-ûlâ ayında vefat ettiği kabul edilmektedir.⁷¹ İbn Ebî Hayseme'nin ölüm sebebi ise el-Fergânî'nin bildirdiğine göre kalp krizidir (sekte).⁷²

1.1.7. Çocukları

İlgili kaynaklarda İbn Ebî Hayseme'nin iki çocuğu zikredilmektedir. Bunların isimleri Muhammed ve Abdullâh'tır.

Muhammed adındaki oğlu bir ilim adamıdır. Kaynaklarda bu oğlunun *Kitâbü 'z-Zekât ve Ebvâbü 'l-Mâl bi İlelihî mine 'l-Hadîs* adlı bir eserinin olduğu bildirilmektedir. *Kitâbü 't-Târîh* adlı diğer bir eseri hakkında ise tamamlayamamış olduğundan bahsedilmektedir.⁷³ İbn Ebî Hayseme'nin Abdullâh adındaki oğlundan ise İbn Hibbân'ın *es-Sikâtı*'nda söz edilmektedir.⁷⁴

Ayrıca İbn Ebî Hayseme'nin künyesinin Ebû Bekir olması Bekir isminde bir oğlunun olabileceğini akla getirmektedir.

1.2. İlmî Kişiliği

⁶⁴ Yâkût, *Mu'cemu 'l-Udebâ'*, 3/36

⁶⁵ Yâkût, a.g.e., 3/35, dipnot 2

⁶⁶ İbn Hacer, *Lisânu 'l-Mizân*, 1/174

⁶⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/164; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Muntazam*, 5/139; Yâkût, *Mu'cemu 'l-Udebâ'*, 3/36

⁶⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, 11/493, a. mlf., *Târîhu 'l-İslâm*, 20/253

⁶⁹ Yâkût, *Mu'cemu 'l-Udebâ'*, 3/35, dipnot 2

⁷⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, 11/493. Zehebî, zâhir olanın bu olduğunu söylemiştir; ama *el-Iber* (1/401), *Tezkiretu 'l-Huffâz* (1/596) adlı eserlerinde –galiba meşhur olan görüş olmasından dolayı– İbn Ebî Hayseme'nin 279'da 94 yaşında vefat ettiği bildirmiştir.

⁷¹ Bu bilgi için bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/164; İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Muntazam*, 5/139; Zehebî, *Tezkiretu 'l-Huffâz*, 1/596; es-Safedî, *el-Vâfi bi 'l-Vefeyât*, 6/376; Zehebî, *Siyeru A'lâm*, 11/493; Yâfiû, *Mir'âtu 'l-Cinân*, 2/193; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 14/646; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmu 'z-Zâhire*, 3/83; İbn Müflih, *el-Maksûdu 'l-Erşed*, 1/106; Suyûtî, *Tabakâtu 'l-Huffâz*, s. 271; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu 'z-Zeheb*, 1/174 14/646

⁷² Yâkût, *Mu'cemu 'l-Udebâ'*, 3/37

⁷³ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 286

⁷⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/55

İbn Ebî Hayseme, fıkıh, hadis, kıraat, tarih, nesep, şiir ve edebiyat alanlarında önemli bir yere sahiptir.⁷⁵ Bu, çocukluğundan itibaren ilmî bir ortamda yetişmesi, babasının bizzat ilgilenip onu da kendi hadis aldığı kişilere götürmesi, hocalarını itinayla seçmesi,⁷⁶ oğlunu hadisi dinlenmeyecek kişiler hakkında uyarması,⁷⁷ ayrıca isimleri verildiği üzere her branşta alanında uzman hocalardan eğitim alması gibi hususlardan ileri gelmektedir. Ayrıca hadis alanında mudakkik⁷⁸ ve hâfızdır.⁷⁹ Cerh ve ta'dîl imamlarından olup⁸⁰ sened tenkidi hususunda büyük münekkitler içerisinde yerini almıştır.⁸¹ Ricâl kitaplarında râvîler hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.⁸² İbn Ebî Hayseme'nin müstakil bir fikhî mezhebi olduğu ve kendisine Kaderiyecilik isnat edildiği⁸³ belirtilmişse de bu konuda yeterli bilgi bulunmamaktadır.⁸⁴

1.2.1. Güvenilirliği

İbn Ebî Hayseme, hadis âlimleri tarafından güvenilir bir râvî olarak kabul edilmektedir. Onun hakkında İbn Ebî Hâtim (ö. 327) “sadûk” derken⁸⁵ Dârekutnî (ö. 385) onun “sika ve me'mûn”⁸⁶ olduğunu belirtmiştir. Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463) ise onun hakkında “sika, âlim, mütkın ve hâfız”⁸⁷ ifadelerini kullanmıştır. İbn Ebî Hayseme'yi Zehebî (ö. 748) ve Suyûtî (ö. 911) “hâfız ve hucet”⁸⁸ olarak nitelerken İbn Hacer (ö. 852) de “büyük hâfız”⁸⁹ olarak vasfetmiştir.

1.2.2. Rivayet Usûlü

İbn Ebî Hayseme, ancak semâ' ve kıraat yoluyla *et-Târîhu'l-Kebîr* adlı eserinin rivayetine izin verirdi.⁹⁰ Muhtemelen yaşının uzun olmasından dolayı insanların

⁷⁵ Bu hususta bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/162; Yâkût, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, 3/37; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetu'n-Nihâye*, s.54; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 286

⁷⁶ Örneğin bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/163

⁷⁷ Örneğin babası ile Mekke'ye gittiklerinde babası ona Ebû Mus'ab'dan hadis yazmamasını, onun dışında istediği kimseden hadis yazabileceğini belirtmiştir (TİEH, 2/372).

⁷⁸ Fuat Sezgin, *Târîhu't-Turâs*, 1/512;

⁷⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/162

⁸⁰ Ahmet Naim, “Mukaddime”, 1/355

⁸¹ M.Y.Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s. 103

⁸² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1/1/390, 431; 1/2/46, 86, 119, 123, 133

⁸³ Yâkût, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, 3/37; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, 1/174; Zirikli, *el-A'lâm*, 1/128

⁸⁴ Abdullah Aydınli, “İbn Ebû Hayseme”, *DİA*, 19/434

⁸⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1/1/52

⁸⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/163

⁸⁷ a. mlf., *Târîhu Bağdâd*, 4/162

⁸⁸ Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, 1/596; Suyûtî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, s. 271

⁸⁹ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, 1/174

⁹⁰ Fuat Sezgin, *Târîhu't-Turâs*, 1/512

kendisinden çok semâ' ettiği kişilerdendir.⁹¹ Ayrıca bu eserini bütün halinde rivayet etmeyi gaye edinmiştir. Ebû Ahmed el-Hâfız'ın anlattığına göre “(Bir gün) Ebu'l-Abbâs Muhammed b. İshâk es-Serrâc, İbn Ebî Hayseme'den *Târîh* adlı eserinin bir kısmını ödünç istemiştir. İbn Ebî Hayseme de ona “Ey Ebu'l-Abbâs! Benim bu kitabı ancak bütün olarak rivayet edeceğime dair yeminim var.” deyince Ebu'l-Abbâs “Benim de ancak incelediğim konuyu yazacağıma dair bir prensibim var” deyip İbn Ebî Hayseme'nin bu teklifini reddetmiş ve onun *Târîh* adlı eserinden bir harf bile yazmamıştır.”⁹²

İbn Ebî Hâtim'in belirttiğine göre İbn Ebî Hayseme kendilerine yazmak suretiyle çeşitli bilgiler aktarmıştır.⁹³ İbn Ebî Hâtim de, eserinde bu bilgilere çokça atıf yapmıştır.⁹⁴ Buradan İbn Ebî Hayseme'nin bazı kişiler için olmak şartıyla kitâbete sıcak baktığı söylenebilir. Çünkü yazdığı kişiler içinde İbn Ebî Hâtim'den başka pek kimse yoktur. Sadece İbn Ebî Hâtim'e yazdığı bilgiler ise hayli kabarıktır.

1.3. Talebeleri

İbn Ebî Hayseme'den rivayette bulunan bazı öğrencileri şunlardır:

Abdullâh b. Ahmed el-Begavî, Ali b. Muhammed b. Ubeyd el-Hâfız, Ahmed b. Kâmil el-Kâdî, Ahmed b. Selman en-Neccâd, Ebû Bekir b. Ebî Dâvûd, Ebu'l-Huseyn b. el-Münâdî, Ebû Sehl b. Ziyâd, el-Huseyn b. Ahmed b. Sadeka, el-Huseyn b. İsmâîl el-Mehâmîlî, İsmâîl b. Muhammed b. es-Saffâr, Muhammed b. Ahmed el-Hakîmî, Muhammed b. Amr er-Razzâz, Muhammed b. Mahled ed-Dûrî ve Yahyâ b. Muhammed b. Sâid.⁹⁵

İbn Ebî Hayseme'nin kıraatteki bazı öğrencileri ise şunlardır:

Ahmed b. Ali el-Askerî, Sâmirî'nin hocası Ebû Bekir Ahmed b. Ali et-Tüsterî, İbn Mücâhid, Muhammed b. Hâmid el-Bağdâdî, Muhammed b. Saîd et-Tüsterî.⁹⁶

1.4. Eserleri

⁹¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/164

⁹² Hatîb el-Bağdâdî, a.g.e., 4/163; Yâkût, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, 3/36

⁹³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1/1/52

⁹⁴ Bazı örnekler için bkz. İbn Ebî Hâtim, a.g.e., 1/2/12,16, 52 vd...

⁹⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/163

⁹⁶ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetu'n-Nihâye*, s.54

İbn Ebî Hayseme'nin birçok eseri vardır. Kaynaklarda zikredilen eserleri şunlardır:

1.4.1. Kitâbu Ahbâri's-Şuarâ'⁹⁷

Bu eserin günümüze ulaşmış ve ulaşılmadığı bilinmemekle birlikte bazı parçaları İsfehânî'nin *el-Eğânî* adlı eseri içinde zamanımıza ulaşmıştır.⁹⁸ Bu eser Merzûbânî'nin *el-Müveşşahî*'nin önemli kaynaklarından biridir.⁹⁹

1.4.2. Kitabu'l-İ'râb (A'râb)¹⁰⁰

1.4.3. Kitabu'l-Birr¹⁰¹

1.4.4. Kitabu'l-Muntemîn¹⁰²

1.4.5. Vesâya'l-'Ulemâ' inde'l-Mevt¹⁰³

1.4.6. Cüz' men Revâ an Ebîhi an Ceddihi¹⁰⁴

1.4.7. Musned

el-Bahru'l-Muhît adlı tefsirde İbn Ebî Hayseme'ye nisbet edilmekteyse de¹⁰⁵ diğer kaynaklarda bu eser, babası Ebû Hayseme Züheyr b. Harb'e ait olarak belirtilmektedir.¹⁰⁶

1.4.8. et-Târîhu'l-Kebir¹⁰⁷

Eserin çok eski bir nüshasından bazı parçalar Medine'deki Mahmûdiye (Usûlü'l-hadîs, nr. 26) ve Fas'taki Karaviyyîn (nr. 244) kütüphanelerinde bulunmaktadır.¹⁰⁸

⁹⁷ İbnü'n-Nedim, a.g.e., s. 286; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-Muerrihûn*, 1/223; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, 1/51; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 1/227

⁹⁸ Fuat Sezgin, *Târîhu't-Turâs*, 1/513

⁹⁹ Fuat Sezgin, a.g.e., 1/513.

¹⁰⁰ İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, s. 286; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-Muerrihûn*, 1/223; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, 1/51; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 1/227

¹⁰¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, 1/51

¹⁰² İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, s. 286; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, 1/51; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-Muerrihûn*, 1/223

¹⁰³ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, 1/51

¹⁰⁴ Kettânî, *er-Risâletü'l-Mustatrafe*, s. 253

¹⁰⁵ Ebû Hayyân, *Tefsîru Bahri'l-Muhît*, 4/304. Ebû Hayân, bu tefsirinde (4/281) İbn Ebî Hayseme'nin *Târîh* adlı eserinden de nakilde bulunmuştur.

¹⁰⁶ İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, s. 286

¹⁰⁷ Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-Muerrihûn*, 1/223

¹⁰⁸ bkz. Zirikli, *el-A'lâm*, 1/128; Kettânî, *er-Risâletü'l-Mustatrafe*, s. 262, dipnot 9; Fuat Sezgin, *Târîhu't-Turâs*, 1/513. Bu eserlerde Fas'taki Karaviyyîn Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın eserin 8 ve 9. kısımlarına ait 10 varak bulunduğu belirtilmekle birlikte eserin muhakkiki Fethi Helel'in dediğine göre

Kullandığımız matbu nüsha ise eserin muhakkiki Fethi Helel tarafından Medine'deki el yazma nüsha ile Fas'taki el yazma nüshanın Kahire'deki el-Mahtûtâtü'l-Arabiyye Enstitüsü'ndeki mikrofilmlerinden hareketle hazırlanmıştır.¹⁰⁹ Bu iki el yazma nüshadan her birinin kitaptan içerdiği yer diğerinden ayrıdır.¹¹⁰ Karaviyyin Kütüphanesindeki nüsha (mağrib nüshası) 5. cüzden -9. cüz tam olmamakla birlikte- 9. cüze kadar olan kısmı kapsar.¹¹¹ Bu nüsha (mağrib nüshası) 199 yapraktır. 1 sayfada ortalama 25 satır, 1 satırda ise ortalama 15 kelime vardır.¹¹²

Medine Mahmûdiye kütüphanesindeki nüsha (maşrik nüshası) ise 49 ve -son cüz olan- 50. cüzün bir kısmını içerir.¹¹³ Bu nüsha unvan yaprağı dışında 22 levhadan oluşur. Her levhanın içinde iki yaprak içerir. Ortalama bir sayfada 20 satır, 1 satırda 10 kelime bulunur.¹¹⁴ Dolayısıyla kullandığımız bir cildi fihrist olmak üzere dört cilt halindeki matbu nüsha 50 cüzlük bu eserin büyüklüğüne nispetle az bir kısmını içermektedir.

Bu eserin ismi bazı kaynaklarda *Târîhu ruvâti'l-hadîs*¹¹⁵ veya sadece *et-Târîh*¹¹⁶ olarak geçer. Hatîb el-Bağdâdî, konusunda bu eserden daha faydalı bir eser görmediğini söylemektedir.¹¹⁷ İbn Ebî Hayseme, bu eserini yazarken babasından da yardım görmüştür.¹¹⁸ Bu eser muhaddislerin metodu üzerine yazılmıştır.¹¹⁹ Kâtip Çelebi, bu eserin Buhârî'nin *et-Târîhi*'ne benzediğini söylemektedir.¹²⁰ İbnü's-Salâh, hadis râvîlerinden sika ve zayıfların bilinmesi konusunu işlerken içinde sika ve zayıf râvîlerin birlikte bulunduğu eserlere Buhârî ve İbn Ebî Hayseme'nin *Târîhleri* ile İbn Ebî Hâtim er-Râzî'nin *el-Cerh ve't-Ta'dîli*'ni örnek verirken İbn Ebî Hayseme'nin *Târîh*'i için "Onun faydası ne çoktur" ifadesini kullanır.¹²¹

Fas'taki nüsha 5. cüzden -9. cüz tam olmamakla birlikte- 9. cüze kadar olan kısmı kapsar. Ayrıca 10 yaprak olmayıp 199 yaprak/398 sayfadır.

¹⁰⁹ TİEH, 1/49, 52

¹¹⁰ TİEH, 1/49

¹¹¹ TİEH, 1/52

¹¹² TİEH, 1/57

¹¹³ TİEH, 1/59-60. *er-Risâletü'l-Mustatrafte*, s. 262, dipnot 9'da Medine, Mahmudiye'deki nüsha için "50. ve son cüz'ü, 22 yaprak; Süleymaniye ktb. Mikrofilm arşivi No: 2829" denilmekle birlikte bu nüsha 49. cüzün de bir kısmının içermektedir.

¹¹⁴ TİEH, 1/59

¹¹⁵ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, 1/51

¹¹⁶ İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, s. 286; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/227

¹¹⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/163

¹¹⁸ Kettânî, *er-Risâletü'l-Mustatrafte*, s. 262, dipnot 9

¹¹⁹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, 1/276; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/227

¹²⁰ Kâtip Çelebi, a.g.e., 1/295

¹²¹ İbnü's-Salâh, *Ma'rifetü Envâi'lmi'l-Hadîs*, s. 491

İbn Ebî Hayseme, bu eserini bütün halinde rivayet etmeye özen göstermiş ve pek çok kimseye onu rivayet etme izni vermiştir. Ebu'l-Kâsım el-Begavî gibi önemli âlimler eseri müellifinden semâ yoluyla almış,¹²² Endülüslü muhaddis İbn Hubeş tarafından tamamının veya büyük bir kısmının ezberlendiği ifade edilmiştir.¹²³ Bütün bunlarla birlikte bu eser sadece Kâsım b. Esbağ'ın rivayeti yoluyla günümüze ulaşmıştır.¹²⁴

1.4.8.1. Genel Muhtevası

Eserin içeriği kısaca belli bölgelerdeki bazı sahâbîlerin ve sonraki râvîlerin tanıtımı ile tefsir, hadis ve fıkıhla ilgili diğer bazı konuların ele alınmasıdır. Söz konusu bölgeler sırasıyla Mekke, Tâif, Yemen, Yemâme, Medine, Kûfe, Cezîre, Rakka, Musul, Evza' ve Afrika'dır. Bunların hepsinde buralardaki sahâbe olmayan râvîler tanıtılırken sadece Mekke, Medine ve Kûfe'de bunlara ilaveten buralarda oturan/bulunan sahâbîler de tanıtılır.

Ayrıca Mekke'nin anlatıldığı kısımda *Ahbâru'l-Mekkiyyîn, Velâdetü'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem* ve *İbtidâü't-Tenzîl* konuları; Medine'nin anlatıldığı kısımda ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Medine'ye gelmesi ve hicrî ilk 10 senede meydana gelen bazı olaylar yıl yıl zikredilir. Böylece Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in siyeri de kısaca anlatılır.

Bu genel tespitten sonra eserin tertibi hakkında şunlar söylenebilir:

Önce birbiriyle kardeş olan râvîler tanıtılır.¹²⁵ Kardeş olan râvîler şu yollarla belirlenir:

- Kişinin kendisinin veya başkalarının haber vermesi yoluyla:

Mus'ab b. Abdillâh “Muhammed, Ömer ve Ebû Bekr; el-Münkedir b. Abdillâh b. el-Hüdeyr'in çocuklarıdır diye bize haber verdi”¹²⁶

“... Târik b. Şihâb dedi ki: Ben Azra b. Şihâb denilen kardeşime uyardım.”¹²⁷

- İsmnin “filanın kardeşi” şeklinde belirtilmesi ile:

¹²² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/163; Yâkût, *Mu'cemu'l-Udebâ'*, 3/36

¹²³ “İbn Hubaysh”, D.M.Dunlop, 3/803

¹²⁴ Kettânî, *er-Risâletü'l-Mustatrafe*, s. 262, dipnot 9; İbn Atıyye, *Fihrisü İbn Atıyye*, s. 88; İbn Hayr el-İşbîlî, *Fehresetü İbn Hayr el-İşbîlî*, s. 174

¹²⁵ Kardeş olan râvîlerin tanıtımı TİEH, 1/85-139 arasındadır.

¹²⁶ TİEH, 1/89, “Falanın oğulları” şeklindeki ifadeler 1/85-94 arasında geçer.

¹²⁷ TİEH, 1/100. Benzer ör: TİEH, 1/94, 119, 121

... Yezîd b. Ziyâd dedi ki: Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'ın kardeşi Ubeyd b. Ebi'l-Ca'd bize söyledi.¹²⁸

- Senedde kardeşinden rivayette bulunduğunu gösteren bir ifadesinin zikredilmesiyle:

...Muhammed b. Abdîrahmân b. Ebî Leylâ, kardeşi Îsâ b. Abdîrahmân'dan.¹²⁹

- Farklı senedler yoluyla:

Bir senedde geçen Nâfi' b. Cübeyr b. Mut'ım b. Adıyy isimli râvî ile diğer bir senedde geçen Muhammed b. Cübeyr b. Mut'ım b. Adıyy b. Nevfel adlarındaki râvîlerin neseblerinin aynı olmasından kardeş oldukları belirlenir.¹³⁰

- Akrabalık ifade eden lafızlardan hareketle:

...Ubeyd b. Umeyr'in kardeşinin oğlu Saîd b. Ma'bed b. Umeyr'den" ifadesinden Ma'bed b. Umeyr ve Ubeyd b. Umeyr'in kardeş oldukları tespit edilir.¹³¹

- "Bana ulaştı ki" şeklindeki belağ ifadeleriyle:

Bana ulaştı ki: Abdullâh b. Ebî Bekr b. Hazm ve Muhammed b. Ebî Bekr b. Hazm iki kardeşir.¹³²

- Hiçbir ifade zikredilmeden de kardeş olan kişiler belirtilir:

Attâf b. Hâlid ve el-Misver b. Hâlid kardeşir.¹³³

- Bazen çok kardeşli olan râvîlerden bir kısmının kardeşliğini gösteren ifadeler verilirken bir kısmının verilmez:

Muhammed b. Saîd, Yahyâ b. Saîd, Ubeyd b. Saîd ve Anbese b. Saîd b. Ebân b. el-Âs'ın kardeş oldukları belirtilir; ama "Saîd b. Yahyâ b. Saîd el-Ümevî, iki amcası Muhammed b. Saîd ve Ubeyd b. Saîd'den bize söyledi" ifadesi ile Yahyâ-Muhammed ve Ubeyd'in kardeş oldukları gösterilir; ama bu durumda Anbese b. Saîd dışarıda kalır.¹³⁴

¹²⁸ TİEH, 1/86

¹²⁹ TİEH, 1/116, diğer bazı örnekler: 1/87-8, 101, 116

¹³⁰ TİEH, 1/100, benzer örnekler: 1/107, 119

¹³¹ TİEH, 1/103, benzer bir örnek: 1/124

¹³² TİEH, 1/135. Diğer bir örnek için bkz. TİEH, 1/94

¹³³ TİEH, 1/116.

¹³⁴ TİEH, 1/97

- Nadiren râvîlerin kızkardeşi de zikredilir:

“Abdurrahmân b. Şeybe, Mus’ab b. Abdillâh b. Şeybe, Abdullâh b. Şeybe ve Mûsâfî’ b. Şeybe kardeşlerdir. Ve bunların kız kardeşi Safiyye bt. Şeybe’dir”¹³⁵ ifadesi buna örnektir.

Bu kısımda genelde kardeşlerin tespitine ağırlık verilir. Ayrıca bölge râvîlerinin tanıtımında olduğu gibi genişçe olmamakla birlikte yer yer şu konularda tanıtımlarına da yer verilir: Kardeşlerden büyük olan, küçük olan,¹³⁶ kardeşlerden birinin isminin,¹³⁷ künyesinin açıklanması,¹³⁸ kardeşlerin birinden veya her birinden rivayette bulunan bazılarının isimleri,¹³⁹ neseblerindeki künyesiyle tanınanların isimlerinin açıklanması,¹⁴⁰ akrabaları,¹⁴¹ hadisteki durumları¹⁴² ve hayatlarıyla ilgili bilgiler.¹⁴³

Sonra Mekke’nin tanıtımına geçilerek burası ile ilgili bazı ayetlere, merfû-mevkûf hadislerle vs. temas edilir.¹⁴⁴ Mekke ile ilgili “Yeryüzünde insanlar için kurulmuş ilk evin Bekke’de olduğu” ayeti, “Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’den önce ve sonra hiç kimse için helal kılınmadığı; ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem için bir güne mahsus bir saat helal kılındığı, oranın ağacının kesilemeyeceği, otunun biçilip toplanamayacağı, avının avlanamayacağı, oradaki buluntunun onu kaybeden kişi hariç alınamayacağı”,¹⁴⁵ “Haram olduğu”,¹⁴⁶ “Meleklerle kuşatıldığı, oranın her giriş yerinde bir meleğin olduğu, oraya Deccâl ve tâûnun giremeyeceği”,¹⁴⁷ “Burayı Allah’ın gökleri ve yeri yarattığında haram kıldığı ve Allah’ın hurmetiyle kıyamete kadar da haram olacağı”,¹⁴⁸ “Yeryüzündeki ilk mescidin buradaki Mescid-i Harâm olduğu, ikinci mescid olan Mescid-i Aksâ ile aralarında kırk yıl olduğu”,¹⁴⁹ “Mescid-i Harâm’da kılınan namazın Mescid-i Nebvî’de kılınan namazdan yüz derece daha üstün olduğu,

---

¹³⁵ TİEH, 1/96

¹³⁶ TİEH, 1/93-94

¹³⁷ TİEH, 1/126

¹³⁸ TİEH, 1/124

¹³⁹ TİEH, 1/94, 121-122

¹⁴⁰ TİEH, 1/95

¹⁴¹ TİEH, 1/100

¹⁴² TİEH, 1/101, 105, 106, 117, 122

¹⁴³ TİEH, 1/103, 111

¹⁴⁴ Bu kısım TİEH, 1/140-151 arasında anlatılır.

¹⁴⁵ TİEH, 1/140

¹⁴⁶ TİEH, 1/141

¹⁴⁷ TİEH, 1/145

¹⁴⁸ TİEH, 1/103

¹⁴⁹ TİEH, 1/148

Mescid-i Nebevî’de kılınan namazın ise buranın dışındaki yerlerde kılınan namazdan bin derece daha üstün olduğu”¹⁵⁰ merfû hadisleri ve “Burasının Allah’a en sevimli belde olduğu”¹⁵¹ ve “Her taraftan hacıların geldiği için ‘Bekke’ diye isimlendirildiği”¹⁵² mevkûf hadisleri bu haberlerden bazılarıdır.

Daha sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in doğumundan Peygamber olarak gönderilmesine kadarki dönemiyle ilgili doğum yeri-yılı, altı yaşında annesini, sekiz yaşında dedesini kaybetmesi, yirmi beş yaşında Hz. Hatîce ile evleninceye kadar amcası Ebû Tâlib’in ona baktığı, Hz. Hamza’nın, Huveylid b. Esed’den Hatîce’yi ona istediği, İbrâhîm hariç bütün çocuklarının Hz. Hatîce’den olduğu, bu çocuklarının isimleri, Hz. Hatîce’den olan erkek çocuklarının hepsinin Câhiliye döneminde öldüğü, kız çocuklarının ise İslâm’a erişip Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’le hicret ettikleri, Kureyşlilerin Kabe’yi inşasında otuz beş yaşında olduğu, sonra fil olayı ve Kabe’nin inşasına göre ona nübüvvetin ne zaman geldiği ve Kabe’nin inşasının fil olayından kaç sene sonra olduğuyla ilgili çeşitli rivayetler sıralanır.¹⁵³

Daha sonra vahyin hangi ayda başladığına dair İbn İshâk’ın belirttiği ayetler sıralanır. Abdullâh b. Amr ve Ka’b gibi eski kitapları bilen sahâbîlerden Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in Tevrat’ta nasıl vasfedildiğiyle ilgili belirttikleri rivayetler verilir. Sonra da İbn İshâk’a uzanan senedle Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in Kâbe’nin inşasından beş sene sonra tam kırk yaşında iken Peygamber olarak gönderildiğini belirten ifadesi aktarılır.¹⁵⁴

Vahyin başlangıcıyla ilgili bilgiler verildikten sonra ilk sahâbîlerden (Hz. Hatîce, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ali, Amr b. Abese vs.) bahsedilir. İlk ve ikinci müslümanın kim olduğuyla ilgili farklı rivayetler zikredilir. Müslümanlığını ilk açıklayan yedi kişi açıklanır. Sonra hicrete kadar olan Davet’in açıktan ilan edilmesi emri, Ebû Tâlib ve Hz. Hatîce’nin vefat etmesi, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in Tâif’e gitmesi ile Hz. Âişe ve Sevde bt. Zem’a ile evlenmesi hadiselerinden bahsedilir.¹⁵⁵ Bunlardan sonra da İsrâ’ olayının vakti, nereden nereye gerçekleştiği, Hz. Peygamber sallallâhu

---

¹⁵⁰ TİEH, 1/149

¹⁵¹ TİEH, 1/143 ve 147

¹⁵² TİEH, 1/141

¹⁵³ TİEH, 1/152-3

¹⁵⁴ TİEH, 1/154-5

¹⁵⁵ TİEH, 1/156-181

aleyhi ve sellem'in kalbinin çıkarılıp yıkanması, mirac hadisesi, bu esnada beş vakit namazın farz kılınması, bundan önceki namazların nasıl olduğu, beş vakit namazın vakitleri, kıraatin gizli veya açıktan yapıldığı namazlar ve rekâtları, İsrâ' dönüşü bu hadiseyi tasdik eden Hz. Ebû Bekr'in Cebrail tarafından "Sıddîk" diye isimlendirilmesi, Kureyş'in Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i yalanlayınca Allah'ın ona Beyt-i Makdis'i göstermesi ve ona bakarak onun alametlerini haber vermeye başlamasıyla ilgili rivayetler detaya girilmeden rivayetler tamamıyla aktarılmadan anlatılır.¹⁵⁶

Sonra Mekke'de oturan sahâbîler ve diğer râvîler hakkında bilgiler verilir.¹⁵⁷

Ardından sırayla Tâif,¹⁵⁸ Yemen¹⁵⁹ ve Yemâme¹⁶⁰ bölgelerindeki bazı râvîler tanıtılır.

Bunların ardından zikredilen "Medine'nin zikri" başlığı altında ise önce Medine ve ehliyle ilgili bazı ayeti kerime ve hadisi şerifler aktararak konuya başlanır. İlk olarak "Ve şöyle niyaz et: Rabbim gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver." ayeti zikredilir.¹⁶¹ Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Hicret yerim Medine'dir" hadisi, Ka'bu'l-Ahbâr'ın "Kitaplarda Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in hicretinin Taybe'ye olduğunu görüyoruz" rivayeti¹⁶² zikredilir. Medine'nin diğer isimlerini (Taybe, Tâbe, ed-Dâr ve'l-Îmân) belirten kudsî ve merfû hadisler,¹⁶³ Medine ehli için Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in hayır duaları,¹⁶⁴ "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in orayı haram kıldığı",¹⁶⁵ "Medine'nin girişlerinde meleklerin olduğu, oraya tâûn ve Deccâlın giremeyeceği",¹⁶⁶ "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in minberinin Cennet kanallarından bir kanal üzerinde olduğu",¹⁶⁷ "Evi ve minberinin arasının Cennet bahçelerinden bir bahçe olduğu",¹⁶⁸ "hicret ettiği yerin, yattığı yerin ve evinin orda olduğunu ve komşularını

---

¹⁵⁶ TİEH, 1/171-181

¹⁵⁷ TİEH, 1/182-297

¹⁵⁸ TİEH, 1/298-302

¹⁵⁹ TİEH, 1/303-334

¹⁶⁰ TİEH, 1/335-346

¹⁶¹ TİEH, 1/347. Burada zikredilen İsrâ' Sûresi, 17/80. ayettir.

¹⁶² TİEH, 1/347

¹⁶³ TİEH, 1/347-9

¹⁶⁴ TİEH, 1/350, 352, 354-7, 359

¹⁶⁵ TİEH, 1/351

¹⁶⁶ TİEH, 1/351

¹⁶⁷ TİEH, 1/361

¹⁶⁸ TİEH, 1/361

korumanın ümmeti üzerine görev olduğunu söylemesi”¹⁶⁹ ve “Şehirlerin kılıçla fethedildiğini; ancak Medine’nin Kuran’la fethedildiğini”¹⁷⁰ belirtmesi gibi Medine ile ilgili birçok rivayet aktarılır.¹⁷¹ Bunların arasında İmam Mâlik’in (ö. 179) Medine’nin üstünlüğüyle ilgili bazı sözleri de zikredilir.¹⁷²

Sonra Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in Medine’ye gelmesiyle ilgili Rebûlevvel’in ikisinde/on ikisinde geldiğini ve gelmesinin tarih başlangıcı olarak kabul edildiğini belirten rivayetler verilir.¹⁷³ Ardından Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in hicreti ve hicretten vefatına kadarki olaylar tarihi sıra içerisinde anlatılır. Her yıl içinde o yılda olan savaşlar, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve kızlarının evlilik ve vefatları, bazı şeylerin farz kılınması veya yasaklanmasıyla ilgili hükümler ve bazı Müslüman olan kişilere vs. değinilir.¹⁷⁴

Bu şekilde kısaca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in sîresinin Medîne kısmına da temas edildikten sonra “Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem’den sonra ashâbından Medine’de olanların isimlerinin verilmesi” başlığı atılıp bu sahâbîler zikredilip haklarında bilgiler verilir. Daha sonra ayrı bir başlık atılmadan buralı olan sahâbeden sonraki râvîlerin tanıtılmasına geçilir.¹⁷⁵

Daha sonra “Kûfe’nin zikri” başlığı altında Kûfe hakkında sahâbîler başta olmak üzere çeşitli kişilerin övücü sözlerine yer verilir. Burada bulunan sahâbîler ve diğer râvîlerin tanıtımıyla konuya devam edilir. Önde gelen sahâbîlerden olup burada bulunan Abdullâh b. Mes’ûd’un ashâbına da değinilir.¹⁷⁶

Kûfe’nin ardından Cezîre ve Rakka gibi yerlerdeki râvîler hakkında çeşitli konularda bilgiler içeren rivayetlere yer verilir.¹⁷⁷

Daha sonra Musul,¹⁷⁸ Evza,¹⁷⁹ ve Afrika’da¹⁸⁰ bulunan râvîler hakkında bilgiler verilerek eser tamamlanır.

---

¹⁶⁹ TİEH, 1/364

¹⁷⁰ TİEH, 1/364

¹⁷¹ TİEH, 1/364

¹⁷² TİEH, 1/360-1

¹⁷³ TİEH, 1/365

¹⁷⁴ TİEH, 1/365-392, 2/5-41

¹⁷⁵ TİEH, 2/42-375

¹⁷⁶ TİEH, 2/365-399, 3/5-221

¹⁷⁷ TİEH, 3/222-239

Eserin konuları bölge tanıtımı, sahâbî-râvî tanıtımı ile yer yer bazı konularda verilen bilgilerden oluşur. Tezimizin konusu olan sahâbîlerin tanıtımı 2. bölümde işleneceğinden bu diğer konularla ilgili şu açıklamalar yapılabilir:

Bölgelerde Mekke, Tâif, Yemen, Yemâme, Medine, Kûfe, Musul, Evza, Afrika sıralaması vardır. Bu sıralamanın niçin böyle yapıldığı anlaşılamamaktadır. Daha iyi bir düzenlemeyle önce Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in hayatının geçtiği Mekke ve Medine, ardından bu şehirlerle birlikte sahâbîlerin tanıtıldığı Kûfe, Kûfe'nin ardından da geri kalan bölgeler Tâif, Yemen, Yemâme, Musul, Evza' ve Afrika sıralaması yapılabilirdi.

Bölgelerle ilgili verilen bilgiler hususunda şunlar söylenebilir:

Bölgeler hakkında çeşitli vesilelerle bazı açıklamalar yapılır. Örneğin bölgelerin belli konulardaki uzmanlık alanlarını gösteren ifadeler verilir:

Medine ehliyle megâzi konusunda, Kûfe ehliyle rey konusunda, Mekke ehliyle Menâsik konusunda tartışılmaz.¹⁸¹

Bazı yerler hakkında övücü ve yerici ifadelere yer verilir. Mekke ile Medine hakkında pek çok övücü ifadelere değinilmişti. Bunların dışında da mesela Kûfe kısmında Hz. Âişe'nin "İçinde namaz kıldığım hiçbir mescid bana Kûfelilerin mescidinden daha sevimli değildir" ifadesi zikredilebilir.¹⁸²

Yerici ifade olarak da İbn Abbâs'ın Irak ehli hakkında "Ey Irak ehli! Sorularınız ne çok ve anlayışınız da ne kadar az" ifadesi zikredilebilir.¹⁸³

Bazen bir yerin mevkiî hakkında da açıklamalarda bulunulur:

Ebû Muhammed ed-Derâverdî'nin tanıtımında başlıktan hemen sonra Derâverd'in Horasan'da bir köy olduğu belirtilir.¹⁸⁴ Başka bir yerde de Evzâ' adlı yerin, Hemedan'ın içinde olduğu bildirilir.¹⁸⁵

---

¹⁷⁸ TİEH, 3/240-4

¹⁷⁹ TİEH, 3/245-264

¹⁸⁰ TİEH, 3/265-269

¹⁸¹ TİEH, 2/395

¹⁸² TİEH, 2/388, diğer örnekler için bkz. 1/313

¹⁸³ TİEH, 2/387

¹⁸⁴ TİEH, 2/356

Eserdeki rivayetler/bilgiler hakkında ise şunlar söylenebilir:

Bazen aynı bilgilerin tekrarlandığı görülür:

Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Zi'b'in dayısı el-Hâris b. Abdirrahmân olarak belirtildikten bir sayfa sonra bu bilgi dayısının ismi nesebine bir ilave yapılarak (el-Hâris b. Abdirrahmân b. el-Hâris) tekrarlanır.¹⁸⁶

Şakîk'in "Ashâbü Eraeyte Eraeyte ile oturma" ifadesi de aynı sened ve metinle bir sayfa sonra tekrarlanır.¹⁸⁷

Eser içerisinde bilgilerin tam bir düzen içerisinde olmadığı görülür:

Mesela Şurayh ile ilgili olarak 120 yaşında öldüğünü, birkaç rivayet sonra da vefat tarihinin "h. 85" olduğunu gösteren rivayetler verilir. Bu bilgiler ardı ardına zikredilse daha güzel olurdu.¹⁸⁸

Şurayh'ın künyesiyle ilgili aynı bilgiyi birçok defa farklı senedlerle verir; ama bunlar bir arada verilmez. Aralarında Şurayh ile ilgili başka bilgiler verilir.¹⁸⁹

Râvîlerin tanıtımı esnasında bazen konunun sürüklenmesinden dolayı başka konulara girilir:

Mesela Alkame anlatılmaya başlandıktan sonra onun künyesine gelince çocuğu olmadığından dolayı farklı bir konuya da değinilir. Alkame'nin "Ebû Şibl olan künyesinin farklı birçok senedi verilir. Çocuğu olmayanların künyelenmesi meselesi hakkında Hz. Ali'nin çocuğu olmayı "Ebû Ca'r" diye künyelemesi, Hz. Âişe'nin isteği üzerine Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in onu künyelemesi ile ilgili rivayetler aktarılır.¹⁹⁰

Şurayh el-Kâdî'yı tanıtırken "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve Hz. Ebû Bekr kadı tayin etmedi. Ta ki Hz. Ömer'in hilafetinin son yılları olunca kadı tayin

---

¹⁸⁵ TİEH, 3/245, diğer bir örnek için bkz. 1/297

¹⁸⁶ TİEH, 1/236-7

¹⁸⁷ TİEH, 3/194-5

¹⁸⁸ TİEH, 3/149-150

¹⁸⁹ TİEH, 3/146-8

¹⁹⁰ TİEH, 3/81-3

edildi”rivayeti verilerek kadı tayin etmenin ne zaman başladığına, sonra da çeşitli yerlere tayin edilen ve azledilen kadılarla ilgili konulara temas edilir.¹⁹¹

Mesrûk’un tanıtımında Hz. Ebû Bekr’in namaz kılariken sağına ve soluna selam verdiğini belirttiği bir rivayeti verilir. Sonra bu meseleyle ilgili Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in ve bazı sahâbîlerin uygulamalarını gösteren başka rivayetler zikredilir.¹⁹²

Hişâm b. Urve’yi tanıtırken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in fikhî bir konuyla ilgili bir rivayeti verilir. Sonra bu konudaki birçok rivayet sıralanır.¹⁹³

Abîde es-Selmânî Câhili’yi anlatırken hadislerin yazılmasına ve vicâde yoluyla tahammüle karşı olduğunu gösteren bir rivayet aktarılır. Ardından hadislerin yazılıp yazılmaması meselesine girilir. Bu konuda sadece hadislerin yazılmaması hususunda Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in hadisine ve Ebû Saîd el-Hudrî’nin yazmaya karşı çıkan ifadelerine yer verilir.¹⁹⁴

Bu eserde İbn Ebî Hayseme’nin rivayet usûlüyle ilgili olarak görülen hususlar hakkında ise şunlar söylenebilir:

Rivayetler büyük çoğunlukla senedli verilmekle beraber bazen senedsiz de verilmektedir.

Senetli olarak verilen bilgiler de okuyucuya çeşitli şekillerle sunulur:

- Senet verilip sonra bilgi aktarılır:

Bu senetle verilen bilgilerin çoğunluğunu oluşturan kullanımdır.

.....Abdülmelik b. Meysere’den, o da Tâvus’tan (rivayet etti ki) Tâvus şöyle dedi: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem’in ashâbından otuzuna eriştim.¹⁹⁵

---

¹⁹¹ TİEH, 3/150-7

¹⁹² TİEH, 3/113-7

¹⁹³ TİEH, 2/308-9

¹⁹⁴ TİEH, 3/138-140

¹⁹⁵ TİEH, 1/308, diğer bazı örnekler için bkz. 1/ 149, 227, 302, 305, 306, 328, 334,343, 348, 372...

- Bilgi verilip sonra senedi aktarılır. Bu da iki türlü olur. Ya önce bilgi, yazar tarafından kendi cümleleriyle verilip sonra senediyle birlikte asıl metni içeren rivayet verilir; ya da bilgi verilir, sonra bu bilginin kaynağını gösteren senedi aktarılır:

Nâfi' b. Abdilhâris hakkında “Ömer onu Mekke’ye emir tayin etti” ifadesinin verilip sonra bu ifadenin İbn Şihâb’a kadar uzanan senedinin zikredilmesi birincisine örnektir.¹⁹⁶

Hicrî 2. yılda olan olaylar anlatılırken “Ve bu senede Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem’in kızı Rukiye vefat etti.” bilgisi verilir. Sonra İbn Şihâb’a kadar uzanan sened verilip İbn Şihâb’ın şöyle dediği belirtilir: “Bedir ehlinin Medine’ye geldiği gün Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem’in kızı Rukiye vefat etti.”¹⁹⁷ Bu da ikincisine örnektir.

- Birçok kaynaktan elde edilen bir bilgi, bu bilgiyi verenlerin isimleri zikredilerek genel bir ifadeyle verilir. Ardındandan bu isimlere uzanan senedlerle birlikte bu isimlerin bu bilgiyi nasıl verdikleri gösterilir:

Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, Abdullâh b. Muhammed b. Akîl b. Ebî Tâlib, Katâde b. Dîâme es-Sedûsî, Muhammed b. İshâk, Ebû Râfi’ ve İbn Abbâs’ın dediğine göre Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem’e ilk iman eden kimse eşi Hatîce bt. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ’dır.

Genel bir ifadeyle verilen bu bilginin ardından söz konusu isimlere uzanan senedler zikredilerek bu kişilerin bu bilgiyi nasıl ifade ettikleri gösterilir:

.....Mûsâ b. Ukbe dedi ki: İbn Şihâb şöyle dedi: Hatîce bt. Huveylid, namaz farz kılınmadan önce Allah’a iman eden ve Resulü’nü tasdik edenlerin ilki idi.

.....Abdullâh b. Amr er-Rakkî bize İbn Akîl’den söyledi ki, İbn Akîl şöyle dedi: Hatîce; Allah’ın, Resulü’ne indirdiklerine insanların ilk inananı idi.

.....Saîd b. Ebî Arûbe’den, o da Katâde’den (rivayet etti ki), Katâde şöyle dedi: Hatîce bt. Huveylid, kadın ve erkeklerden Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem’e iman edenlerin ilkidir.

¹⁹⁶ TİEH, 1/186-187, diğer örnekler için bkz. 2/17

¹⁹⁷ TİEH, 1/388, diğer örnekler için bkz. 1/ 188, 338

.....Bize İbrâhîm b. Sa'd, İbn İshâk'tan söyledi ki, İbn İshâk şöyle dedi: Hatîce ona Allah'tan gelenlere iman etti ve işlerinde ona yardım etti. Ve Hatîce, Allah'a iman edenlerin ilkiydi.

.....Muhammed b. Ubeydillâh b. Ebî Râfi', babasından, o da dedesinden (rivayet etti ki), Ebû Râfi' şöyle dedi: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem Pazartesi gününün başında namaz kıldı. Ve Hatîce Pazartesi gününün sonunda namaz kıldı.

İbn Abbâs da böyle söyledi.¹⁹⁸

- Birçok haberi zikredip “bu haberlerin hepsini şu kişiden aldım” şeklindeki rivayetleri de vardır:

Bir yerde 7 tane haber zikredip sonra “Bu haberlerin hepsini Basra'da benimle beraber olan kendisine Muhammed b. Hârûn en-Neşît denilen arkadaşımından (aldım).”¹⁹⁹ demesi buna örnektir.

Senetsiz olarak verilen bilgiler de ikiye ayrılabilir:

- İbn Ebî Hayseme'nin, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in zamanındaki bir olayı anlatımı veya birini sahâbîler içerisinde zikretmesi gibi biri bildirmeksizin kendisinin bilmesinin mümkün olmadığı konuları senedsiz olarak zikretmesi aslında bunun bir kaynağı olduğunu; ama zikretmediğini gösterir:

Abdullâh es-Sa'dî'nin tanıtımında Mekke'nin fethi günü Müslüman olduğunu bildiren bilgiyi senedsiz olarak verir.²⁰⁰

Bazen de senedsiz olarak verdiği bilgilerde “Bana ulaştığına göre”, “denildiğine göre” gibi ifadeler kullanır:

Hicrî 8. senede olan olaylar içerisinde Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in kızı Zeyneb'in bu yılda vefat ettiğini belirtirken “Bana ulaştığına göre” ifadesini kullanır.²⁰¹

Râfi' b. Hadîc el-Ensârî'nin, Muâviye b. Ebî Süfyân'ın hilafeti zamanında öldüğünü belirtirken “denildiğine göre” ifadesini kullanır.²⁰²

---

¹⁹⁸ TİEH, 1/156-7

¹⁹⁹ TİEH, 3/255-6

²⁰⁰ TİEH, 1/185, diğer örnekler için bkz. 1/388; 2/12

²⁰¹ TİEH, 2/26, diğer bir örneği için bkz. 2/6

İbn Ebî Hayseme bu tür rivayeti çeşitli bölgelerdeki bazı kimseleri sahâbîler içerisinde zikrederken de yapar. Bu kimseleri sahâbîler içerisinde zikretmekle birlikte haklarında sahâbîliklerini gösteren bir ifadeyi vermez:

Mekke’de oturan sahâbîler içerisinde zikrettiği Ebû Şurayh el-Ka’bî hakkında sadece “Huzâa kabilesindedir, ismi Huveylid b. Amr’dır”²⁰³ ifadesini verir. Bununla birlikte sahâbîliğini gösteren bir bilgi zikretmez. Yine Mekke’de oturan sahâbîler içerisinde zikrettiği el-Muhâcir b. Kunfuz²⁰⁴ hakkında hiçbir bilgi vermez.

Bu tür ifadelerin bir kaynağı olduğu; ama kaynağının zikredilmemiş olduğu açıktır.

- Kendisinin gördüğü, tanıklık ettiği bir konuda senedi vermediği ifadeler. Böyle yerlerde doğal olarak sened vermez; çünkü haberin kaynağı kendisidir. Böyle durumlarda da genelde “İbn Ebî Hayseme dedi ki”, “Ebû Bekr b. Ebî Hayseme dedi ki” gibi ifadelerle ismini belirtir. Bu tür haberler ise çok azdır.

Talha b. Ubeydillâh’ın tanıtımında h. 36’da Cemel savaşının üçüncü günü öldürüldüğünü belirtip “Ebû Bekir b. Ebî Hayseme dedi ki:” ifadesini kullanarak orada onun kabrini gördüğünü belirtmesi buna örnektir.²⁰⁵

İbn Ebî Hayseme’nin bu eserinde görülen tahammül yolları hakkında ise şunlar söylenebilir:

Verdiği bilgiler büyük çoğunlukla semâya dayanır. En çok kullanılan semâ lafzı ise haddesenâ’dır.²⁰⁶ *Semi’tü*,²⁰⁷ *ahberanâ*,²⁰⁸ *ahberanî*,²⁰⁹ *haddesenî*,²¹⁰ *kâle lenâ*,²¹¹ ve *kâle li*²¹² gibi ifadeleri de semâ yoluyla aldığı bilgilerde kullandığı diğer tahammül

---

²⁰² TİEH, 2/50

²⁰³ TİEH, 1/186, diğer bir örnek için bkz. 1/188

²⁰⁴ TİEH, 1/188. diğer örnekler için bkz. Medine’de: 2/45, 49, 50, 51, 51, 53, 54, 55, 56, 57; Kûfe’de: 3/40, 48

²⁰⁵ TİEH, 2/44. Diğer örnekler için bkz. 2/39, 109

²⁰⁶ TİEH, 1/86, 87, 92, 93, 349; 2/5, 7, 36; 3/9, 11, 19, 182, 183, 190, 290

²⁰⁷ TİEH, 1/86, 91, 105, 352; 2/86, 91, 140, 333; 3/10, 25, 38, 172, 181

²⁰⁸ TİEH, 1/85, 90, 94, 348, 349; 2/6, 26, 98; 3/84, 144, 157, 196, 228

²⁰⁹ TİEH, 1/95, 183, 216, 226, 258; 2/8, 100, 137; 3/81, 156, 228

²¹⁰ TİEH, 1/171, 242, 266, 338; 2/61, 291, 297; 3/71, 166, 193

²¹¹ TİEH, 1/166, 3/231

²¹² TİEH, 1/183

lafızlarıdır. Bazen en çok kullandığı tahammül lafızlarından *haddesenâ*²¹³ ve *ahberenâ*'yı²¹⁴ kısaltarak da kullandığı olur.

Sadece *Kâle* şeklinde geçen ibarelerin ise bazısının semâya delalet ettiği, bazısının da ta'lik olduğu görülür. Babası, hocaları Yahyâ b. Maîn, Ali b. Muhammed el-Medâinî, ez-Zübeyr b. Bekkâr ve Mus'ab b. Abdillâh'tan vs. tahammülünde *Kâle/dedi ki* şeklindeki ifadelerinde bu ifadelerinin semâ olma durumu yüksektir.²¹⁵ Çünkü diğer birçok yerde bu kimselerden semâ ettiğini gösteren ifadeler bolca vardır.²¹⁶

“İbn Şihâb ez-Zührî²¹⁷ dedi ki”²¹⁸ veya “İbn İshâk²¹⁹ dedi ki”²²⁰ şeklindeki ifadelerinde ta'lik yaptığı açıktır. Çünkü bu ikisi İbn Ebî Hayseme doğmadan önce vefat etmişlerdir. Eserde bu ikisine kadar uzanan sened bazen verilirken bazen verilmez. Ama İbn İshâk dedi ki” ifadesi hakkındaki İbn Ebî Hayseme'nin bir ifadesinden bunların belli bir senedi olduğu anlaşılmaktadır. İbn Ebî Hayseme'nin ifadesi “Bu kitaptaki “İbn İshâk dedi ki” şeklindeki her şey “Ahmed b. Eyyûb bize dedi ki, İbrâhîm b. Sa'd bize İbn İshâk'tan şöyle dedi.”²²¹ şeklindedir. Aslında Zührî'den de bilgileri aldığı belli bir sened eserde çokça geçmektedir. Dolayısıyla geriye tek ta'lik gibi gözükten bu rivayetinin de bu senedden gelme ihtimali yüksektir.²²²

Ali b. el-Medîni'den ise münavele yoluyla rivayette bulunur. Onun kitabına sahip olmasını ise şöyle anlatır:

Ali b. el-Medîni'nin oğlu, babasının, eliyle yazmış olduğunu söylediği bir kitabını biz Yahyâ b. Maîn'le beraber Basra'da iken 220 yılında bana verdi. Ben de ondan bu sözü yazdım. Ben Ali b. el-Medîni'den semâda bulunmadım. Bu kitabımda “Ali dedi ki” şeklindeki her şey, aldığım bu kitaptandır.²²³

²¹³ TİEH, 1/239; 2/11, 99, 326; 3/6, 56, 178

²¹⁴ TİEH, 2/271

²¹⁵ TİEH, 1/265, 272, 301, 2/39, 156, 344, 365

²¹⁶ TİEH, 2/5 (el-Medainî'den), 6, 8 (Mus'ab'dan), 359 (Yahyâ b. Maîn ve babasından), 361 (Yahyâ b. Maîn, Mus'ab ve ez-Zübeyr b. Bekkâr'dan), 364 (Mus'ab ve Yahyâ b. Maîn'den), 365 (babasından),

²¹⁷ Ölümü: 123-125 arası (İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 564)

²¹⁸ TİEH, 1/170, 173, 380; 2/43

²¹⁹ Ölümü: 150 (bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s.523)

²²⁰ TİEH, 1/154, 163, 168, 379, 387; 2/5, 8, 25

²²¹ TİEH, 2/39

²²² Bu sened İbrâhîm b. el-Münzir-İbn Füleih-Mûsâ b. Ukbe-Zührî şeklindedir. Örnekler için bkz. TİEH, 1/152, 153, 156; 2/14 (Buradaki senedde Mûsâ b. Ukbe yoktur), 16, 17, 23...

²²³ TİEH, 1/201-2; benzer ifadeler için bkz. 2/109

Ali b. el-Medîni'den (ö.234) rivayetini aktarırken *Raeytü fî kitabi Ali b. el-Medîni*,²²⁴ *Kâle Ali b. el-Medîni*,²²⁵ *Ve kâne fî kitâbi Ali b. el-Medîni*²²⁶ ve *Zeame Ali b. el-Medîni*²²⁷ şeklinde semâ ile aldığı tahammül lafızlarından farklı ifadeler kullanması ilmî titizliğini gösterir.

İbn Ebî Hayseme'nin, kitabından faydalandığı ikinci kişi ise babasıdır. Babasından – çoğu semâ ile olmakla birlikte- vicâde yoluyla da *Ehaztü .... min kitâbi Ebî rahimehüllâh*²²⁸ vs. diyerek rivayette bulunduğu olur.

Nadiren belağ rivayetleri de vardır.²²⁹

Bazen temrîz sigasıyla olan ifadeleri de kullanır. Bu ifadeler şunlardır:

Süile.....fekâle,²³⁰ *Kîle.....kâle*,²³¹ *hufıza an*,²³² *Zükira lî*,²³³ *Ühbirtü*²³⁴ ve *Yükâl*.²³⁵

Yükâl ifadesini zayıf olan bir bilgiyi ifade etmek için kullandığı söylenebilir. Çünkü bu rivayetin ardından senedi, semâ ifade eden bir lafızla verilir.²³⁶

Bazen birçok kişiden tahammül ettiği anlaşılan bilgilerde hocalarından bir kısmının isimlerini zikretmeksizin *Kâle ğayru İbn İshâk*²³⁷ ve *Haddesenî ğayru Eflah*²³⁸ gibi genel ifadeler kullanır.

İbn Ebî Hayseme, kendi rivayetlerini verirken bazen *Kâle İbn Ebî Hayseme* şeklinde ismini zikrederken bazen de bu ifadeyi kullanmaksızın bilgiler aktarır:

Ebû Bekr b. Ebî Hayseme dedi ki: 219'da Mekke'ye gittik. Babama “Kimden hadis yazayım?” dedim. O da “Ebû Mus'ab'dan hadis yazma, onun dışında dilediğin kimseden yaz.” dedi.²³⁹

²²⁴ TİEH, 1/123, 202, 224; 2/118, 151, 166, 198, 213; 3/54, 67, 72

²²⁵ TİEH, 1/206, 213, 238, 240, 250

²²⁶ TİEH, 2/325, 346

²²⁷ TİEH, 1/196, 244, 247, 310

²²⁸ TİEH, 1/121

²²⁹ TİEH, 1/94, 135; 2/27, 108, 208, 321

²³⁰ TİEH, 1/205, 225, 230, 281, 2/115, 123, 135; 3/22, 48, 103

²³¹ TİEH, 1/252, 2/146, 326

²³² TİEH, 2/190

²³³ TİEH, 1/224

²³⁴ TİEH, 3/254

²³⁵ TİEH, 2/45, 105, 108

²³⁶ TİEH, 1/170

²³⁷ TİEH, 2/6

²³⁸ TİEH, 2/122. Diğer bir örnek (2/9) *kâle ğayru Mus'ab* şeklindedir.

(İbn Ebî Hayseme): Babam ve Yahyâ b. Maîn ile beraberken 218’de Abdullâh b. Cafer b. Ğaylan er-Rakkî’den yazdık.²⁴⁰

İbn Ebî Hayseme, bazen rivayetlerin sened ve metni hakkında da açıklamalarda bulunur. Bu konudaki değerlendirmelerini büyük ölçüde hadis hocası Yahyâ b. Maîn’den aktarır. Bu konuda değinilen bazı konular şunlardır:

Mürsel rivayetler belirtilir:

Yahyâ b. Maîn’e Abdurrahmân b. Mehdî’nin Süfyân’dan, Süfyân’ın Abdullâh b. Ebî Bekr ve Sâlim Ebi’n-Nadr’dan, bunların Süleymân b. Yesâr’dan, onun da Abdullâh b. Huzâfe’den “Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem’in ona teşrîk günleri ‘Bu günler yeme ve içme günleridir’ diye seslenmesini emrettiğini” belirten rivayeti sorulduğunda “*mürsel*” olduğunu söyledi.²⁴¹

Bazen rivayetin mürsel olma sebebi de bildirilir:

Yahyâ b. Maîn’e Vekî’nin Ca’fer b. Burkân-Şeddâd Mevlâ İyâz b. Âmir-Bilâl tarikinden Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in “Fecir sana belli olmadıkça ezan okuma” hadisi soruldu. Ve Yahyâ eliyle “Şeddâd an Bilâl” ibaresi üzerine “*mürsel*” yazdı.²⁴²

Bu mürsel ifadelerinin o zaman yaygın olan *munkatî*’ manasında kullanıldığı görülür.²⁴³ Dolayısıyla mürsel olduğu belirtilen rivayetler mürsel²⁴⁴ ve sahâbî mürseli²⁴⁵ olanlar yanında senedin herhangi bir yerinde kopukluk olduğunu gösteren diğer rivayetler²⁴⁶ için de kullanılır.

Rivayetteki hata ve bunu yapan belirtilir:

Yahyâ b. Maîn’e “İbn Uleyye, Ma’mer’den, o Zührî’den, o Sâlim’den, o da babasından “Ğaylân b. Seleme yanında evli olduğu on bayan varken Müslüman oldu” rivayeti soruldu. O da “Hatadır. Bunda Ma’mer hata etti” demiştir.²⁴⁷

---

²³⁹ TİEH, 2/372. Diğer bazı örnekler için bkz. TİEH, 2/367, 372

²⁴⁰ TİEH, 3/239

²⁴¹ TİEH, 1/150

²⁴² TİEH, 3/226. Diğer örnekler için bkz. 1/234-5, 2/280, 302, 309, 320

²⁴³ Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 213

²⁴⁴ TİEH, 1/280-1

²⁴⁵ TİEH, 2/140

²⁴⁶ TİEH, 3/226

²⁴⁷ TİEH, 1/328, diğer örnekler için bkz. 1/288, 290, 2/135-6, 302

Zayıf olan rivayetlerin belirtilmesine şu örnek verilebilir:

Yahyâ b. Maîn'e "Cerîr'in Yezîd b. Ebî Yezîd'den, onun Mücâhid'den, onun İbn Abbâs'tan 'Zina çocuğu Cennet'e giremez' hadisi sorulunca onun 'Yezîd b. Ebî Yezîd zayıftır' dediği zikredilir.²⁴⁸

Mevkûf olan rivayetlerin de belirtildiği olur:

Bir yerde merfû olan bir rivayetin iki tariki verilip sonra tariki Abdullâh'ta son bulan tariki verilip "Ve evkafehü alâ Abdillâh" denilerek mevkûf olduğu tekid edilir.²⁴⁹

Bazen de rivayetler arasından tercih yapılır:

Mücâhid'i anlatırken onun bir hadis rivayetini verir. Bu rivayetten bir sahâbî tespit edilir. Ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'le bu diyalogu yapanın ismi çeşitli rivayetlerde es-Sâib, Kays b. es-Sâib, Abdullâh b. es-Sâib şeklinde farklı farklı geçmektedir. Bu nedenle rivayetler, râvîler hakkında değerlendirmeler yapan bazı ifadelere yer verilir. Bir rivayet hakkında Abdurrahmân b. el-Mehdî'nin "Hadis, İbrâhîm b. Meysere'nin hadisidir" ve İbrâhîm b. Meysere'nin rivayeti hakkında "Bu hadislerin en sebtî" ifadeleri, Süfyân b. Uyeyne'nin İbrâhîm b. Meysere hakkında "İnsanların en doğrusu ve en güvenilirî" ifadesi verilerek bunun tercihe şayan olduğu gösterilir. Diğer tercih edilmeyen bir rivayet hakkında senedindeki İbrâhîm b. el-Muhâcir'in, Yahyâ b. Saîd tarafından "kavi olmadığı"nın belirtildiği söylenir.²⁵⁰

Rivayetin *ahad* ve *ğarîb* olduğunu gösteren ifadeler de vardır:

Yahyâ b. Maîn'in şöyle dediğini işittim: 'Kime bir iyilik ihsan edilir de o kişi bunu yayarsa şükretmiş, gizlerse nankörlük etmiş olur' (hadisini) rivayet eden Şûrahbil b. Sa'd için bu hadisi Câbir'den sadece o rivayet eder, dedi. Bu hadisi Câbir'den "Cerîr b. Abdilhamid-A'meş-Ebû Süfyân-Câbir-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem" tarikiyle rivayet edenin sözü batıldır. Çünkü bu hadisi sadece Cerîr rivayet etti.²⁵¹

²⁴⁸ TİEH, 1/205; diğer örnekler için bkz. 2/279, 3/187

²⁴⁹ TİEH, 3/102-3, diğer bir örnek için bkz. TİEH, 3/115

²⁵⁰ TİEH, 1/194-7, 1/163'te de Hz. Ali'nin vefatıyla ilgili rivayetler içinde doğrusu şudur denilerek tercihte bulunulur.

²⁵¹ TİEH, 2/228

Hişâm b. Urve'nin tanıtımında Avn b. Abdillâh'ın ona "babandan bana rivayette bulun" deyince ona "Sünnetlerden rivayet etmeye başladığını; ancak onun "Babanın hadislerinin ğariblerinden rivayet et" dediğini belirtir.²⁵²

Münker olduğu belirtilen rivayetlere de yer verilir.²⁵³

Rivayetlerdeki lafız farklılıkları da zikredilir:

Hz. Âişe'nin "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e bu iki elimle bulduğum en güzel kokuyu sürdürdüm" rivayeti verilir. Ardından bunun farklı bir tariki verilerek Hz. Âişe'nin "kokuların en güzelinini sürdürdüm" dediği bildirilir.²⁵⁴

Rivayetin senedindeki bazı kimselerle ilgili açıklamalarda bulunulur:

Bir rivayetin senedinde geçen Habîb b. Ebî Sâbit adındaki pek tanınmayan bir râvînin "İbn Hind" olduğu bildirilerek kapalılık giderilir.²⁵⁵

Bazen râvîlerin *ihtisâr* konusundaki durumlarına atıf yapılır:

el-Kisâf: Ben İbn Uyeyne hariç hata etmeden hadisi ihtisâr eden hiçkimse görmedim.²⁵⁶

Râvîlerin mürsel rivayetlerinin durumunu belirten, birbirleriyle karşılaştıran ifadelerde yer alır:

Yahyâ b. Saîd: İbn Uyeyne'nin mürselleri şibhü'r-rîhtır.²⁵⁷

Yahyâ b. Saîd: Saîd b. Cübeyr'in mürselleri bana Atâ'nın mürsellerinden daha sevimlidir.²⁵⁸

Anlatılan râvî hadiste lahn yapıyorsa bu belirtilir:

Ebû Ma'mer el-Ezdî işittiği şeye uyarak hadiste lahn yapardı.²⁵⁹

---

²⁵² TİEH, 2/312

²⁵³ Bkz. TİEH, 2/374

²⁵⁴ TİEH, 2/304

²⁵⁵ TİEH, 1/225

²⁵⁶ TİEH, 1/270, diğer bir örnek için bkz. 1/330

²⁵⁷ TİEH, 1/286. Bu ifade 2/383'te de geçer.

²⁵⁸ TİEH, 1/213, diğer örnek için bkz. 1/202, 234; 2/383

²⁵⁹ TİEH, 3/199

İbn Ebî Hayseme, zikrettiği rivayetlerde yer yer sened tenkidi de yapar. Bu konuda genelde seneddeki bir veya birkaç râvî hakkında değerlendirmelere yer verirken,²⁶⁰ nadiren seneddeki tüm râvîler hakkında değerlendirmelere yer verdiği de olur.

1.4.8.2. Râvî Tanıtımı

İbn Ebî Hayseme, bu eserini esas itibariyle sahâbe ile kendi dönemine kadar yaşamış râvîleri tanıtmak üzere yazmıştır. Bu nedenle bu eserin ismi bazı kaynaklarda *Târîhu Ruvâti'l-hadîs* olarak zikredilmiştir.²⁶¹ Sahâbîlerden sonraki râvîlerin tanıtımı daha uzun bir döneme uzandığı için sahâbîlerin tanıtımından fazla sürmüştür. Bu nedenle râvîlerin tanıtımında ne gibi konulara değinildiğinin belirtilmesi eserin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Râvîler hakkında isim ve soy bilgileri, akrabaları, hayatları, portreleri, güzel sözleri, düşünceleri, belli konulardaki uzmanlıkları ve hadis rivayetindeki yerleri ile ilgili bazı bilgilerin aktarıldığı görülür.

Meşhur râvîlerin tanıtımında bu konulardan birçoğu hakkında bilgi aktarılırken pek meşhur olmayan râvîlerin tanıtımında bu konulardan bir veya birkaçı (özellikle de cerh-tadil durumu) hakkında bilgiler aktarılır.

1.4.8.2.1. İsim ve Soy Bilgisi

İbn Ebî Hayseme, tanıttığı râvîlerin isim, künye, nisbe ve neseble ilgili bilgilerinin tespitine önem verir. Çünkü bu konudaki bilgilerin belirlenmesi hadis usûlünün temel meselelerinden olan senedin râvîsinin meçûl olmasının giderilmesini sağlar. Ayrıca aynı isimli râvîlerin birbirinden ayrılmasını temin eder. Bu konuda yapılanlar şunlardır:

Künyesiyle meşhur olan râvîlerin isimleri tespit edilmeye çalışılır:

Ebu'l-Abbâs eş-Şâir'in tanıtımında biri Ahmed b. Hanbel'den, diğeri Yahyâ b. Maîn'den rivayet edilen iki bilgiyle isminin "es-Sâib b. Ferrûh" olduğu gösterilir.²⁶²

Râvînin ismi çeşitli nedenlerle farklı zikrediliyorsa, isminin aslında ne olduğu gösterilir. Râvî Vüheyb b. el-Verd hakkında isminin (aslında) "Abdülvehhâb" olduğu; ancak küçültüldüğü belirtilir.²⁶³

²⁶⁰ TİEH, 3/47, 72-3

²⁶¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, 1/51

²⁶² TİEH, 1/228, diğeri bir örnek için bkz. 1/235

Râvînin ismi hakkında farklı görüşler varsa bunlar belirtilir:

Ebu'l-Melîh el-Hüzelî'nin isminin bir rivayette Üsâme b. Amr, diğer bir rivayette de Zeyd b. Amr olarak geçtiği zikredilir.²⁶⁴

Tanıtilan râvînin ismi hakkında yanlış bir kullanım varsa doğrusunun nasıl olduğunu gösteren ifadeler de zikredilir:

Abdurrahmân b. Abdillâh b. Sâbit hakkında Yahyâ b. Maîn'in "O, Abdurrahmân b. Abdillâh b. Sâbit el-Cümahî'dir. 'Abdullâh b. Sâbit' diyen hata etmiştir"²⁶⁵ ifadesi buna örnek olarak verilebilir.

Bir kişinin ismi hakkında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in övgüsünü gösteren bir ifade varsa ve bu ifadenin o râvî için söylendiği düşünülüyorsa bu belirtilir. Senediyle birlikte Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayet edilen şu hadis böyledir: "Ümmetim içinde kendisine Vehb denilen bir kişi olacak, Allah ona hikmet verecek." Bu ifade Yemenli râvîlerden Vehb b. Münebbih anlatılırken zikredilir.²⁶⁶

İbn Ebî Hayseme tarafından tanıtilan râvînin nesebi hususunda genelde neseb hocası olan Mus'ab b. Abdillâh'ın²⁶⁷ görüşlerine başvurulur:

Abdullâh b. Ebî Müleyke'nin tanıtımında onun babası tarafından nesebi "Abdullâh b. Ubeydillâh b. Abdillâh b. Ebî Müleyke b. Abdillâh b. Cüd'ân b. Amr b. Ka'b" şeklinde, annesi tarafından nesebi "Meymûne bt. el-Velîd b. el-Huseyn el-Mekkî" şeklinde verilir;²⁶⁸ ayrıca babası tarafından nesebindeki Ebû Müleyke'nin isminin Züheyr olduğu bildirilir.²⁶⁹

Râvînin tanıtımında nesebinin on kuşaktan fazlasının zikredildiği de olur:

---

²⁶³ TİEH, 1/245

²⁶⁴ TİEH, 3/235, diğer bir örnek için bkz. 3/254

²⁶⁵ TİEH, 1/218

²⁶⁶ TİEH, 1/318

²⁶⁷ TİEH, 1/219; 2/243, 349...

²⁶⁸ TİEH, 1/220, diğer örnekler için bkz. 1/219, 2/243, 349, 365

²⁶⁹ TİEH1, 1/219

Nâfi' b. Ömer'in nesebi de Mus'ab b. Abdillâh tarafından "Nâfi' b. Ömer b. Cemîl b. Âmir b. Hızıyem b. Saîd b. Âmir b. Hızıyem b. Süleymân b. Rabîa b. Sa'd b. Cümah" şeklinde 11 kuşak olarak zikredilir.²⁷⁰

Mus'ab b. Abdillâh'ın, İkrime b. Hâlid'in nesebini "İkrime b. Hâlid b. el-Âs b. Hişâm b. el-Muğîre b. Abdillâh b. Ömer b. Mahzum b. Yekaza b. Mürre b. Ka'b b. Lüeyy b. Ğâlib b. Fihri" şeklinde 13 kuşak olarak zikrettiği görülür.²⁷¹

Râvîlerin künyeleri hakkındaki bilgiler de isim bilgileri içerisinde zikredilebilir. Râvîlerin künyeleri çeşitli yollarla tespit edilerek verilir. Râvînin çağdaşının ona hitap ederken kullandığı ifadede künyesinin tespit edilmesi bu yollardan biridir:

...Kesîr b. Abdirrahmân el-Ğatafânî'nin "Saîd b. el-Müseyyib'e 'Ey Ebû Muhammed'" dedim" ifadesinden tanıtılan râvî Saîd b. el-Müseyyib'in künyesinin "Ebû Muhammed" olduğu gösterilir.²⁷²

Râvînin künyesi bazen yer aldığı seneddeki bilgilerden anlaşılır:

Simâk b. el-Velîd el-Hanefî'nin tanıtımında bir sened verilir, senedde geçen "...an Ebî Zümeyl Simâk el-Hanefî" ifadesinden Simâk'ın künyesi "Ebû Zümeyl olarak" belirlenir.²⁷³ Küreyb mevlâ İbn Abbâs'ın tanıtımında da Muhammed b. Abdirrahmân'ın "Küreyb Ebû Rişdîn'den işittim" sözünden de Küreyb'in künyesi "Ebû Rişdîn" olarak tespit edilir.²⁷⁴

Bir râvînin başka bir râvînin künyesini zikretmesi de bu tesbit yollarındandır:

Yahyâ b. Maîn'in "Miksem, 'Ebu'l-Kâsım' diye künyelenir" ifadesi²⁷⁵ buna örnektir.

Atâ' b. Ebî Rabâh'ın tanıtımında olduğu gibi²⁷⁶ tanıtılan bir râvînin künyesinin belirtilmesinde bunlardan birkaçı birden de kullanılabilir.

Tanıtılan râvînin nisbesi de yer yer belirtilir:

---

²⁷⁰ TİEH1,1/261

²⁷¹ TİEH1,1/223

²⁷² TİEH, 2/103, diğer bir örnek için bkz. 1/292

²⁷³ TİEH, 1/338

²⁷⁴ TİEH, 2/100

²⁷⁵ TİEH, 1/216

²⁷⁶ Künyesi hakkındaki bilgiler için bkz. TİEH, 1/208

Abdülazîz b. Ebî Ravvâd'ın tanıtımında Yahyâ b. Maîn'in, nisbesini "Hurasânî" olarak zikretmesi nakledilir.²⁷⁷

Tâvûs'un tanıtımında senedde verilen "...İbnü'z-Zübeyr'den, İbnü'z-Zübeyr dedi ki Tâvûs el-Yemânî bize söyledi" şeklindeki ifadeden Tâvûs'un nisbesinin "el-Yemânî" olarak tespit edildiği görülür.²⁷⁸

1.4.8.2.2. Akrabalar

Bu eserde râvîlerin akrabalıklarının tespitine ayrı bir önem verilmiş ve esere birbiriyle kardeş olan râvîler sıralanarak başlanmıştır.²⁷⁹ Ayrıca râvîlerin tanıtımı esnasında da anneleri, babaları, çocukları, kardeşleri, dayıları gibi çeşitli akrabaları hakkında yer yer bilgiler aktarılmıştır.

Ali b. Zeyd b. Cüd'ân tanıtılırken Mus'ab b. Abdillâh'ın verdiği bilgiyle annesinin "Ümmü Veled" olduğu bildirilir.²⁸⁰ Yûsuf b. Mâhik'in annesinin ismi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e uzanan bir senetteki "...an Yûsuf b. Mâhik, an ümmihî Müseyke..." şeklindeki ifadeden "Müseyke" olarak tespit edilir.²⁸¹

Atâ' b. Ebî Rabâh'ın tanıtımında babasının isminin "Eslem" olduğu belirtilir.

Eslem mevlâ Ömer b. el-Hattâb tanıtılırken oğullarının isimlerinin Zeyd b. Eslem ve Hâlid b. Eslem olduğu söylenir. Ve oğlu Hâlid b. Zeyd'in künyesinin "Ebû Sevr" olduğu ve Eslem'in de bu oğlunun ismiyle ("Ebû Hâlid" diye) künyelendiği bildirilir.²⁸²

"Vehb b. Münebbih dört kardeşdir: Vehb, Ma'kıl Ebû Akîl, Hemmâm ve Ğaylân. En büyükleri Vehb, en küçükleri ise Ğaylân'dır."²⁸³

Kardeş gibi gözükür; ama kardeş olmayan râvîler de belirtilir. Yahyâ b. Maîn'in verdiği bilgiye göre "Süleymân b. Yesâr sikadır. Mûsâ b. Yesâr da sikadır; ama Süleymân b.

²⁷⁷ TİEH, 1/262, diğer örnekler için bkz. 1/246, 2/232

²⁷⁸ TİEH, 1/305, diğer örnekler için bkz. 1/215, 247

²⁷⁹ TİEH, 1/85-139

²⁸⁰ TİEH, 1/221

²⁸¹ TİEH, 1/207

²⁸² TİEH, 2/81

²⁸³ TİEH, 1/318, diğer bir örnek 2/236-7

Yesâr'ın kardeşi değildir²⁸⁴. Beşîr b. Yesâr'ın tanıtımında da Süleymân b. Yesâr'ın kardeşi olmadığı belirtilir.

İshâk b. Râşid Cezerî ve Ma'mer b. Râşid Basrî arasında akrabalık olmadığı belirtilir.²⁸⁵

Esved b. Yezîd hakkında onun Alkâme'den büyük olduğu; ayrıca Alkâme'nin onun amcası olduğu bildirilir.²⁸⁶

Süleymânü'l-Ahvel anlatılırken bu râvînin kendisinden bir önce anlatılan İbn Ebî Necîh'in dayısı olduğu belirtilir.²⁸⁷

Muhamed b. Abdirrahmân b. el-Muğîre b. el-Hâris b. Ebî Zi'b hakkında annesinin Berîhe bt. Abdirrahmân b. Ebî Zi'b, dayısının el-Hâris b. Abdirrahmân olduğu ve nesebindeki Ebû Zi'b'in isminin Hişâm b. Şu'be b. Abdillâh b. Ebî Kays b. Abdivüdd olduğu bilgileri aktarılır.²⁸⁸

Bazen de tanıtılan râvî hakkında "Takipçisi olmamıştır" şeklinde ifadeler verilir. Bunlardan biri Kesîr b. Kesîr b. Muttalib'dir.²⁸⁹

Yer yer tanıtılan râvînin akrabalarının hadisteki durumları, cerh-ta'dil durumları veya senedinde bulunduğu rivayetle ilgili açıklamalar yapılır:

Yahyâ b. Maîn'e Osmân b. Hakîm'in, Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr'dan "Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'e arz ettim" rivayeti sorulunca "Mürseldir" dedi" ifadesinden tanıtılan Abdullâh b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr'ın babasının senedinde geçtiği bu rivayet hakkında Yahyâ b. Maîn'in değerlendirmesine yer verilir.²⁹⁰

Ebû Bekr b. Abdirrahmân b. el-Hâris anlatılırken oğulları Abdülmelik, el-Hâris ve Ömer hakkında "Onlardan hadis rivayet edilir" ifadesi zikredilir.²⁹¹

Yine akrabalıkla ilgili olarak tanıtılan râvînin kimin mevlâsı olduğu hususunda da bazen bilgiler verilmeye çalışılır. Bu konudaki bilgiler birinden nakledilerek veya bir senedde

---

²⁸⁴ TİEH, 1/240

²⁸⁵ TİEH, 3/233

²⁸⁶ TİEH, 3/61-2

²⁸⁷ TİEH, 2/240

²⁸⁸ TİEH, 2/336

²⁸⁹ TİEH, 1/241

²⁹⁰ TİEH, 2/280

²⁹¹ TİEH, 2/173, diğer örnekler için bkz. 2/217, 281

râvînin isminin yanında mevlâsı olan kişinin zikredilmesinden yararlanılarak tespit edilir:

Mus'ab b. Abdillâh'tan nakledilen 'Mâlik ed-Dâr'ın, Ömer b. el-Hattâb'ın mevlâsı olduğu' bilgisi ile ²⁹² Ahmed b. Hanbel'den nakledilen 'Zekvân'ın, Hz. Âişe'nin mevlâsı olduğu' bilgisi birinden nakille râvînin kimin mevlâsı olduğunun belirlenmesine örnektir.²⁹³

Tanıtilan râvînin kimin mevlâsı olduğu hususunda seneden de faydalanmaya örnek olarak "...an Ebi'z-Zübeyr mevlâ Hakîm b. Hızâm" şeklindeki ifade zikredilebilir.²⁹⁴

Râvînin kimin mevlâsı olduğunda farklı rivayetler varsa bunlar aktarılır:

Ebu'l-Abbâs tanıtılırken kimin mevlâsı olduğu hususunda biri sened vasıtasıyla elde edilen "Benu'd-Deyl'in mevlâsı", diğeri Mus'ab b. Abdillâh'ın verdiği bilgiyle elde edilen "Benû Kinâne'nin mevlâsı" olduğunu gösteren iki farklı bilgi aktarılır.²⁹⁵

Râvînin kimin mevlâsı olduğu konusundaki farklı rivayetler arasında doğru olan ifadenin belirtildiği de olur:

"Yahyâ b. Maîn'e 'Miksem'i insanlar –o Abdullâh b. el-Hâris'in mevlâsı olduğu halde- İbn Abbâs'ın mevlâsı diye ona nisbet ediyorlar, (ne dersiniz?)" deyince Yahyâ b. Maîn 'Evet, o Abdullâh b. el-Hâris'in mevlâsıdır' dedi" ifadesi buna örnektir.²⁹⁶

1.4.8.2.3. Hayatıyla İlgili Bilgiler

Râvîlerin hayatlarıyla ilgili bilgiler içerisinde doğum bilgileri, hayatlarının çeşitli dönemlerindeki bazı olaylar, rihleleri, ölüm bilgileri gibi konular aktarılmaya çalışılır.

Râvîlerin doğum bilgileri ya kendilerinin ifadelerinden ya da ricâl konusunda uzman kişilerin rivayetlerinden hareketle tespit edilir. Doğum tarihi eldeki bilgiye bağlı olarak bazen yıl/yıl-ay-gün olarak belirtilirken bazen de herhangi bir önemli olayın üzerinden geçen zaman veya birinin hilafet dönemi baz alınarak çeşitli şekillerle ifade edilir.

²⁹² TİEH, 2/80, diğer örnekler için bkz. 1/194, 2/148, 212

²⁹³ TİEH, 2/186

²⁹⁴ TİEH, 1/235

²⁹⁵ TİEH, 1/228, diğer bir örnek için bkz. 1/242

²⁹⁶ TİEH, 1/216-7

“...Saîd b. el-Müseyyib: ‘Ömer’in hilafetinden iki sene geçince doğdum.’”²⁹⁷

“...Amr b. Kays: ‘Atâ’ya ne zaman doğdun?’ dedim. O da ‘Hz. Osmân’ın hilafetinden iki sene geçince’ dedi.”²⁹⁸

Ebû Müslim tarihiyle verilen senedle İbn Uyeyne’nin kendisinin “107 senesinde doğdum” dediği nakledilir.²⁹⁹

Bazen tanıtılan râvîyle aynı senede doğan kişiler varsa bunlar da rivayetlerde zikredilir:

Yahyâ b. Maîn: Ömer b. Abdilazîz, Hişâm b. Urve ve el-A’mes 61 senesinde doğdular.³⁰⁰

Râvîlerin hayatlarıyla ilgili çeşitli konularda verilen bilgilere örnek olarak şunlar verilebilir:

Süfyân anlatılırken onun kendi hakkında “14 yaşımdayken Kur’ân’ı okudum”³⁰¹ demesi zikredilir.

Ebu’z-Zinâd tanıtılırken “Ömer b. Abdilazîz’in onu Kûfe Beytül mâlî’nin başına geçirdiği” haberi Süleymân b. Ebî Şeyh’tan nakledilir.³⁰²

Tâvûs anlatılırken İbn Şevzeb’in “106 senesinde Mekke’de Tâvûs’un cenazesine şahit oldum. İnsanların ‘Allah, Ebû Abdîrrahmân’a rahmet etsin. 40 kez haccetti’ dediklerini duydum”³⁰³ ifadesi verilerek onun hayatında defalarca haccettiği bilgisi aktarılmış olur.

Bazen râvînin gerçekleştirdikleri rihlelere de değinilir. Değinildiğinde de rihleleri detaylıca anlatılmayıp rivayetteki ifadeler aracılığıyla gittiği bir veya birkaç yer tespit edilir:

“...Süleymân b. Bilâl: “Yahyâ b. Saîd, Irak’a gidince...”³⁰⁴ Rivayette geçen bu ifadeden Yahyâ b. Saîd’in Irak’a rihle yaptığı tespit edilir.

---

²⁹⁷ TİEH, 2/103

²⁹⁸ TİEH, 1/214

²⁹⁹ TİEH, 1/268. Diğer bir örnek için bkz. 3/253

³⁰⁰ TİEH, 2/307

³⁰¹ TİEH, 1/267

³⁰² TİEH, 2/266

³⁰³ TİEH, 1/310

³⁰⁴ TİEH, 2/300

İkrime b. Ammâr tanıtılırken Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında '159 yılının Recep ayında Basra'ya geldiğini' belirten ifadesi ile de İkrime b. Ammâr'ın gerçekleştiği bir rihle belirlenir.³⁰⁵

Râvîlerin vefat tarihleri yıl veya dönem olarak zikredilmeye çalışılır:

Yahyâ b. Maîn: Yûsuf b. Mâhik 113 senesinde vefat etmiştir.³⁰⁶

ez-Zübeyr b. Bekkâr: İbn Ebî Hâzim 188 senesinin Safer ayının ilk günü olan Cuma günü vefat etti.³⁰⁷

Râvînin vefat tarihiyle ilgili farklı bilgiler içeren rivayetler varsa bunlar da belirtilir:

Mücâhid'in vefat tarihiyle ilgili 100 olduğunu belirten bir, 104 olduğunu belirten iki rivayet verilir. Sonra zayıflık bildiren temriz sigalarıyla vefat tarihleri için "103 olduğu söylenir" ve "102 olduğu söylenir" ifadeleri zikredilir.³⁰⁸

Vehb b. Münebbih'in vefat tarihiyle ilgili olarak biri 114, diğeri 110 olduğunu gösteren iki rivayet verilir.³⁰⁹

Atâ'nın vefat tarihiyle ilgili biri 110, diğeri 115 olduğunu gösteren ikişer rivayet verilir.³¹⁰

Ebû İshâk el-Fezârî'nin vefat tarihi hakkında 185 ve 188 seneleri nakledilir.³¹¹ (biri temriz sigalı, diğeri senedli)

Râvînin vefat zamanı dışında vefat yeri ve vefat ettiğiindeki yaşıyla ilgili bilgiler de verilmeye çalışılır.

Tâvûs'un, bir rivayetten (İbrâhîm b. Nâfi') vefat yılı 106 olarak, başka bir rivayetten de (Abdürrezzak) vefat yeri Mekke olarak tespit edilir.³¹²

³⁰⁵ TİEH, 1/343, diğör örnekler için bkz. 1/308, 327, 330, 2/221

³⁰⁶ TİEH, 1/216

³⁰⁷ TİEH, 2/361, diğör örnekler için bkz. 1/236, 246; 2/156, 357; 3/162

³⁰⁸ TİEH, 1/200-1

³⁰⁹ TİEH, 1/319, diğör örnekler için bkz. 1/235

³¹⁰ TİEH, 1/212

³¹¹ TİEH, 3/254-5

³¹² TİEH, 1/311

...Ali b. Muhammed: “Muhammed b. Ali b. Huseyn 117 senesinde 63 yaşındayken vefat etti.”³¹³

Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel: “Ma’mer 154 senesinde 58 yaşındayken vefat etti.”³¹⁴

Süveyd b. Ğafele’nin vefatıyla ilgili 81 veya 82 senesinde 115 yaşında; Haccâc b. Yûsuf zamanında 115 yaşında vefat ettiğini belirten rivayetler ile bunlardan farklı olarak biri 120 yaşında, diğeri 128 yaşında öldüğünü belirten rivayetler aktarılır.³¹⁵

Ayrıca bazen tanıtılan râviyle aynı yılda vefat eden diğeri bazı râvîlerin de rivayetlerde zikredildiği görülür:

Ebû Abdirrahmân el-Mukırrî: “İbn Avn ve İbn Cüreyc 150 senesinde vefat etti.”³¹⁶

1.4.8.2.4. Portresi

Tanıtılan râvînin portresiyle ilgili rivayetlere ise nadiren yer verilir.

Râvî Mücâhid anlatılırken Mûsâ b. el-Furat’ın “Mücâhid’i başı ve sakalı beyaz olarak gördüm” ifadesi zikredilir.³¹⁷

Ebu’l-Abbâs eş-Şâir’in tanıtımında Yahyâ b. Maîn’in onun “âmâ olduğunu belirten ifadesi verilir.”³¹⁸

Atâ’ b. Ebî Rabâh’ın tanıtımında Osmân b. Atâ’nın “Atâ’ b. Ebî Rabâh koyu bir zencidir. Başının ön tarafındaki bir miktar saç dışında başında saç yoktur. Konuştuğu zaman fasihtir” ifadesi nakledilir.³¹⁹

1.4.8.2.5. Güzel Sözleri

Râvîlerin tanıtımında bazen onların insanlara yol gösteren çeşitli konulardaki güzel sözleri zikredilir:

---

³¹³ TİEH, 2/219

³¹⁴ TİEH, 1/328

³¹⁵ TİEH, 3/59-60

³¹⁶ TİEH, 1/261

³¹⁷ TİEH, 1/198

³¹⁸ TİEH, 1/228

³¹⁹ TİEH, 1/207

Süfyân, Zührî'ye dünya hayatında zühdün ne olduğunun sorulduğunu, onun da “Helallerin kişinin şükrünü, haramların da sabrını değiştirmemesidir” şeklinde cevap verdiğini belirtir.³²⁰

Zührî: Şüphesiz ki ilmi unutma ve müzakerenin terk edilmesi yok eder.”³²¹

Fudayl b. İyâz: Halifeler, melikler ölür, anılmaları gider; âlimler ölür, anılmaları devam eder.³²²

Râvîlerin güzel ve hikmetli sözleri içinde hadislerle ilgili olanlar da vardır:

Zührî: Hadisin iadesi kayayı taşımaktan daha güçtür.³²³

İkrime: ‘Bu hadisin bir bedeli vardır. Ve onun bu bedelini verin.’ Dediler ki: ‘Ey Ebû Abdillâh onun bedeli nedir?’ O da “Onun bedeli onu, taşıması güzel olanın yanında ortaya koyman ve onu zayi etmemendir’ dedi.”³²⁴

İbn Sîrîn: Bu hadisi aldığınız kişiye dikkat edin. Çünkü bu dininizdir.³²⁵

Ukbe b. Nâfi’, oğullarına “Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem’den rivayet edilen hadisi ancak sikalardan kabul edin” diye tavsiye etti.³²⁶

1.4.8.2.6. Düşünceleri

Bazen râvîlerin mensup olduğu, yakınlık duyduğu düşünce ekollerine de yer verilir. Bunun belirtilmesi önemli bir husustur. Zira Mu'tezilî, Şîî ve Hâricîlerin çeşitli görüşleri yanı sıra ayeti kerimeler ve hadisi şeriflerde övülen sahâbe hakkında da çok farklı düşünceleri bulunmaktadır.³²⁷

Râvîlerin bu durumlarına şunlar örnek verilebilir:

Yahyâ b. Saîd: İbn Ebî Nücayh mutezilî idi.”³²⁸

³²⁰ TİEH, 2/247, diğer örnekler için bkz. 1/267, 339, 2/150

³²¹ TİEH, 2/253

³²² TİEH, 1/293

³²³ TİEH, 2/251

³²⁴ TİEH, 2/198

³²⁵ TİEH, 3/267

³²⁶ TİEH, 3/268, diğer örnekler için bkz. 3/269

³²⁷ Nevzat Âşık, *Sahâbe ve Hadis Rivâyeti*, s. 268-291; Mehmet Efendioğlu, “Sahabe”, 35/496-7

³²⁸ TİEH, 1/238

Mus'ab b. Abdillâh: İkrime hâricîlerin görüşünü benimsiyor ve Abdullâh b. Abbâs'ın da Hâricîlerin görüşünü benimsiyor olduğunu iddia ediyordu.³²⁹

Mus'ab b. Abdillâh: “el-Hasen b. Muhammed b. Ali ircâ konusunda ilk konuşandır.³³⁰

Mus'ab b. Abdillâh: Ebû Süleymân Dâvûd b. el-Husayn hâricîlerin görüşüyle itham ediliyordu.³³¹

Muhammed b. İshâk kaderî idi.³³²

Alkame'nin tanıtımında onun şâ ile ilgili “Bu ümmet Ali hakkında Nasrânîlerin Îsâ'ya yaptıkları gibi yaptı”, “Ali hakkında bir kavim, Îsâ hakkında Nasrânîlerin helaka düştükleri gibi helake düşmüştür” ifadeleriyle beraber onun Sıffîn'e katıldığından, Ali ile beraber topal oluncaya kadar savaştığından bahsedilir.³³³ Yani Hz. Ali hakkında müspet bir görüşe sahip olmakla birlikte ifrat ve tefrite düşenler hakkındaki tenkidi dile getirilir.

“Kays b. Ebî Hâzim, Osmân'ı seviyordu” rivayetine yer verilerek Şîî olmadığı gösterilir.³³⁴

Râvînin ehl-i sünnetten olduğunu gösteren ifadelere yer verilir:

el-Evzâî: Ali ve Osmân'ın sevgisi ancak mümin bir kalpte bir araya gelir.³³⁵

Bu konuyla ilgili olarak râvîlerin ehli rey-ehli hadis karşısındaki tutumu da nadiren aktarılır:

Bir rivayette Tâvûs hakkında “Ashâbü'l-hadîsten memnun olmazdı...” ifadesi verilir.³³⁶

Şakîk b. Ebî Seleme'nin “Ashâbu eraeyte eraeyte (ehli rey) ile oturma” ifadesinden onun ehli hadîs'ten olduğu anlaşılır.³³⁷

1.4.8.2.7. Belli Konulardaki Uzmanlığı

---

³²⁹ TİEH, 2/194

³³⁰ TİEH, 2/221

³³¹ TİEH, 2/286

³³² TİEH, 2/328

³³³ TİEH, 3/107-9

³³⁴ TİEH, 3/53

³³⁵ TİEH, 3/250

³³⁶ TİEH, 1/310

³³⁷ TİEH, 3/185, diğer bir ör için bkz. 2/252

Râvî tanıtımında bazen bu konudaki bilgilere de yer verilir:

Branşı ile ilgili olarak fakîh,³³⁸ müftî,³³⁹ muhaddis,³⁴⁰ müfessir,³⁴¹ dil âlimi,³⁴² şâir³⁴³ olduğunu belirten ifadeler de bazen aktarılır:

İbn Şihâb tanıtılırken Mus'ab b. Abdillâh tarafından muhaddis olarak vasfedilir.³⁴⁴

Alkame b. Ebî Alkame'nin tanıtımında Mus'ab b. Abdillâh'ın "Nahvi, Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi Âişe'nin mevlâsı Alkame b. Ebî Alkame'nin kitabından öğrendim. Ve o nahivci idi"³⁴⁵ ifadesi nakledilerek onun Nahiv'deki uzmanlığı gösterilir.

Saîd b. el-Müseyyib hakkında ise "tabiûnun fakîhi"³⁴⁶, "Medine ehlinin en fakîhi"³⁴⁷ ifadeleri aktarılır. Abdullâh b. Ömer'in ona Ömer b. el-Hattâb'ın hükümlerinden bazı hükümleri danışmak için elçi gönderdiği belirtilir.³⁴⁸ Saîd b. el-Müseyyib'in kendisinin de "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in, Ebû Bekr'in ve Ömer'in (rivayeti aktaran râvî: "Onun 'Ve Osmân'ın' dediğini de zannediyorum" demiştir.) hükmettikleri tüm hükümleri benden daha iyi bilen hiçkimse kalmadı"³⁴⁹ ifadesi verilerek alanında çok uzman biri olduğu gösterilir.

1.4.8.2.8. Hadis Rivayetindeki Yeri

İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târîhu 'l-Kebîr*'i, muhaddislerin metodu üzere yazılmış bir eser olduğundan³⁵⁰ râvîlerin tanıtımında hadis rivayetindeki yerlerine çokça değinilir. Bu konuda hadisin makbuliyetinin tespitinde önemli rol oynayan cerh-tadil durumlarının belirtilmesine büyük önem verilir. Ayrıca yer yer hadis öğrenim-öğretimleri ve bu konudaki görüşleri, hocaları, öğrencileri ve hadis rivayetlerini içeren bilgiler aktarılır.

---

³³⁸ TİEH, 2/265

³³⁹ TİEH, 1/208, 238

³⁴⁰ TİEH, 2/298,356

³⁴¹ TİEH, 1/198-205

³⁴² TİEH, 2/314

³⁴³ TİEH, 1/241

³⁴⁴ TİEH, 2/243

³⁴⁵ TİEH, 2/314

³⁴⁶ TİEH, 2/103

³⁴⁷ TİEH, 2/110

³⁴⁸ TİEH, 2/112

³⁴⁹ TİEH, 2/111

³⁵⁰ Kâtip Çelebi, *Keşfu 'z-Zunûn*, 1/276; Kehhâle, *Mu'cemu 'l-Müellifîn*, 1/227

Hadis öğrenim-öğretimleri ve bu konudaki görüşleriyle ilgili olarak şu hususlar zikredilebilir:

Râvîlerin, hadislerin yazılmasına karşı olup olmadıklarına veya hadisleri yazdırıp yazdırmamalarına dair bilgiler aktarılır:

Abdurrahmân b. Harmele: Hafızam kötüydü. Saîd b. el-Müseyyib'den izin istedim ve benim yazmama izin verdi.³⁵¹

İbn Cüreyc: Nâfi' bana imlâ etti.³⁵²

Süfyân: Amr b. Dînâr'a "Süfyân yazıyor" denildi. O da yere yatıp ağlamaya başladı ve "Ben, benden yazılmasını yasaklıyorum" dedi. Süfyân: Artık biz ondan yazmadık, ondan ezberliyorduk."³⁵³

Ali b. el-Medîni: Yahyâ b. Saîd'e "Hişâm b. Urve imlâ eder miydi?" dedim. O da "Hayır. Biz ondan ezberlerdik. Fakat ondan iki hadisini yazdığımdan dolayı o beni terk etti."³⁵⁴

Ömer b. Ali ve Ca'fer b. Muhammed: Muhammed b. Ali hadis rivayet ettiğı zaman yanımızda lavhalarla ondan yazmaya giderdik. O da hadis rivayet etmekten vazgeçer ve "Yazmayın, ben yazmadım. Onu kalplerinizle ezberleyin" derdi.³⁵⁵

İbn Sirin: Abîde'ye "Senden işittiklerimi yazayım mı?" dedim. "Hayır" dedi. "Bir kitap bulursam ona bakayım mı?" dedim. Yine "Hayır" dedi.³⁵⁶ Böylelikle Abîde'nin kitabet ve vicade ile olan tahammül yollarına sıcak bakmadığı gösterildi. Sonrasında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Kur'an dışında kendisinden hiçbir şey yazılmamasını belirten rivayeti ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin yazıma karşı çıkan ifadeleri verilir. Ancak Abîde es-Selmânî'nin kendisinin de kitapları olduğu "Ölümü yaklaşınca kitaplarını isteyip yok ettiğı (bir rivayette de 'yok edilmesini veya yakılmasını vasiyet etti' şeklinde geçer)" de ifade edilir. Buradan onun karşı olduğu şeyin yazma değil; bu kitapların yazılmaları sonrasında "bazılarının eline geçip onların yerlerinde oynamalar

---

³⁵¹ TİEH, 2/314

³⁵² TİEH, 1/248

³⁵³ TİEH, 1/233

³⁵⁴ TİEH, 2/309

³⁵⁵ TİEH, 2/218-9

³⁵⁶ TİEH, 3/139

yapmalarından korktuğunu” belirtmesinden dolayı yazmada tahrif ve yanlışlıkların meydana gelebilecek olmasıdır.³⁵⁷

Râvîlerin kullandığı hadis tahammül yollarına da değinilir. Sema ve arzla ilgili görüşleri ve bu yolla tahammüllerine şunlar örnek olarak verilebilir:

Ebû Hanîfe: “Bana oku ve ‘Haddesenî’ de.”³⁵⁸ Ebû Hanîfe’nin bu ifadesinden onun arzı tercih ettiği anlaşılır.

Ma’mer: Zührî’den işittiklerimizin çoğu arz iledir.³⁵⁹ Bunu İbn Uyeyne de “Ma’mer, Zührî’den arz ile aldı” diyerek belirtmiştir.³⁶⁰

İbn Uyeyne: Mâlik ve Ma’mer, Zührî’den arz yolu ile aldı. Ben semâ yolu ile aldım.³⁶¹

Hişâm b. Yûsuf: Vallahi biz bu kitapları işitmedik; fakat bunları İbn Cüreyc’e arz ettik.³⁶²

Hişâm b. Urve, babası hakkında “Babam ‘Arz ve semâ eşittir’ derdi” dediğini belirtir.³⁶³

Râvîlerin kullandığı hadis tahammül yollarından kitâbetle ilgili bilgiler de verilir:

Mâlik’in “Yahyâ b. Saîd bana “Akdiye” konusunda İbn Şihâb’ın hadislerinden birkaçını bana yaz, dedi. Ben de ona istediğini sanki şu an bile içini şahin gibi gördüğüm bir sahifenin içinde yazdım. “Ey Ebû Abdillâh! O sana arz etti mi?” denilince “O bundan daha fakîh” dedim”³⁶⁴ ifadesi verilerek onun fakîh kimselerin kitâbetle tahammüllerinde arz yapmalarına gerek olmadığı düşüncesine sahip olduğu gösterilir.

Arzu’l-münâveleye örnek olarak şunlar zikredilebilir:

Ubeydullâh b. Ömer: İbn Şihâb’a bir kitap getirilirdi. O da buna bakar, altını üstüne getirir ve “Bunun içindekileri benden rivayet edin” derdi.³⁶⁵

---

³⁵⁷ TİEH, 3/139-140

³⁵⁸ TİEH, 1/254

³⁵⁹ TİEH, 1/272,326; 2/255

³⁶⁰ TİEH, 1/325

³⁶¹ TİEH, 1/271; 2/256

³⁶² TİEH, 1/329

³⁶³ TİEH, 2/145

³⁶⁴ TİEH, 1/252-3, 2/301

³⁶⁵ TİEH, 2/334

Ubeydullâh b. Ömer: İbn Şihâb'a bir kişinin bir kitap getirdiğini gördüm. İbn Şihâb bunu okumadan ve bu kendisine okunmadan bu kişi "Bunu senden rivayet edeyim mi?" dedi. O da "Evet" dedi.³⁶⁶ Ubeydullâh'tan rivayet edilen bu ifade bir üstteki rivayetle çelişiyor gibi gözükse de durum muhtemelen böyle değildi. Yukarıdaki ifadenin üslubundan onun İbn Şihâb'ın böyle durumlardaki geneldeki tutumunu ifade ettiği düşünlebilir. Bundan sonra ifade edilen bu rivayet ise ifadenin üslup ve içeriğinden ve ifadede "bir kişi" ifadesinin kullanılmasından istisnai olarak Zührî'nin bu normaldeki davranışından farklı tutum izlediği anlaşılabilir. Buradan bu kişinin Zührî'nin çok itimat ettiği bir kişi olduğu veya önceden çeşitli vesilelerle bu kişinin durumundan haberdar olduğu düşünülebilir.

Münaveleye örnek:

Yahyâ b. ez-Zübeyr: Hişâm b. Urve, içinde birkaç hadis olan bir defteri benim için çıkardı ve "Bunu benden al ve 'Sana arz etmeden bunları senden alamam' diyenler gibi söyleme. Bunları al. Ben bunları tashîh ettim ve arz ettim" dedi.³⁶⁷

Vicade ile tahammüle örnek:

Ona babasının kitabı ulaştı. O da babasından işitmeden onu rivayet etti.³⁶⁸

Râvîlerin tanıtımında cerh-tadil durumları genelde âlimlerin onlar hakkında kullandığı çeşitli ıstılahlarla³⁶⁹ ifade edilirken bazen de adalet-zabt durumlarına delalet eden diğer bazı ifadelerle belirlenir:

Râvînin cerh-tadil durumuyla ilgili ıstılahları İbn Ebî Hayseme genel itibariyle hadis hocası Yahyâ b. Maîn'den³⁷⁰ naklede.

Bazı râvîler ve tanıtımlarında kullanılan bazı ıstılahlar şu şekillerde geçer:

...İbn Şihâb dedi ki: Bana Yezîd b. Hürmüz rivayet etti ve o sikalardandır.³⁷¹

---

³⁶⁶ TİEH, 2/251

³⁶⁷ TİEH, 1/252

³⁶⁸ TİEH, 2/334

³⁶⁹ Burada birçok cerh ve ta'dille ilgili ıstılah kullanılır. ıstılahların manası için bkz. Abdullah AYDINLI, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2009

³⁷⁰ Yahya b. Maîn'in cerh ve tadilde izlediği metoduyla ilgili bir Yüksek Lisans tezi yapılmıştır: Erdinç AHATLI, *Yahya b. Maîn ve Cerh-Ta'dildeki Metodu*, Bursa, 1992

³⁷¹ TİEH, 2/177

...Ebû Ümâme: Ma'mer sebtir.³⁷²

Yahyâ b. Maîn: İbrâhîm el-Havzî leyse bi sikadır.³⁷³

Tanıtilan râvî hakkında bir kerede iki ıstılahın birden kullanıldığı da olur:

Yahyâ b. Saîd: Osmân b. el-Esved sebt sikadır.³⁷⁴

Yahyâ b. Maîn: Talha b. Amr leyse bi şey, zaîftir.³⁷⁵

Bazen de farklı zamanlarda bir râvî hakkında farklı ıstılahların kullanıldığı olur ve bunlar da bazen birbirine zıt ifadeler içerir:

Farklı zamanlarda anlamca birbirine yakın ıstılahların kullanılmasına örnek olarak Yahyâ b. Maîn'in, Muhammed b. İshâk hakkında 4 farklı zamanda kullandığı "İnsanlar, Muhammed b. İshâk'ın hadisinden korkmaya devam ettiler", "leyse bihi be's", "leyse bizâk, zaîf" ve "sakîm, leyse bi'l-kaviyy"³⁷⁶ şeklindeki ifadeleri verilebilir.

Farklı zamanlarda birbirine zıt ıstılahların kullanılmasına örnek olarak da Yahyâ b. Maîn'in, Sevr'in kendisinden rivayette bulunduğu Ebu'l-Ğays hakkında bir keresinde "leyse bi sika" derken bir defasında da buna zıt olarak "sika" diye belirtmesi zikredilebilir.³⁷⁷

Nadiren râvî hakkındaki cerh ifadesinden sonra bunun sebebi de belirtilir:

Yahyâ b. Maîn: Mûsâ b. Ubeyde'nin hadisi zayıf görülmüştür; çünkü o Abdullâh b. Dînâr'dan birkaç münker hadis rivayet ediyor.³⁷⁸

Râvînin adaletine delalet eden takva ve güvenilirliğiyle ilgili rivayetlere de şunlar örnek olarak verilebilir:

Mus'ab b. Abdillâh: Süleymân b. Ebî Hasme b. Huzeyfe, Müslümanların sâlihlerindedir.³⁷⁹

---

³⁷² TİEH, 1/326

³⁷³ TİEH, 1/264, diğer bir örnek için bkz. 1/287

³⁷⁴ TİEH, 1/247

³⁷⁵ TİEH, 1/263, diğer örnekler için bkz. 1/263, 329; 2/349

³⁷⁶ TİEH, 2/324, diğer örnekler için bkz. 2/295, 335

³⁷⁷ TİEH, 2/189. diğer bir örnek için bkz. 2/355

³⁷⁸ TİEH, 2/374, diğer bir örnek için bkz.2/398

³⁷⁹ TİEH, 2/81

Seleme b. Küheyl: Bu ilmi Allah rızası için isteyenlerin ancak Atâ', Tâvûs ve Mücâhid olduğunu düşünüyorum.³⁸⁰

İbn Uyeyne: Biz, Mâlik'in izlerini takip ederdik. Ve hocalara bakardık. Mâlik ondan yazmışsa ondan alırdık; ondan yazmamışsa onu terk ederdik.³⁸¹

Râvînin zabtını gösteren ifadeler örnek olarak şunlar zikredilebilir:

el-A'meş Süleymân: Zeyd b. Vehb el-Cühenî'den hadis işittiğin zaman, onun rivayet ettiği kişiden dinlemiş gibi olursun.³⁸²

Yahyâ b. Saîd, Senber Ebû Abdillâh ed-Destüvâî'den hadis işittiği zaman o hadisi başkasından dinlemeye önem vermezdi, aldırış etmezdi.³⁸³

Tanıtilan râvîlerin hoca ve öğrencilerinin tespiti senedin ittisali açısından çok önemlidir. Bu nedenle yer yer râvîlerin hocaları ve öğrencileri hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Hocalarının belirtilmesine şunlar örnek verilebilir:

Mus'ab b. Abdillâh, İkrime'nin; İbn Abbâs, Ebû Hureyre, el-Huseyn b. Ali ve Âişe'den rivayette bulunduğunu belirterek onun hocalarını göstermiş olur.³⁸⁴

Verilen bir senedde Nâfi' b. Cübeyr'in adının geçtiği yerde "İbn Abbâs'tan rivayetinin çok olduğu" söylenerek İbn Abbâs'ın öğrencisi olduğu gösterilir.³⁸⁵

Senedin ittisali açısından önemli bir husus olan bir râvînin hocasıyla nerede karşılaştığını gösteren ifadeler de bazen yer verilir:

Bişr b. el-Mufaddal: Sevrî ile Kûfe'de karşılaştım ve şöyle dedi:...³⁸⁶

Râvînin öğrencilerinin belirtilmesine örnek olarak da şunlar zikredilebilir:

İbn Abbâs'ın ashâbı şu altı kişidir: Mücâhid, Tâvûs, Atâ', Saîd b. Cübeyr, İkrime ve Câbir b. Zeyd.³⁸⁷

³⁸⁰ TİEH, 1/307, diğer örnekler için bkz. 2/218, 3/184-5

³⁸¹ TİEH, 3/227

³⁸² TİEH, 3/175

³⁸³ TİEH, 3/205, diğer bir örnek için bkz. 1/241

³⁸⁴ TİEH, 2/193

³⁸⁵ TİEH, 2/169, diğer örnekler için bkz. 1/133; 2/80, 112

³⁸⁶ TİEH, 3/124

³⁸⁷ TİEH, 2/196

ez-Zührî: Sa'lebe b. Ebî Mâlik'in yanında oturdum. Bir gün bana "Bu işi mi arzu ediyorsun?" dedi. Ben "Evet" deyince "Sana Saîd b. el-Müseyyib gerekir" dedi. Ve ben Saîd b. el-Müseyyib'in yanında sanki bir gün gibi on yıl bulundum."³⁸⁸

Râvînin öğrencilerinden bahsedilirken kendisinden rivayet etmede en iyi olan/lar da zikredilmeye çalışılır:

Yahyâ b. Saîd: Saîd b. el-Müseyyib'e "Ömer b. Abdilazîz'in râvîyesi (büyük râvîsi)" denilirdi.³⁸⁹

Yahyâ b. Maîn: İnsanların Katâde'den rivayette en sebtleri şunlardır: Saîd b. Arûbe, Hişâm ed-Destüvâî, Şube, Bunlardan biri Katâde'den bir hadis rivayet ederse başkasından bunu dinlemeye önem vermezsin.³⁹⁰

Bazen de râvînin öğrencileri hakkında kıyaslama yapan ifadelere yer verilir:

Yahyâ b. Saîd: Mücâhid'den rivayette Mansûr, İbn Ebî Necîh'tan daha iyidir.³⁹¹

Yahyâ b. Maîn: Zührî'den rivayette Ma'mer, İbn Uyeyne'den daha sebtir.³⁹²

Bazen de râvînin öğrencilerinin ondan yaptıkları rivayetler hakkında bilgiler aktarılır:

Ahmed b. Muhammed b. es-Saffâr'dan, "Süfyân b. Uyeyne'nin 'Ziyâd b. Alaka'dan sadece 4 hadis işittim' dediğini birçok kez duydum" ifadesi nakledilir, sonra da bu dört rivayet sıralanır.³⁹³

Atâ': İbn Abbâs'tan "İlâ" konusunda hiçbir şey işitmedim.³⁹⁴

Bazen râvî tanıtılırken senedinde bulunduğu bir veya birkaç hadis rivayeti de nakledilir:

Ebu'z-Zübeyr tanıtılırken kendisine kadar sened zikredilerek Câbir'den "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem, Necâşî'nin vefat haberi kendisine ulaşınca üzerine cenaze namazı kıldı" rivayeti aktarılır.³⁹⁵

³⁸⁸ TİEH, 2/111, diğer örnekler için bkz. 1/241, 328

³⁸⁹ TİEH, 2/111-2

³⁹⁰ TİEH, 2/83, diğer örnekler için bkz. 1/272; 2/217, 271

³⁹¹ TİEH, 1/238

³⁹² TİEH, 2/256

³⁹³ TİEH, 1/287-8

³⁹⁴ TİEH, 1/210-1

³⁹⁵ TİEH, 1/236

Damdâm b. Cevs'in anlatımında kendisine kadar uzanan senedle birlikte Ebû Hureyre'den "Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem namazda iki kara şeyin –yılan ve akrebin- öldürülmesine izin verdi" rivayeti nakledilir.³⁹⁶

Râvî tanıtımında nadiren râvîlerin, hadisin metnindeki ifadelerle ilgili açıklamaları verilir:

Mu'sir: el-Hasen b. Muhammed b. Ali, Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Leyse minnâ" sözünü "Leyse mislenâ" şeklinde tefsir ederdi.³⁹⁷

Süfyân b. Uyeyne'nin "Şüphesiz zezem helal ve şifa vericidir(bell)" hadisindeki "bell" kelimesini "şifa verici (şâfi)" olarak açıklaması da buna örnektir.³⁹⁸

Bazen râvînin zikredilen bazı rivayetlerinden sahâbîler tespit edilir:

Kays b. Ebî Hâzim'in tanıtımında Ebû Hureyre'nin sahâbiliğini gösteren bir ifadenin verilmesi buna örnektir.³⁹⁹

Râvî tanıtımının değerlendirilmesi sadedinde şunlar söylenebilir:

Râvîler tanıtılırken tam olmasa da vefat tarihlerine uygun sıralama vardır. Ayrıca ayrı bir başlık atılmasa da bir bölgedeki tâbiîlere, o bölgede zikredilen tüm sahâbîlerin tanıtımından sonra geçilerek bir karışıklığa meydan vermemeye dikkat edilir. Aynı isim, künye veya nisbe gibi benzer vasıflara sahip râvîlerin ardı ardına sıralanıp birbirlerinden ayırt edilmelerini sağlayan vasıflarının zikredilmesi râvîlerin değerlendirilmesi açısından çok önemlidir:

Aynı isimli râvîlerin birbirinden ayrılmasına örnekler:

Bir yerde ardı ardına üç tane İsmâîl b. Müslim adlı râvî, haklarında bir iki bilgi verilerek ayrılır.⁴⁰⁰

Diğer bir yerde de 19 tane Hişâm adlı râvî ardı ardına tanıtılarak bunların birbirlerinden ayırt edilmeleri sağlanır.⁴⁰¹

³⁹⁶ TİEH, 1/335, diğer örnekler için bkz. 2/286, 220, 334-5

³⁹⁷ TİEH, 2/221

³⁹⁸ TİEH, 1/279

³⁹⁹ TİEH, 3/55-6

⁴⁰⁰ TİEH, 1/265, diğer örnekler için bkz. 1/223-4, 245-6; 2/213-7

Aynı künyeli râvîlerin ardı ardına sıralanmasına örnek:

Ebû Sâlih isimli râvî tanıtılırken diğer on altı Ebû Sâlih künyeli râvî ile birlikte başlıklarda altısı ismi, dördü kimin mevlâsı olduğu, üçü kendilerinden rivayet eden birer kişi belirtilerek, biri rivayet ettiği kişi, biri kimin kâtibi olduğu, diğeri nisbesi ve sonuncusu da nisbe ve rivayet ettiği kişi zikredilerek ayrılır. Sonra da her biri hakkında isimlerinin zikredildiği başlıklar altında biraz bilgi verilir.⁴⁰²

Nisbesi aynı olanlar ise nadiren ardı ardına verilir:

Kays b. Ebî Hâzim Câhilî'nin anlatılmasından sonra Süveyd b. Ğafele Câhilî tanıtılır.⁴⁰³

Birbiriyle akraba olan râvîler de bazen ardı ardına sıralanır. Akrabaların ardı ardına sıralanmasına örnekler:

Îsâ b. Yûnus b. Ebî İshâk, ardından sırayla kardeşi İsrâîl b. Yûnus b. Ebî İshâk, babası Yûnus b. Ebî İshâk, amcası Yûsuf b. Ebî İshâk, halası Ümmü Yûnus Ğâliye b. Ebî İshâk tanıtılır.⁴⁰⁴

Esved b. Yezîd'i tanıttıktan sonra amcası Alkame b. Kays anlatılmaya başlanır.⁴⁰⁵

Babası aynı isimli olan râvîler de ardı ardına sıralanıp bazıları hakkında kardeş olup olmadıklarıyla ilgili bilgiler verilir:

Beşir-Süleymân-Atâ'-İshâk-Mûsâ-Müslim-Basra ehlinin rivayette bulunduğu başka Müslim ve Saîd isimli İbn Yesârlar ardı ardına zikredilir. Bunlarla ilgili olarak kardeş olup olmadıkları ile bunun dışında bazı bilgiler aktarılır.⁴⁰⁶

Bazen iki-üç râvînin bir başlık altında tanıtıldığı olur:

Bir yerde 'Enes b. İyâz ve Abdullâh b. Ca'fer' başlığı atılır. Başlığın altında da bunlar hakkında sadece cerh-tadil durumlarına yer verilir.⁴⁰⁷

Bazı râvîlerin bazen tekrar tanıtıldığı olur:

---

⁴⁰¹ TİEH, 3/260-4

⁴⁰² TİEH, 2/204-9. diğer bir örnek için bkz. 2/209-11

⁴⁰³ TİEH, 3/51-6(Kays'ın tanıtımı), 57-60 (Süveyd'in tanıtımı)

⁴⁰⁴ TİEH, 3/256-8

⁴⁰⁵ TİEH, 3/81, diğer bazı örnekler için bkz. 1/219-23, 241-2; 2/220; 3/10, 11, 230-2, 258-60

⁴⁰⁶ TİEH, 2/236-9

⁴⁰⁷ TİEH, 2/363

el-Vâkıdî, tanıtıldığı yerden⁴⁰⁸ dokuz râvî sonra önceki ile aynı bilgilerle tekrar tanıtılır.⁴⁰⁹

Mutarریف b. Abdillâh b. Mutarریف ise bahsedildiği yerden⁴¹⁰ bir râvî sonra tekrar tanıtılır.⁴¹¹

Râvî tanıtımında az da olsa bazı şiirler aktarılarak anlatım süslenir:

Kim tavsiye isterse benim yanımda var/ Yetişkinler ve gençler için tavsiye var

Mâlik ve İbn Avn'dan alın / İbn Dâb'ın hadislerini rivayet etmeyin.

Irak'ta ise buradakilerin “Mâlik ve İbn Avn'dan alın” ifadesini “Yûnus ve İbn Avn'dan alın” şeklinde söyledikleri nakledilir.⁴¹²

1.5. Etkisi

İbn Ebî Hayseme'nin sonraki eserlere büyük etki yaptığı görülür. Bu etkiyi daha çok *et-Târîhu 'l-Kebîr* adlı eserinden yaptığı anlaşılmaktadır.

İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târîhu 'l-Kebîr* adlı eseri tarih boyunca nakledilegelmiştir:

Çeşitli yerlere rihleler yapan Kâsım b. Esbağ (ö. 340) Bağdat'ta İbn Ebî Hayseme'den hadis dinlemiş ve yazmıştır.⁴¹³ Kâsım b. Esbağ kendi döneminde insanların kendisinden İbn Ebî Hayseme'nin *Târîhi*'ni istedikleri bir kimsedir.⁴¹⁴ Onun dışında kaynaklarda çeşitli dönemlerde İbn Ebî Hayseme'nin eserini semâ yoluyla alanların isimleri şöyle geçmektedir: Muhammed b. Ubeyd b. Eyyûb (ö. 317),⁴¹⁵ Muhammed b. Zekeriyâ (ö. 322),⁴¹⁶ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Saîd (ö. 332),⁴¹⁷ Ali b. Muhammed b. Mehrûye el-Kazvîni (ö. 335),⁴¹⁸ Ali b. Muhammed b. Abdirrahmân b. Dînâr el-Berrî (ö. 409)⁴¹⁹ ve Muhammed b. Abdisselâm b. Şânde? (ö. 490 c.).⁴²⁰

⁴⁰⁸ TİEH, 2/366

⁴⁰⁹ TİEH, 2/370

⁴¹⁰ TİEH, 2/367

⁴¹¹ TİEH, 2/369

⁴¹² TİEH, 2/342

⁴¹³ el-Makkarî, *Nefhu 't-Tib*, 2/47-8

⁴¹⁴ İbnü'l-Feradî, *Târîhu Ulemâi 'l-Endülüs*, s. 287

⁴¹⁵ İbnü'l-Feradî, a.g.e., s. 317

⁴¹⁶ İbnü'l-Feradî, *Târîhu Ulemâi 'l-Endülüs*, s. 327

⁴¹⁷ *Târîhu 'l-İslâm*, 25/82

⁴¹⁸ er-Râfî, *et-Tedvîn fî ahbâri Kazvîn*, 3/417

İbn Abdilberr (ö. 463) ise *Târîhu* İbn Ebî Hayseme'nin tamamını Abdülvâris b. Süfyân'a (ö. 395) kıraat etmek suretiyle almıştı.⁴²¹

Muhammed b. İbrâhîm b. Abdillâh b. el-Fadl (ö. 322)⁴²² ile İbn Hayyûye Muhammed b. el-Abbâs (ö. 332)⁴²³ ise *Târîhu* İbn Ebî Hayseme'yi rivayet edenler içinde zikredilmişlerdir.

el-Huseyn b. Ahmed b. Sadeka (ö. 330),⁴²⁴ Îsâ b. Muhammed et-Tûmârî (ö. 360),⁴²⁵ Ömer b. Ahmed b. Muhammed (ö. 360)⁴²⁶ adlarındaki râvîlerin de kendilerinde *Târîhu* İbn Ebî Hayseme'nin olduğunu belirtmeleri bu eserin ne kadar yaygın ve önem verilen bir eser olduğunu göstermektedir.

Eserlerinde İbn Ebî Hayseme'den çokça nakilde bulunan bazı kimseler ise şunlardır:

İbn Ebî Hâtim (ö. 327): *el-Cerh ve't-Ta'dîl* adlı eserinde İbn Ebî Hayseme'nin ricâlle ilgili naklettiği pek çok rivayete yer verir. İbn Ebî Hâtim bu bilgileri kitâbet yoluyla İbn Ebî Hayseme'den alır. İbn Ebî Hayseme'den rivayetleri sürekli olarak *ahberanâ/haddesenâ İbn Ebî Hayseme fî mâ ketebe ileyye* şeklinde geçmektedir.⁴²⁷

eş-Şâî (ö. 335): *el-Müsned* adlı eserinde İbn Ebî Hayseme'den çokça hadis rivayet eder⁴²⁸ ve onun bazı rivayetler hakkında naklettiği değerlendirmelere⁴²⁹ yer verir. Rivayetlerini İbn Ebî Hayseme'den semâ yoluyla aldığı görülür.

İbn Hibban (ö. 354): *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn* adlı eserinde Muhammed b. Sâlih el-Hanbelî vasıtasıyla İbn Ebî Hayseme'den râvîler hakkında verdiği bilgilerden çokça nakilde bulunur.⁴³⁰

İbn Abdilberr (ö. 463): *Câmiu Beyâni'l-İlm ve fadlih* adlı eserinde Abdülvâris b. Süfyân-Muhammed b. Huseyn tarîkinden İbn Ebî Hayseme'den çokça rivayette bulunur.⁴³¹

---

⁴¹⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 28/192

⁴²⁰ Zehebî, a.g.e., 33/359

⁴²¹ A. mlf., *Siyeru A'lâm*, 17/85

⁴²² A. mlf., *Târîhu'l-İslâm*, 24/114

⁴²³ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, 5/214

⁴²⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 24/281

⁴²⁵ A. mlf. *Siyeru A'lâm*, 16/65; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, 4/404

⁴²⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 26/211

⁴²⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1/1/390, 431; 1/2/46, 86, 119, 123, 133...

⁴²⁸ eş-Şâî, *el-Müsned*, 1/133, 183, 193, 209, 220-1, 243, 271; 3/252-3...

⁴²⁹ eş-Şâî, a.g.e., 1/86...

⁴³⁰ İbn Hibban, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, 1/90, 260, 265, 267, 268...

İbn Asâkir (ö. 571): *Târîhu Medîneti Dimeşk* adlı eserinde İbn Ebî Hayseme'den, öğrencileri Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Huseyn Za'ferânî⁴³² ve Ebu't-Tayyib Muhammed b. el-Kâsım el-Kevkebi⁴³³ vasıtasıyla ona ulaşan tariklerle çeşitli konularda pek çok nakilde bulunur.⁴³⁴ Bilgiler, İbn Ebî Hayseme'den kendisine kadar senedin tüm tabakalarında semâ yoluylaadır.

Mizzî (ö. 742): *Tehzîbü'l-Kemâl* adlı eserinde onun verdiği bilgilerden çokça istifade edenlerdendir.⁴³⁵

Zehebî (ö. 748): *Siyeru A'lâm*⁴³⁶ ve *Târîhu'l-İslâm*⁴³⁷ adlı eserlerinde İbn Ebî Hayseme'den naklettiği bilgi, eserlerinin hacmine nazaran az da olsa nicelik bakımından yine de çoktur.

Sahâbîlerle ilgili olarak ise haklarında bu konuda en güzel eserleri verdikleri söylenen İbn Abdilberr (ö. 463) *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb* adlı eserinde, İbnü'l-Esîr (ö. 630) *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe* adlı eserinde, İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852) ise *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* adlı eserinde İbn Ebî Hayseme'nin sahâbîlerle ilgili tespit⁴³⁸ ve tanımları⁴³⁹ gibi çeşitli konularda verdiği bilgilerden çokça istifade ederler. İbnü'l-Esîr'in doğrudan İbn Ebî Hayseme'den aktardığı bilgiler az olmakla birlikte eserindeki dört temel kaynağından biri İbn Abdilberr'in⁴⁴⁰ eseri olduğundan onun vasıtasıyla İbn Ebî Hayseme'den çokça istifade ettiği söylenebilir. Ancak bu temel sahâbe edebiyatında İbn Ebî Hayseme'den yapılan nakillerin önemli bir kısmı TİEH'in matbû kısmında bulunmamaktadır.⁴⁴¹

⁴³¹ İbn Abdilberr, *Câmiü Beyâni'l-İlm*, 1/23, 63, 64...

⁴³² İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, 1/45, 52, 299; 4/221, 281...

⁴³³ İbn Asâkir, a.g.e., 1/299; 5/259...

⁴³⁴ İbn Ebî Hayseme'den nakillerinin büyük çoğunluğu bu iki öğrencisindedir. Bunların dışındaki öğrencilerinden gelen nakiller çok nadirdir: el-Heysem b. Küleyb (İbn Asâkir, a.g.e, 67/277)

⁴³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 1/287, 474; 2/21, 25, 41...

⁴³⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, 4/201; 5/30; 10/315, 392, 534, 622

⁴³⁷ A. mlf., *Târîhu'l-İslâm*, 6/94, 8/313, 9/385, 406, 452, 584

⁴³⁸ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 1/210, 243, 364...; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/174, 2/62, 3/349...; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/280, 4/35, 202...

⁴³⁹ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 1/270, 2/482-3, 2/558...; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/76, 268, 281-2...; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/26, 45, 68-9...

⁴⁴⁰ İbnü'l-Esîr, eserinin mukaddimesinde dört temel kaynaktan aldığı bilgilerle tanıttığı sahâbînin isminin başına bu eserler için belirlediği rumuzları koyduğunu belirtir. İbn Abdilberr'den aldığı bilgilerde kullandığı rumuzsa “د” harfidir (İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1/111).

⁴⁴¹ Yapılan atıflardan TİEH'te bulunanalar için bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 4/1819-20, krş. TİEH, 1/156-7; 4/1882, krş. TİEH, 1/170; 4/1916, krş. TİEH, 2/84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 13/177-8, krş. TİEH, 2/192

BÖLÜM 2: İBN EBÎ HAYSEME'DE SAHÂBE BİLGİSİ

2.1. Sahâbîlerin Tespiti

Târîhu İbn Ebî Hayseme'deki sahâbîlerin tespitinde kişilerin hâdis âlimlerince genel olarak benimsenen⁴⁴² sahâbî tanımına uyup uymadıkları dikkate alındı. Buna göre çalışmamızda şu kıstaslar göz önünde bulunduruldu:

2.1.1. Hz. Peygamber ile İrtibat

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile irtibat dolayısıyla sahâbîlerin tespitinde kişilerin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile irtibatlarını gösteren; onunla birlikte bulunma, onu görme, işitme, onunla temas etme, konuşma, onun hadisinde zikredilmiş olma, akrabasından olma ve onun tarafından görevlendirilme durumları göz önüne alındı.

2.1.1.1. Birlikte Bulunma

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namazda, hacda, savaşta vs. hayatın çeşitli alanlarında birlikte bulunduğunu gösteren ifadelerinden hareketle kişinin sahâbî olduğu anlaşılabilir:

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile namaz kılmayı belirten ifade bazı örnekler şunlardır:

Kutbe b. Mâlik dedi ki: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in arkasında sabah namazını kıldım.⁴⁴³

Câbir dedi ki: Necâşî'nin vefatı Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e ulaşınca onun için cenaze namazı kıldı ve ben ikinci saftaydım.⁴⁴⁴

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte hacda bulunmayı belirten bir ifade şöyledir:

---

⁴⁴² Burada kastettiğimiz girişte belirtildiği üzere İbn Hacer'in uygulanabilirlik bakımından daha elverişli ve kapsamlı olarak belirtilen tarifidir.

⁴⁴³ TİEH, 1/287-8

⁴⁴⁴ TİEH, 1/236

Ebû Bekre: Veda haccında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraberdim.⁴⁴⁵

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraber savaşa katıldıklarını belirten bazı ifadeler şöyledir:

Mus'ab b. Abdillâh: (İtbân b. Mâlik) Müslüman olarak Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile Huneyn'e katıldı.⁴⁴⁶

Ebû Leylâ: Bir savaşta Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile beraberdik.../ Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile Hayber'in fethine katıldım.⁴⁴⁷

Mus'ab b. Abdillâh: Şeybe b. Osmân b. Abdillâh, Huneyn'e müşrik olarak gitti ve Müslüman olup Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte savaştı.⁴⁴⁸

Ebû Abdirrahmân el-Fihri: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile Huneyn'e katıldım.⁴⁴⁹

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte bulunmayı belirten diğer bazı ifadeler şöyledir:

Abdurrahmân b. Hasene: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e geldim...⁴⁵⁰

Amr b. Hureys: Babam beni ben genç bir çocukken Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'e getirdi...⁴⁵¹

Nâfi' b. Abdirrahmân: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile geldim...⁴⁵²

Umeyr: Ben Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında otururken...⁴⁵³

---

⁴⁴⁵ TİEH, 2/34

⁴⁴⁶ TİEH, 2/52

⁴⁴⁷ TİEH, 3/229

⁴⁴⁸ TİEH, 1/183

⁴⁴⁹ TİEH, 1/186

⁴⁵⁰ TİEH, 3/180

⁴⁵¹ TİEH, 3/10-1

⁴⁵² TİEH, 2/141

⁴⁵³ TİEH, 1/192, diğer örnekler için bkz. 1/189;2/35; 3/95, 176

2.1.1.2. Görme, İşitme, Temas ve Konuşma

Kişinin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i gördüğünü, onun kelamını işittiğini veya onunla konuştuğunu belirten ifadelerinden hareketle sahâbîliğinin tespit edilmesidir.

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i görmeyi belirten ifadeler için bazı örnekler şunlardır:

Abdullâh b. Adiy b. el-Hamrâ' ez-Zührî: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'i gördüm...⁴⁵⁴

Umâre b. Ruveybe: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'i gördüm...⁴⁵⁵

Keysân: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'i gördüm...⁴⁵⁶

Ebû Saîd b. el-Muallâ: Biz Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in zamanında çarşıya giderdik ve mescide uğrayıp namaz kılardık. Bir gün mescide uğradığımızda ise Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem minberin üzerinde oturuyordu.⁴⁵⁷

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kelamını işitmeyi belirten ifadeler için bazı örnekler şunlardır:

es-Sâib b. Hallâd: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'i işittim...⁴⁵⁸

Hârise b. Vehb el-Huzâî: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'i ..... derken işittim.⁴⁵⁹

Târik b. el-Eşyem: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'i şöyle derken işittim:...⁴⁶⁰

Muâviye: "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'i '.....' derken işittim."⁴⁶¹

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile teması gösteren bazı ifadeler ise şunlardır:

---

⁴⁵⁴ TİEH, 1/181

⁴⁵⁵ TİEH, 3/34

⁴⁵⁶ TİEH, 1/189

⁴⁵⁷ TİEH, 1/382

⁴⁵⁸ TİEH, 1/352

⁴⁵⁹ TİEH, 3/12

⁴⁶⁰ TİEH, 3/32

⁴⁶¹ TİEH, 1/390

Abdullâh: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem elimi tuttu ve şöyle dedi...⁴⁶²

H. Âişe: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e bu iki elimle bulduğum en güzel kokuyu sürdüm⁴⁶³

- Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in, kişinin kendisine veya içerisinde bulunduğu gruba hitap ettiğini gösteren ifadeleri ile kişinin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e bir şey dediğini, sorduğunu gösteren ifadeleri de kişinin sahâbîliğini gösterir:

Câbir b. Semüre: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem bize Aşure orucunu emrederdi...⁴⁶⁴

Kays b. Sa'd: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem bize Ramazan orucu nazil olmadan önce aşure orucunu emretti, Ramazan orucu nazil olunca ise bize aşure orucunu ne emretti ne de yasakladı ve biz onu tutuyoruz.⁴⁶⁵

Abdullâh b. Amr'dan: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem kendisine dedi ki:...⁴⁶⁶

Ukbe b. el-Hâris: ...ve bunu Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'e söyledim...⁴⁶⁷

- Kişilerin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e biat ettiklerini gösteren ifadeleri de sahâbî olduklarını gösterir. Buna örnek olarak şunlar zikredilebilir:

Ma'n b. Yezîd es-Sülemî: Ben, babam ve dedem, Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'a biat ettik.⁴⁶⁸

Cerîr b. Abdillâh el-Becelî: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'e ... üzerine biat ettim.⁴⁶⁹

Ayrıca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in İslâm'a yeni giren bazılarının ismini değiştirmesi ile de kişilerin sahâbî oldukları tespit edilir:

---

⁴⁶² TİEH, 3/105

⁴⁶³ TİEH, 2/304

⁴⁶⁴ TİEH, 1/391

⁴⁶⁵ TİEH, 1/392

⁴⁶⁶ TİEH, 2/242

⁴⁶⁷ TİEH, 1/222

⁴⁶⁸ TİEH, 3/41

⁴⁶⁹ TİEH, 3/193

Müslim: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile Huneyn'e katıldım. Ve bana "İsmin ne?" dedi. Ben "Ğurâb" deyince "Sen Müslim'sin" dedi.⁴⁷⁰

Ebû Hureyre: Meymûne'nin ismi Berre idi. Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem onu Meymûne diye isimlendirdi.⁴⁷¹

2.1.1.3. Hadisinde Zikredilmiş Olma

Hiz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in çeşitli vesilelerle bazı kişilerin ismini kelamında anması ile de kişilerin sahâbîliği anlaşılır:

Hiz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Abdullâh b. Zeyd el-Ensârî'ye "Bunları (ezan sözlerini) Bilâl'e öğretin..."⁴⁷² şeklindeki hadisinde Bilâl'i (r.a.) anmasından onun sahâbîliği anlaşılır.

Abdullâh b. Amr'ın, "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in 'Kur'ân'ı şu dört kişiden okuyun: İbn Ümmi Abd -bu ismi zikrederek başladı-, Übey b. Ka'b, Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe ve İbn Cebel'den' buyurduğunu işittim"⁴⁷³ rivayetinden hadiste ismi geçen bu dört kişinin sahâbî oldukları anlaşılır.

Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in Safvân b. Ümeyye b. Halef'e "Ey Ebû Vehb! Kime misafir oldun?..."⁴⁷⁴ ifadesinden Safvân b. Ümeyye'nin sahâbîliği tespit edilir.

Ebû Zerr'in, "Ben, Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile yürürken 'Ey Ebû Zerr...' dedi" ifadesinden de Ebû Zerr'in sahâbîliği tespit edilir.⁴⁷⁵

2.1.1.4. Akrabasından Olma

Burada Hiz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in akrabası olması dolayısıyla sahâbîlikleri tespit edilenler içerisinde eşleri ve kızları zikredilecektir.

Hiz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in hanımları, ayeti kerimede "Müminlerin anneleri"⁴⁷⁶ olarak bildirildiğinden sahâbî olma vasıflarına tam olarak uyarlar. Biz de bu

⁴⁷⁰ TİEH, 1/189

⁴⁷¹ TİEH, 2/84, diğer örnekler için bkz. 1/158; 3/36, 122

⁴⁷² TİEH, 1/371

⁴⁷³ TİEH, 3/124-5

⁴⁷⁴ TİEH, 1/187

⁴⁷⁵ TİEH, 3/180, diğer örnekler için bkz. 3/22, 29, 93-4

⁴⁷⁶ Ahzâb Sûresi, 33/6

eserdeki Hz. Peygamber'in hanımlarını isminin "Resûlüllâh/Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi" olma sıfatıyla zikredilmesi yoluyla veya Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in evlilikleri hakkında zikredilen rivayetler yoluyla belirlemeye çalıştık.

Bir bayanın ismi "Resûlüllâh/Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi" olma sıfatıyla zikredilirse onun sahâbî olduğu anlaşılır. Bununla birlikte eserde sadece bu vasıfla sahâbî olduğu tespit edilen Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in hanımı yoktur. Onların her birinin sahâbî olduklarını gösteren başka ifadeler de vardır. Bu yolla tespit ettiklerimize örnek olarak şunları zikredebiliriz:

Mus'ab b. Abdillâh: "Nahvi *Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi Âişe*'nin mevlâsı olan Alkame b. Ebî Alkame'den öğrendim. Ve o nahivci idi."⁴⁷⁷

İbn Ebî Hayseme, es-Sellâm b. Mutahhir yoluyla tanıttığı bir râvînin annesi hakkında *Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi Ümmü Seleme*'nin mevlâsı olduğu bilgisini verir.⁴⁷⁸

Mus'ab b. Abdillâh: "Süleymân b. Yesâr, Atâ' b. Yesâr, Abdullâh b. Yesâr ve Abdülmelik b. Yesâr kardeşirler ve hepsi de *Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi Meymûne*'nin mevlâlarıdır."⁴⁷⁹

Mus'ab b. Abdillâh: *Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi Ümmü Habîbe*'den mevlâsı Ebu'l-Cerrâh rivayette bulunmuştur.⁴⁸⁰

Bu rivayetlerde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in eşi olma sıfatıyla zikredilmeleriyle sahâbî oldukları anlaşılan Âişe, Ümmü Seleme, Meymûne, Ümmü Habîbe (r.a.)'nın ayrıca Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'i görme, ondan işitme, onunla konuşma gibi yollarla da sahâbî olduklarını gösteren pek çok ifade eserde geçer.⁴⁸¹

---

⁴⁷⁷ TİEH, 2/314

⁴⁷⁸ TİEH, 2/105

⁴⁷⁹ TİEH, 2/148, 328

⁴⁸⁰ TİEH, 2/212, diğer örnekler için bkz. 2/163, 232, 308-9. Ayrıca Hz. Âişe'nin "mü'minlerin annesi" vasfıyla zikredilmesinden hareketle sahâbîliğinin tespit edildiği yerler vardır: TİEH, 1/93; 3/65 (birincide bu ifadeyi kullanan İsmâil b. Ebî Hâlid'in annesi, ikinci de kullanan Abdullâh b. ez-Zübeyr'dir.)

⁴⁸¹ Bu konudaki örnekler için bkz. Âişe (r.a.) hakkında: 2/304; 3/83. Ümmü Seleme hakkında: 2/118, 211; 3/26; Meymûne, 2/84 (Meymûne hakkındaki bu rivayet Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem tarafından isminin değiştirilmesiyle alakalıdır) ve Ümmü Habîbe hakkında: 2/212.

H.z. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in evlilikleri hakkında zikredilen rivayetlerle hanımlarının tespit edilmesine ise şunlar örnek olarak verilebilir:

Ebû Ubeyde: "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem h.3 senesinde Zeyneb bt. Cahş ile evlendi"⁴⁸²

Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem, h.7 Şevval'de Safiyye bt. Huyeyy ile evlendi.⁴⁸³

Fâtıma bt. ed-Dahhâk ile evlendi.⁴⁸⁴

Bu eserde H.z. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kızlarının sahâbî oldukları hakkındaki bilgi ise İbn İshâk'tan nakledilen bir rivayettir. İbn İshâk, bu rivayetinde H.z. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kız çocuklarının isimlerini verir ve hepsinin İslâm'a erişip H.z. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile hicret ettiklerini belirtir. Bu rivayetten H.z. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kızları Fâtıma, Ümmü Gülsüm, Rukiyye ve Zeyneb'in sahâbî oldukları anlaşılır.⁴⁸⁵

2.1.1.5. Görevlendirilme

H.z. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in çeşitli amaçlarla bazı yerlere gönderdiği, görevlendirdiği bildirilen kişilerin de sahâbî oldukları anlaşılır:

Urve b. ez-Zübeyr: Ebû Süfyân, Hakîm b. Hızâm ve Büdeyl b. Verkâ' Müslüman olup biat ettiler. Ve Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem onları, halkını İslâm'a davet etmek üzere Mekke'ye gönderdi.⁴⁸⁶ Urve'nin bu ifadesinden, rivayetinde zikredilen bu üç kişinin sahâbîlikleri H.z. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in görevlendirmesi yoluyla tespit edilir.

---

⁴⁸² TİEH, 2/6

⁴⁸³ TİEH, 2/17

⁴⁸⁴ TİEH, 2/27. Bu eserde H.z. Peygamber'in tüm hanımlarıyla evlenme zamanları hakkında rivayetler verilir. Bu bilgiler "Sahâbe bilgisinin muhtevası" ana başlığı altındaki "H.z. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in yakınları" başlığı altında zikredilecek. Biz de hanımlarından çoğunu sadece evlilikleri hakkında zikredilen bu rivayetlerle tespit edebilme imkanı bulduk. Bunlar yukarıda zikredilen Zeyneb bt. Cahş, Safiyye bt. Huyeyy, Fâtıma bt. Dahhâk'ın yanında, Sevde bt. Zem'a (1/171), Ümmü'l-Mesâkîn (2/6), Zeyneb bt. Cahş (2/6) ve Cüveyriye bt. el-Hâris (2/12)'tir.

⁴⁸⁵ TİEH, 1/152

⁴⁸⁶ TİEH, 1/188

Urve: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem, h.8'in cumâde'l-ûlâ ayında Mute'ye bir birlik gönderdi ve burada Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebî Tâlib ve Abdullâh b. Revâha öldürüldü.⁴⁸⁷ Bu rivayetten de bu üç kişinin sahâbeden oldukları anlaşılır.

Râfi' b. Umeyre: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem, Amr b. el-Âsî'yı Zatü's-Selâsil savaşına gönderdi.⁴⁸⁸ Bu ifadeden ise Amr b. el-Âsî'nin sahâbîliği anlaşılır.

Mus'ab b. Abdillâh: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem, Attâb b. Esîd'i Mekke'ye emir tayin etti.⁴⁸⁹

2.1.2. Bazı Özellikler

Bazı kimselerin sahâbîlikleri ise bazı özellikleri vasıtasıyla anlaşılır.

İlk Müslümanlar içerisinde zikredilme bu özelliklerden biridir.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e ilk inananın eşi Hz. Hatîce olduğu birçok tarik vasıtasıyla gösterilir.⁴⁹⁰ Erkeklerden ilk iman eden kimse hususunda ise bazılarının göre Hz. Ebû Bekr, bazılarının göre de Hz. Ali olduğu görülen çeşitli rivayetler zikredilir.⁴⁹¹

Bunların dışında İbn İshâk'ın ilk Müslümanları Ali b. Ebî Tâlib, Zeyd b Hârise, Ebû Bekr es-Sıddîk, ez-Zübeyr b. el-Avvâm, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Talha b. Ubeydillâh olduğunu belirttiği ifadesi verilir.⁴⁹²

İbn İshâk'ın ilk Müslümanlar içerisinde zikrettiği yedi kişiden biri olan Talha b. Ubeydillâh'tan sonra Müslüman olanları sıraladığı uzun rivayet de *ilk Müslümanlardan olma* vasıflarıyla bazı sahâbîlerin belirlenmesine imkân sağlar. İbn İshâk bu rivayetinde Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'tan başlayarak Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî, el-Erkam b. Ebi'l-Erkam el-Mahzûmî, Selîm b. Amr b. Abdişems, Esmâ bt. Ebî Bekr, Esmâ bt. Selâme b. Muharribe, Fûkeyhe bt. Yesâr gibi toplam 46 sahâbînin ismini zikreder.⁴⁹³

⁴⁸⁷ TİEH, 2/20

⁴⁸⁸ TİEH, 3/46

⁴⁸⁹ TİEH, 1/182, diğer bazı örnekler için bkz. 1/182; 2/31; 3/118

⁴⁹⁰ TİEH, 1/156-7

⁴⁹¹ TİEH, 1/167-8

⁴⁹² TİEH, 1/168

⁴⁹³ TİEH, 1/168-9

Hicret edenler ve bunları misafir edenler içinde zikredilme de kişilerin bazı özellikleriyle sahâbîliklerinin tespit edilmesi içerisinde değerlendirilebilir. Çünkü hicret edenler Muhâcir, onları ağırlayan Medineliler Ensâr olma vasfıyla nitelenmişlerdir. Bu konuya örnek olarak şunlar zikredilebilir:

ez-Zührî: Ali b. Ebî Tâlib ve Süheyl b. Beydâ' muhâcir olarak Medîne'ye geldiklerinde Uveyym b. Sâde'ye misafir oldular.⁴⁹⁴

ez-Zührî: Abdurrahmân b. Avf, Medîne'ye geldiğinde Sa'd b. er-Rabî''a misafir oldu.⁴⁹⁵

ez-Zührî: Ebû Seleme b. Abdilesed ve hanımı Ümmü Seleme bt. Ebî Ümeyye Medine'ye Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'den önce hicret etmişlerdir. Ve Ubeyd b. Zerr oğullarından Enes b. Katâde'ye misafir oldukları söylenir.⁴⁹⁶

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in ise Ebû Bekr ve Âmir b. Führeyre ile Rebûlevvel'in ikinci günü hicret ettiği⁴⁹⁷ ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye misafir olduğu⁴⁹⁸ rivayetleri aktarılır.

Kişilerin, muhâcirlerden, ensârdan, Bedir ehlinden, Fetih Müslümanlarından, müellefe-i kulûbdan olma gibi sahâbîliğine delalet eden çeşitli özelliklerinin belirtilmesiyle de sahâbîlikleri tespit edilir:

Âmir b. Sa'd, "Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın *muhâcirlerin* en son vefat edenlerinden olduğunu" belirtir.⁴⁹⁹

el-Medâinî, Ebû Üseyd es-Sâidî'yi *Bedir ehlinden* ölenlerin sonuncusu olarak vasfeder.⁵⁰⁰

İbn Şihâb, Sehl b. Huneyf ile ilgili verdiği bilgiler içinde onun *Ensârdan* olduğunu da zikreder.⁵⁰¹

---

⁴⁹⁴ TİEH, 2/43

⁴⁹⁵ TİEH, 2/45

⁴⁹⁶ TİEH, 2/46, bu konudaki diğer örnekler için bkz. 2/42-47, 51.

⁴⁹⁷ TİEH, 2/42

⁴⁹⁸ TİEH, 1/367

⁴⁹⁹ TİEH, 3/6

⁵⁰⁰ TİEH, 2/58

⁵⁰¹ TİEH, 3/8

Mus'ab b. Abdillâh, İkrime b. Ebû Cehl b. Hişâm b. el-Muğîre'yi *Fetih Müslümanlarından* olarak niteler.⁵⁰²

İbn İshâk, Safvân b. Ümeyye b. Halef'in *Müellefe-i kulübdan* olduğunu belirtir.⁵⁰³

2.1.3. Sahâbenin Kendi ifadesinden

Kişinin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile arkadaşlık yaptığını belirten ifadesinden sahâbî olduğunun anlaşılmasıdır. Ancak eserde bu konuyla ilgili sadece bir bilgi vardır. O da Ebû Hureyre'nin şu ifadesidir:

“Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile birkaç sene arkadaşlık ettim.”⁵⁰⁴

Bunun dışında eserde Ebû Hureyre'nin, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte bulunma, konuşma, onun kelamını işitme gibi yollarla da sahâbîliğinin tespit edildiği pek çok ifade bulunmaktadır.⁵⁰⁵

2.1.4. Başkalarının Bildirmesi

Sahâbî, muhadram, tabîî, tarihçi birinin veya senedeki râvîlerden birinin, bir kişiyi sahâbî olarak zikretmesi yoluyla da bazı kişilerin sahâbî oldukları anlaşılmaktadır.

Bir sahâbînin, birinin sahâbîliğini belirtmesine örnek olarak Hz. Ali'nin “Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ancak Sa'd için anne-babasını bir araya getirdi ve Uhud günü ona “At! Anam-babam sana feda olsun” dedi”⁵⁰⁶ ifadesi verilebilir. Buradan Sa'd'ın sahâbîliği anlaşılır.

Sahâbî el-Berâ'nın hicretle ilgili olarak zikrettiği “Bize Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashâbından ilk gelenler Mûsâb b. Umeyr, İbn Ümmi Mektûm ve Ammâr b. Yâsir'dir” ifadesiyle bunların sahâbîliği gösterilir.⁵⁰⁷

Muhadramların ifadesine tek örnek olarak Üveys el-Karânî'nin, Hz. Ömer kendisinden bağışlanması için dua etmesini istediğinde ona “Sen Ömer b. el-Hattâb iken,

⁵⁰² TİEH, 1/182

⁵⁰³ TİEH, 1/187. *Müellefe-i kulübdan* olanların isimleri ve kendilerine verilen payla ilgili el-Berâ' b. Âzib ve İbn İshâk'tan nakledilen iki rivayet için bkz. TİEH, 2/23-4

⁵⁰⁴ TİEH, 3/56

⁵⁰⁵ TİEH, 1/336, 337, 351, 354, 364; 2/35

⁵⁰⁶ TİEH, 1/284

⁵⁰⁷ TİEH, 2/46

müminlerin emiri iken ve Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashâbından iken mi senin için istiğfar edeyim?" demesi zikredilebilir. Bu ifadeden Hz. Ömer'in sahâbîliği anlaşılır.⁵⁰⁸ Ayrıca Hz. Ömer'in bunun dışında da sahâbîliğini gösteren pek çok ifade eserde geçmektedir.⁵⁰⁹

Aşağıdaki senedli ifadelerdeki gibi senedde, kişinin sahâbî olduğu belirtildiğinde bunu belirten ya kendisinden önceki râvîlerden biridir veya daha kuvvetli bir ihtimalle semâ yoluyla tahammülü ifade eden sîgayı ilk olarak zikreden râvîdir:

...Haccâc b. Muhammed bize şöyle dedi: Bize Şeybân şöyle söyledi: O, Mansûr'dan, Mansûr, Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'dan, o da Seleme b. Nuaym'dan –ki o Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashâbındandı- (rivayetle dedi ki)⁵¹⁰

Burada Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'ın sahâbî olduğunu belirten ya senedde kendinden önce yer alan râvîlerden biridir veya bunlardan önce semâ yoluyla tahammül lafzını ilk olarak zikreden Şeybân'dır.

...Abdullâh b. Zeyd b. el-Ensârî'den -ki onun sahâbîliği vardır-.⁵¹¹

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in dönemindeki olaylarla ilgili bazı hadis, tefsir veya tarih âlimlerinin verdiği bilgiler aracılığıyla da bazı kişilerin sahâbîliği anlaşılır:

(Tâbiûndan müfessir) Mücâhid: Müslümanlığını ilk açıklayanlar şu yedi kişidir: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem, Ebû Bekir, Habbâb, Bilâl, Suheyb, Ammâr ve Ammâr'ın annesi Sümeyye.⁵¹²

(Tabiûndan muhaddis) İbn Şihâb'ın; “Ali b. Ebî Tâlib ve Süheyl b. Beydâ' muhâcir olarak Medine'ye geldiklerinde Uveym b. Sâide'ye misafir oldular”⁵¹³ ifadesinden zikredilen bu üç kişinin sahâbî oldukları anlaşılır.

Tebük Savaşında gazveden geri kalan üç kişi, bir süre cezalandırılmalarından sonra haklarında affedildiklerini belirten ayet nazil olduğu için sahâbî oldukları açıktır. Ancak

⁵⁰⁸ TİEH, 3/210

⁵⁰⁹ TİEH, 1/373; 2/42, 87; 3/210, 238

⁵¹⁰ TİEH, 3/36

⁵¹¹ TİEH, 1/371

⁵¹² TİEH, 1/168

⁵¹³ TİEH, 2/43

ayette isimleri zikredilmez. İbn İshâk'ın rivayetiyle bu sahâbîlerin isimleri Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. er-Rabî' ve Hilâl b. Ümeyye olarak belirlenir.⁵¹⁴

Hevâzin sonrası Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in kalplerini ısıdırmak için fazlaca ganimet verdiği kimseler olduğu bildirilir. Burada da bu sahâbîlerin kimler oldukları, İbn İshâk'ın bunların isimlerini zikretmesiyle anlaşılır.⁵¹⁵

Yahyâ b. Maîn: Ebû Meryem'in Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem ile suhbeti/arkadaşlığı vardır.⁵¹⁶ Ayrıca Yahyâ b. Maîn'in bu ifadesinden önce Ebû Meryem'in, Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte bulunduğunu, dolayısıyla sahâbîliğini gösteren bir ifadesi zikredilir.⁵¹⁷

2.1.5. İbn Ebî Hayseme'nin Bildirmesi

İbn Ebî Hayseme'nin sahâbî tespit yöntemini Mekke, Medîne ve Kûfe'deki sahâbîleri zikretmesinden çıkarabiliriz. Onun da bizim Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile irtibat başlığı altında sıraladığımız; onunla birlikte bulunma,⁵¹⁸ konuşma,⁵¹⁹ temas,⁵²⁰ onu görme,⁵²¹ ondan işitme⁵²² ve hadisinde zikredilme⁵²³ aracılığıyla tespitlerde bulunduğu görülmektedir. Bazı özellikler başlığı altında sıraladığımız hicret edenlerden olma,⁵²⁴ ehli bedirden olma,⁵²⁵ fetih Müslümanlarından olma⁵²⁶ ve müellefe-i kulûbden olma⁵²⁷ gibi vasıflar vasıtasıyla da kişilerin sahâbîliklerini tespit etmiştir. Üçüncü şahısların bildirmesi yoluyla tespit ettikleri de vardır.⁵²⁸

İbn Ebî Hayseme bunlara ilave olarak Mekke, Medine ve Kûfe'yi anlatırken buralarda bulunan/oturan sahâbîleri sıralarken bazıları hakkında sahâbîliklerini gösteren bir ifade zikretmez. Buradan İbn Ebî Hayseme'nin bunların sahâbîliğini tespit şeklini

---

⁵¹⁴ TİEH, 2/28

⁵¹⁵ TİEH, 2/23-4

⁵¹⁶ TİEH, 3/17

⁵¹⁷ TİEH, 3/17

⁵¹⁸ TİEH, 3/24

⁵¹⁹ TİEH, 3/6

⁵²⁰ TİEH, 3/9

⁵²¹ TİEH, 3/15

⁵²² TİEH, 3/12

⁵²³ TİEH, 3/13

⁵²⁴ TİEH, 2/42,43,45...

⁵²⁵ TİEH, 2/51

⁵²⁶ TİEH, 1/182

⁵²⁷ TİEH, 1/187

⁵²⁸ TİEH, 3/17, 18

zikretmediği anlaşılır. Örneğin “Mekke’de oturan sahâbîleri” sıralarken Kays b. es-Sâib,⁵²⁹ Ebu’t-Tufeyl,⁵³⁰ Kelede b. el-Hanbel,⁵³¹ “Hz. Peygamber’in vefatından sonra Medine’de bulunan sahâbîleri” sıralarken Ebû Ubeyde Âmir b. el-Cerrâh,⁵³² Cübeyr b. Mut’ım b. Adiyy b. Nevfel,⁵³³ Sehl b. Ebî Hasme el-Ensârî,⁵³⁴ “Kûfe’de oturan sahâbîlerden” bahsederken Ka’b b. Ucra,⁵³⁵ Ebû Kâhil Kays b. Âiz⁵³⁶ vs. den bahsederken sahâbîliklerini gösteren rivayetlerde bulunmaz. Dolayısıyla bunlar, İbn Ebî Hayseme’nin sahâbîlikleri hakkında bilgi sahibi olduğu; ama bunları hangi yolla tesbit ettiğine dair doğrudan veya dolaylı bir açıklama yapmadığı kişilerdir.

2.2. İbn Ebî Hayseme’de Sahâbe Bilgisinin Muhtevası

İbn Ebî Hayseme tarafından sahâbîler öncelikle ikamet ettikleri şehirlere göre tasnif edilir. Bu şehirler Mekke, Medine ve Kufe’dir. Mekke’de oturan 38, Medine’de oturan 123 ve Kûfe’de oturan 107 sahâbî zikredilir. Dolayısıyla tanıtılan sahâbîler hakkında verilen ilk bilgi -“Mekkî”, “Medenî” şeklinde nisbesi verilse de verilmese de- bu şehirlere yerleşmiş olduklarının gösterilmesidir. Bu şehirlerin ikisinde de ikâmet etmiş kişiler varsa bunlar iki yerde de tanıtılır. Ancak bu yerlerde haklarında önceki tanıtımında zikredilmemiş olan yeni bilgiler sunulur.⁵³⁷ Belirtilen şehrin altındaki sahâbîlerin sıralanmasında ise bir düzen yoktur. Ancak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in vefatından sonra Medine’de oturan sahâbîler sıralanırken ilk olarak aşere-i mübeşşereden olan sahâbîler tanıtılır.⁵³⁸ Sahâbîleri tanıtımda çok fazla detaya girilmeyip haklarında konu başlığı olarak verilen ikamet yerleri dışında aşağıda zikredilecek hususlarda bazen bir veya birkaç bilgi verilirken bazen de hiçbir bilgi verilmez.

Haklarında bilgi verilmeyen sahâbîler içerisinde Ebû Ubeyde Âmir b. el-Cerrâh⁵³⁹ gibi aşere-i mübeşşere içinde yer alan meşhurlar olduğu gibi Havvât b. Cübeyr,⁵⁴⁰ Nevfel b.

---

⁵²⁹ TİEH, 1/182

⁵³⁰ TİEH, 1/183

⁵³¹ TİEH, 1/188

⁵³² TİEH, 2/45

⁵³³ TİEH, 2/49

⁵³⁴ TİEH, 2/50

⁵³⁵ TİEH, 3/13

⁵³⁶ TİEH, 3/15

⁵³⁷ Örneğin Saîd b. Zeyd (2/45 krş. 3/6), Ka’b b. Ucra (2/49 krş. 3/13) ve Sâbit b. Vedîa (2/53 krş. 3/23) iki yerde tanıtılanlardandırlar.

⁵³⁸ TİEH, 2/42-5

⁵³⁹ TİEH, 2/45

⁵⁴⁰ TİEH, 2/52

Muâviye ed-Deylî,⁵⁴¹ Süfyân b. Ebi'l-Evcâ'⁵⁴² gibi meşhur olmayanlar da vardır. Buradan hareketle bunlar hakkında İbn Ebî Hayseme'nin sahâbîlikleri ve nerede ikamet ettikleri dışında hiçbir bilgisi yoktur denilemez. İbn Ebî Hayseme, sahâbîleri bulunduğu bölge içerisinde tanıtırken zaman zaman siyer kısmında verdiği bilgilerden faydalanır. Örneğin siyer kısmında müellefe-i kulûbden olan insanlar ve bunlara verilen ganimet hakkında iki rivayet aktarır.⁵⁴³ Ve bu müellefe-i kulûbden olanlardan Safvân b. Ümeyye b. Halef'i bir bölge altında tanıtırken "müellefe-i kulûbden" olma özelliğini zikreder.⁵⁴⁴ Yine siyer kısmında Tebük Savaşı'ndan geri kalan üç kişinin isimlerini belirten bir rivayet aktarır.⁵⁴⁵ Bunlardan Ka'b b. Mâlik'i anlatırken bu rivayeti aktarmaksızın hakkında sadece "Geride kalan üç kişiden" olduğu ifadesini kullanır.⁵⁴⁶ Yine siyer kısmında ezanın nasıl olacağını kendisine rüyada gösterildiğini çeşitli tariklerle gösterdiği Abdullâh b. Zeyd el-Ensârî'yi⁵⁴⁷ bir bölge altında tanıtırken bu rivayetleri aktarmaksızın hakkında sadece "ezanın rüya da kendisine gösterildiği kişi"⁵⁴⁸ ifadesini zikreder. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın ismi de siyer kısmında ilk Müslümanlar anlatılırken İbn İshâk'tan rivayet edilen Talha b. Ubeydillâh'tan sonra Müslüman olanlar içerisinde ilk olarak geçmektedir.⁵⁴⁹ Ama İbn Ebî Hayseme "Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den sonra ashâbdan Medine'de olanlar" başlığı altında Ebû Ubeyde'yi zikrederken bu bilgiye bir atıf yapmaz.⁵⁵⁰ Dolayısıyla İbn Ebî Hayseme için hakkında bilgi vermediği sahâbîler hakkında fazla bir malumat sahibi olmadığı söylenemez. Bununla birlikte hakkında hiçbir bilgi vermediği sahâbîlerin çoğunun meşhur olmayan sahâbîlerden olduğu ve hakkında çok bilgi verdiklerinin başında ise Hulefâi Râşidîn'in geldiği görülür.

İbn Ebî Hayseme'nin, bu eserinde sahâbîlerin adı geçince yer yer dua cümlesi olarak zamanımızda yaygın olarak âyet-i kerîmeler örnek alınarak⁵⁵¹ kullanılan "radıyallâhü

---

⁵⁴¹ TİEH, 2/54

⁵⁴² TİEH, 2/54

⁵⁴³ TİEH, 2/23-4

⁵⁴⁴ TİEH, 1/187

⁵⁴⁵ TİEH, 2/28

⁵⁴⁶ TİEH, 2/48

⁵⁴⁷ TİEH, 1/370-4

⁵⁴⁸ TİEH, 2/53

⁵⁴⁹ TİEH, 1/168

⁵⁵⁰ TİEH, 2/45

⁵⁵¹ Bu konudaki bir ayet-i kerime için bkz. Feth Sûresi, 48/18

anh (Allah ondan razı olsun)” ifadesini kullanmayıp “Rahımehüllâh (Allah ona rahmet etsin)” ifadesini kullandığı görülür. Eserde geçen bu konudaki bazı ifadeler şöyledir:

“Hz. Ebû Bekr –rahımehüllâh- Medine’de vefat etmiştir.”⁵⁵²

İbn Şihâb: Ali b. Ebî Tâlib –rahımehüllâh- ve Süheyl b. Beydâ’ muhâcir olarak Medine’ye geldiklerinde Uveym b. Sâide’ye misafir oldular.⁵⁵³

Sahâbe Bilgisinin muhtevası hakkında tespit edebildiğimiz konular şunlardır:

2.2.1. İsim ve Soy Bilgisi

Künyesiyle meşhur sahâbîlerin isimleri Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem veya bir başkasının bildirmesi ya da bir senedde isminin de zikredilmesi gibi çeşitli yollarla tespit edilmeye çalışılır.

...Ebû Mûsâ’nın “Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem bana “Ey Abdullâh b. Kays” dedi”⁵⁵⁴ ifadesi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in ifadesinden hareketle künyesiyle meşhur bir sahâbînin isminin tespit edilmesine örnektir.

Ebû Mes’ûd el-Ensârî’nin isminin Ahmed b. Hanbel’den nakille Ukbe b. Amr olarak belirlenmesi bir râvînin bildirmesi yoluyla isminin tespitine örnektir.⁵⁵⁵

Ebû Cühayfe’nin tanıtımında ise bir senedde Vehb Ebû Cühayfe şeklinde geçmesinden isminin Vehb olarak belirlenmesi de bir sened aracılığıyla isminin tespitine örnektir.⁵⁵⁶

Sahâbînin ismi hakkında farklı görüşler varsa bunlar da belirtilir:

Ebû Meryem’in ismini “Mâlik b. Rabîa” olarak belirten Ahmed b. Hanbel’in; “Mâlik b. Hureys” olarak belirten Yahyâ b. Maîn’in ifadeleri zikredilir.⁵⁵⁷

Ebû Mahzûre’nin ismini “Evs b. Mi’yer” olarak belirten Mus’ab b. Abdillâh’ın, “Semüre b. Mi’yer” olarak belirten Yahyâ b. Maîn’in ifadeleri zikredilir.⁵⁵⁸

---

⁵⁵² TİEH, 2/42

⁵⁵³ TİEH, 2/43

⁵⁵⁴ TİEH, 3/13

⁵⁵⁵ TİEH, 3/9

⁵⁵⁶ TİEH, 3/12

⁵⁵⁷ TİEH, 3/17

⁵⁵⁸ TİEH, 1/183

Ya'lâ b. Mürre es-Sekaff hakkında annesinin ismi Sıyâbe olduğu, dolayısıyla Ya'lâ b. Sıyâbe olarak da isimlendirildiği belirtilir.⁵⁵⁹

Râfi' b. Umeyre et-Tâî için Râfi' b. Âmir de denildiği bildirilir.⁵⁶⁰

Benzer isimli sahâbîler birbirinden ayrılmaya çalışılır:

Kendisine rüyasında ezanın gösterildiği Abdullâh b. Zeyd el-Ensârî adlı sahâbîden bir hadis rivayeti aktarıldıktan sonra Ensârdan olan başka bir Abdullah b. Zeyd isimli sahâbînin olduğu belirtilir. Ayrıca bu sahâbînin nisbesinin el-Mâzinî olduğu belirtilip kendisine Abdullâh b. Âsım el-Mâzinî de dendiği belirtilir.⁵⁶¹

Sahâbînin nesebindeki ilk isim çoğunlukla baba ismi olmakla birlikte bazen dede ismi olabilmektedir. Bu son durumda kişi dedeye nisbet edilmiş olmaktadır. Bu nedenle bir kişi bazılarınca babaya, bazılarınca da dedeye nisbet edildiğinde bu kişiyi tanımayanlarca o kişi iki ayrı kimse gibi anlaşılabilir. İşte böyle konularda bir açıklama varsa İbn Ebî Hayseme bunları da zikretmeye çalışır:

Denir ki: Cündüb b. Abdillâh ve Cündüb b. Süfyân bir kişidir. O, Cündüb b. Abdillâh b. Süfyân'dır.⁵⁶²

Bazen sahâbîlerin künyesi de verilir. Künyeleri de çeşitli yollarla tespit edilir. Hz. Peygamber'in ifadesinden hareketle künyelerinin tespit edilmesi bu yollardan biridir:

Safvân b. Ümeyye b. Halef'in tanıtımında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in ona "Kime misafir oldun Ey Ebû Vehb..." ifadesinden künyesinin tespit edilmesi buna örnektir.⁵⁶³

İbn Ebî Hayseme sahâbîlerin neseblerinin zikredilmesine de büyük önem verir. Bu konuda neseb hocası Mus'ab b. Abdillâh'ın verdiği bilgilerden çokça yararlanır.⁵⁶⁴ Sahâbîlerin tanıtımında neseblerindeki zikredilen kuşak sayısı çeşitli sayılardayken bir sahâbî hakkında en çok 13. kuşağa kadar nesebinin zikredildiği görülür:

---

⁵⁵⁹ TİEH, 3/40

⁵⁶⁰ TİEH, 3/46

⁵⁶¹ TİEH, 1/370-1

⁵⁶² TİEH, 2/376-7

⁵⁶³ TİEH, 1/187

⁵⁶⁴ Mesela bkz. TİEH, 1/182, 183-4; 3/6

Süheyl b. Huneyf'in nesebi 10 kuşak olarak zikredilir: Süheyl b. Huneyf b. Vâhib b. Ğanem b. Sa'lebe b. Mecdea b. Amr b. Hılâs b. Avf b. Amr b. Avf.⁵⁶⁵

Saîd b. Zeyd'in nesebi 13 kuşak olarak verilir: Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ b. Rabâh⁵⁶⁶ b. Abdillâh b. Kurt b. Rizâh b. Adıyy b. Ka'b b. Lüeyy b. Ğâlib b. Fıhr.⁵⁶⁷

2.2.2. Akrabaları

Sahâbîler tanıtılırken bazen baba, kardeş, dayı, yeğen gibi akrabalarından da bahsedilir. Örneğin İkrime b. Ebî Cehl anlatılırken babası Ebû Cehl'in isminin Amr olduğu belirtilir.⁵⁶⁸

Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed'in hanımının Ümmü Seleme bt. Ebî Ümeyye olduğu bildirilir.⁵⁶⁹

Yezîd b. Sâbit'ten bahsedilirken Zeyd b. Sâbit'in kardeşi olduğu söylenir.⁵⁷⁰

Ebû Bürde Hâni' b. Niyâr'dan bahsedilirken el-Berâ' b. Âzib'in dayısı olduğu bildirilir.⁵⁷¹

Abdurrahmân b. Ezher ez-Zührî anlatılırken Abdurrahmân b. Avf'ın kardeşinin oğlu olduğu zikredilir.⁵⁷²

Ebû Eyyûb el-Ensârî hakkında Kesîr ve Muhammed isimindeki iki çocuğundan bahsedilir.⁵⁷³

Sahâbî tanıtımında da bazen akrabalık bağına dikkat edilerek sıralama yapılır. Kûfe'de oturan sahâbîler sıralanırken Amr b. Hureys anlatıldıktan sonra "Kardeşi Saîd b. Hureys" diye başlık atılıp onun anlatılması⁵⁷⁴ ve yine bu yerde Semüre b. Cünâde

⁵⁶⁵ TİEH, 3/8. Süheyl b. Huneyf'in nesebi *Üsdü'l-Ğâbe*'de şöyle geçer: Süheyl b. Huneyf b. Vâhib b. el-Ukeym b. Sa'lebe b. Mecdea b. el-Hâris b. Amr b. Hannâs (İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/572).

⁵⁶⁶ *Üsdü'l-Ğâbe*'de Riyâh olarak geçiyor (İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/476).

⁵⁶⁷ TİEH, 3/6

⁵⁶⁸ TİEH, 1/182

⁵⁶⁹ TİEH, 2/46

⁵⁷⁰ TİEH, 2/49

⁵⁷¹ TİEH, 2/49

⁵⁷² TİEH, 2/56

⁵⁷³ TİEH, 2/99

⁵⁷⁴ TİEH, 3/10-1

anlatıldıktan sonra “Oğlu Câbir b. Semüre” diye başlık atılıp onun tanıtılması⁵⁷⁵ buna örnektir.

Sahâbî bir kavmin anlaşmalısı ise bu da nadiren nakledilir:

İbn Şihâb’a uzanan senedle Ammâr b. Yâsir’in Mahzûmoğullarının anlaşmalısı olduğu bildirilir.⁵⁷⁶

2.2.3. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’e Yakınlık

Burada Hz. Peygamber’in eş, çocuk ve azadlıları hakkında tespit edilen bilgiler sunulacaktır.

Eserde geçen Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in eşleri olan annelerimiz Hatîce bt. Huveylid, Âişe bt. Ebî Bekr, Sevde bt. Zem’a, Hafsa bt. Ömer, Ümmü’l-Mesâkîn, Zeyneb bt. Cahş, Ümmü Seleme, Ümmü Habîbe bt. Ebî Süfyân, Cüveyriye bt. el-Hâris, Meymûne, Safiyye ve Fâtıma bt. ed-Dahhâk’tır. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in bu eşleriyle evlenme tarihleri⁵⁷⁷ ise eserde şöyledir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yirmi beş yaşında iken (hicretten on beş yıl önce) Hz. Hatîce ile evlenmiştir. Hz. Hamza, Huveylid b. Esed’den Hatîce’yi ona istemiştir.⁵⁷⁸ Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile ona peygamberlik gelmeden önce evlenen Hz. Hatîce Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’e ilk inanan kimsedir.⁵⁷⁹

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’in Sevde bt. Zem’a ile hicretten önce evlendiği belirtilir; ama tam tarih verilmez.⁵⁸⁰

Hz. Âişe ile bir rivayete göre h.2’de evlenmiştir.⁵⁸¹ Diğer bir rivayette ise onunla Hz. Hatîce’nin vefatından sonra, hicretten iki veya üç yıl önce evlendiği belirtilir.⁵⁸²

Hz. Hafsa ile bir rivayete göre h.3’te, diğer bir rivayete göre ise h.2’de evlenmiştir.⁵⁸³

---

⁵⁷⁵ TİEH, 3/11

⁵⁷⁶ TİEH, 3/7

⁵⁷⁷ Hz. Peygamber’in eşleriyle evlenme zamanlarıyla ilgili bilgiler genelde Esrem vasıtasıyla Ebû Ubeyde Ma’mer b. Müsennâ’dan nakledilir. Mesela bkz. TİEH, 2/9, 11, 17

⁵⁷⁸ TİEH, 1/152-3

⁵⁷⁹ TİEH, 1/156-7

⁵⁸⁰ TİEH, 1/171

⁵⁸¹ TİEH, 1/387

⁵⁸² TİEH, 1/170

Ümmü'l-Mesâkîn ile h.3'te evlenmiştir.⁵⁸⁴

Zeyneb bt. Cahş ile h.3'te evlenmiştir.⁵⁸⁵

Ümmü Seleme ile h.4 Şevvâl'de evlenmiştir. İbn İshâk'ın dışındakiler bu görüştedir. Ma'mer b. el-Müsennâ ise h.2'de Bedir vakasından sonra evlendiğini belirtir.⁵⁸⁶

“Denir ki” şeklinde temriz sigasıyla Ümmü Habîbe bt. Ebî Süfyân ile h.5'te evlendiği belirtilir.⁵⁸⁷ Mamer b. Müsennâ'dan yapılan rivayetle ise onunla h.6'da evlendiği nakledilir.⁵⁸⁸

Cüveyriye bt. el-Hâris ile h.6'da evlenmiştir.⁵⁸⁹

Meymûne ile h.7'de evlenmiştir. Onunla el-Abbâs b. Abdilmuttalib evlendirmiştir.⁵⁹⁰

Safîyye ile h.7 Şevval'de evlenmiştir.⁵⁹¹

Mukavkıs, h.7'de Mâriye el-Kıbtîyye'yi Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e hediye etmiştir.⁵⁹²

Fâtıma bt. ed-Dahhâk ile ise h.8'de evlenmiştir.⁵⁹³

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in çocukları hakkında ise İbrâhîm hariç hepsinin Hz. Hatîce'den olduğu belirtilir. Bu çocuklarının isimleri ise şu şekilde geçer: Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fâtıma, Kâsım, Tâhir ve Tayyib. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in, oğullarından Kâsım'ın ismiyle Ebu'l-Kâsım olarak künyelendiğine değinilir. Bu erkek çocuklarının hepsinin Câhiliye döneminde öldüğü, kız çocuklarının ise İslâm'a erişip Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile hicret

---

⁵⁸³ TİEH, 2/5

⁵⁸⁴ TİEH, 2/6

⁵⁸⁵ TİEH, 2/6

⁵⁸⁶ TİEH, 2/9

⁵⁸⁷ TİEH, 2/11

⁵⁸⁸ TİEH, 2/11, benzer bir rivayet için bkz. 2/18

⁵⁸⁹ TİEH, 2/12

⁵⁹⁰ TİEH, 2/17

⁵⁹¹ TİEH, 2/17

⁵⁹² TİEH, 2/18

⁵⁹³ TİEH, 2/27

ettikleri belirtilir.⁵⁹⁴ Kız çocuklarından Rukiye'nin h.2'de,⁵⁹⁵ Zeyneb'in h.8'de,⁵⁹⁶ Ümmü Gülsüm'ün h.9'da,⁵⁹⁷ Fâtıma'nın ise h.10'da vefat ettikleri kaydedilir.⁵⁹⁸

h.8'de Mâriye'den doğan oğlu İbrâhîm'in⁵⁹⁹ ise 18 aylıkken h.10'da vefat ettiği bildirilir.⁶⁰⁰

h.2'de Hz. Ali ile evlenen kızı Fâtıma'dan⁶⁰¹ h.3 yılında Hasan,⁶⁰² h.4 yılında ise (bir rivayete göre ise h.7'de) Hüseyin⁶⁰³ adında iki torununun doğduğu nakledilir.

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in çocuklarından İslâmiyet'ten önce ölen Kâsım, Tâhir ve Tayyib ile İslâmiyet'e erişen; ancak temyiz yaşına gelmeden vefat eden İbrâhîm sahâbîler içine girmez. Diğer çocukları Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fâtıma'nın ise yukarıdaki rivayet dolayısıyla sahâbîlerden oldukları anlaşılır.

Eserdeki rivayetlerde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in azadlıları içerisinde Zeyd b. Hârise, Ebû Râfi', Mihran, Ebû Ubeyd ile Ümmü Eymen'in zikredildiği görülür.

Zeyd b. Hârise, ilk Müslümanların anlatıldığı yerde Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in azadlısı olma sıfatıyla zikredilir.⁶⁰⁴ Ebû Râfi', tanıtımı esnasında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in azadlısı olduğu nakledilir.⁶⁰⁵ Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den sonra Medine'de kalan sahâbîler anlatılırken Mihran⁶⁰⁶ ve Ebû Ubeyd⁶⁰⁷ isimlerindeki iki sahâbî Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in azadlısı olma sıfatlarıyla zikredilirler. Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in, Zeyd'i evlendirmesinden bahsedilirken "*Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem, Zeyd'i*

---

⁵⁹⁴ TİEH, 1/152

⁵⁹⁵ TİEH, 1/388

⁵⁹⁶ TİEH, 2/26

⁵⁹⁷ TİEH, 2/35

⁵⁹⁸ TİEH, 2/40-41

⁵⁹⁹ TİEH, 2/26

⁶⁰⁰ TİEH, 2/39

⁶⁰¹ TİEH, 1/388

⁶⁰² TİEH, 2/6

⁶⁰³ TİEH, 2/8-9

⁶⁰⁴ TİEH, 1/167

⁶⁰⁵ TİEH, 2/54

⁶⁰⁶ TİEH, 2/56

⁶⁰⁷ TİEH, 2/57

azadlısı Ümmü Eymen'le evlendirdi" şeklindeki rivayetten de Ümmü Eymen'in Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in azadlısı olduğu anlaşılır.⁶⁰⁸

2.2.4. Hayatlarıyla İlgili Bilgiler

Sahâbîlerin tanıtımında bazen hayatlarıyla ilgili bilgilere de yer verilir:

Habbâb b. el-Eret'in Mekke'de işkence edilenlerden olduğu belirtilir.⁶⁰⁹

Zeyd b. Sâbit'in tanıtımında hayatıyla ilgili olarak; Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem Medîne'ye hicret ettiğinde onun 11 yaşında olduğu ve 6 yaşında iken ise Buas'ta babasının öldürüldüğü bilgileri verilir.⁶¹⁰

el-Berâ' b. Âzib'in "Ben ve İbn Ömer Bedir günü küçük görüldük" ifadesi verilerek Bedir zamanı yaşının küçük olduğu gösterilir.⁶¹¹

İtbân b. Mâlik'in tanıtımında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile Huneyn'e katıldığı haberi aktarılır.⁶¹²

Attâb b. Esîd'in tanıtımında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in onu Mekke'ye emir tayin ettiği zikredilir.⁶¹³

Kays b. Ubâde'nin tanıtımında Hz. Ali'nin Sıffin'e gidince yerine onu emir tayin ettiği belirtilir.⁶¹⁴

Sahâbîlerle ilgili kimin vesilesiyle, ne zaman, kaç yaşında Müslüman olduklarıyla ilgili rivayetler de zaman zaman aktarılır. İlk Müslümanların zikredilmesine ise ayrı bir önem verilir.⁶¹⁵

Kimin vesilesiyle Müslüman olduklarına şunlar örnek verilebilir:

"Ebû Bekr, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Talha b. Ubeydillâh'ı (İslâm davetine) icabet edince Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e getirdi ve Müslüman

---

⁶⁰⁸ TİEH, 2/191

⁶⁰⁹ TİEH, 3/7

⁶¹⁰ TİEH, 2/58

⁶¹¹ TİEH, 3/9

⁶¹² TİEH, 2/52

⁶¹³ TİEH, 1/182

⁶¹⁴ TİEH, 3/43

⁶¹⁵ *Târîhu* İbn Ebî Hayseme'de ilk Müslümanlarla ilgili bilgiler "İbtidâu't-Tenzîl" başlığı altında (TİEH, 1/154-182) genişçe anlatılır.

olup namaz kıldılar.” İbn İshâk’ın belirttiği bu ifadeden bu üç sahâbînin Müslüman olmasında Hz. Ebû Bekr’in aracı olduğu görülür.⁶¹⁶

İbn İshâk’ın şu ifadesinden Hz. Ebû Bekr’in, Hz. Osmân ve ez-Zübeyr b. el-Avvâm’ın Müslüman olmasına da vesile olduğu görülür: “Bana ulaştığına göre Osmân ve ez-Zübeyr b. el-Avvâm, Ebû Bekr’in eliyle Müslüman olmuşlardır.⁶¹⁷

Müslüman olma zamanlarıyla ilgili bilgiler:

Hâlid b. el-Velîd, Amr b. el-Âsî ve Osmân b. Talha b. Ebî Talha’nın h. 5’te Müslüman olduklarını gösteren rivayetler aktarılır.⁶¹⁸

Ebû Hureyre’nin h. 7’de Müslüman olduğu nakledilir.⁶¹⁹

İkrime b. Ebî Cehl’in h. 8’de Müslüman olduğu bildirilir.⁶²⁰

Cerîr’in, Mâide Sûresi’nin nazil olmasından sonra Müslüman olduğunu belirten rivayetler verilir.⁶²¹

Bu konuda birçok râvî hakkında ise “Fetih Müslümanlarındandır” bilgisi verilir. Attâb b. Esîd⁶²² ve Abdullâh es-Sa’dî⁶²³ bunlardandır.

Müslüman olma yaşlarının belirtilmesine örnek olarak Hz. Ali’nin biri 8, diğeri 10 yaşında Müslüman olduğunu gösteren iki farklı rivayet zikredilebilir.⁶²⁴

Sahâbîlerin hayatları hakkında hicretleri ile ilgili bilgilere de yer verilir. Bu konudaki bilgiler genelde Zührî ağırlıklı olmak üzere el-Berâ’ b. Âzib, Zührî ve İbn İshâk’a ulaşan tarikler yoluyla verilir.

Medine’ye hicret eden bazı sahâbîlerin hicret zamanlarıyla ilgili şu bilgiler nakledilir:

Medine’ye ilk hicret edenler Mus’ab b. Umeyr ve İbn Ümmi Mektûm’dur.⁶²⁵ Sonra Ammâr b. Yâsir gelmiştir.⁶²⁶ Ammâr b. Yâsir’den sonra Bilâl b. Rabâh mevlâ Ebî Bekr

---

⁶¹⁶ TİEH, 1/168

⁶¹⁷ TİEH, 1/167

⁶¹⁸ TİEH, 2/10-11

⁶¹⁹ TİEH, 2/18

⁶²⁰ TİEH, 2/26

⁶²¹ TİEH, 3/202

⁶²² TİEH, 1/182

⁶²³ TİEH, 1/185

⁶²⁴ TİEH.1/163

es-Siddîk gelmiştir.⁶²⁷ Ömer b. el-Hattâb ise Ayyâş b. Ebî Rabîa ile yirmi kişilik bir grup içinde hicret etmiştir. Medine'ye Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'den önce gelmişlerdir.⁶²⁸ Sa'd b. Ebî Vakkâs, Medine'ye Ömer b. el-Hattâb'dan önce girmiştir (Muhâcirlerden on kişilik bir grup içinde Medine'ye gelenlerin en sonuncusu olduğunu belirten bir rivayet de nakledilir).⁶²⁹ Osmân b. Affân, Talha b. Ubeydillâh ve ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın ise bir başka grup içinde Ömer b. el-Hattâb'dan sonra, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in gelmesinden önce Medine'ye geldikleri belirtilir.⁶³⁰ Hassân b. Sâbit el-Ensârî hakkında ise Osmân b. Affân'dan sonra hicret ettiği bilgisi verilir.⁶³¹

Medine'ye Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den önce hicret ettiği belirtilen diğer kimseler ise şunlardır: Benû Adiyy'in anlaşmalı olan Âmir b. Rabîa el-Adevî,⁶³² Ebû Seleme ve hanımı Ümmü Seleme bt. Ebî Ümeyye.⁶³³

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ile Ebû Bekr ve Âmir b. Führeyre'nin ise Rebûlevvelin ikinci günü hicret ettikleri bildirilir.⁶³⁴

Eserde nakledilen hicret eden bazı sahâbîlerin Medine'de misafir oldukları kimseler ise şunlardır:

Ömer ve ashâbı Amr b. Avf oğullarına,⁶³⁵ Osmân b. Affân Hassân b. Sâbit'in kardeşi Evs b. Sâbit b. Münzir'e (bir rivayete göre ise Sa'd b. Hayseme'ye)⁶³⁶ Ali ve Süheyl b. Beydâ', Uveym b. Sâide'ye,⁶³⁷ Sa'd b. Ebî Vakkâs, Beytü'l-Ğurâb denilen Sa'd b. Hayseme'ye,⁶³⁸ Abdurrahmân b. Avf, el-Hâris b. Hazrec oğullarından Sa'd b. er-Rabî'a⁶³⁹ Ebû Seleme, Ubeyd b. Zerr oğullarından Enes b. Katâde'ye,⁶⁴⁰ Ayyâş b. Ebî

---

⁶²⁵ TİEH, 2/42, 46, 47

⁶²⁶ TİEH, 2/46

⁶²⁷ TİEH, 2/47

⁶²⁸ TİEH, 2/42

⁶²⁹ TİEH, 2/46

⁶³⁰ TİEH, 2/43

⁶³¹ TİEH, 2/51

⁶³² TİEH, 2/45

⁶³³ TİEH, 2/46

⁶³⁴ TİEH, 2/42

⁶³⁵ TİEH, 2/43

⁶³⁶ TİEH, 2/43

⁶³⁷ TİEH, 2/43

⁶³⁸ TİEH, 2/44

⁶³⁹ TİEH, 2/45

⁶⁴⁰ TİEH, 2/46

Rabîa, Abdülmünzir oğullarına,⁶⁴¹ Zeyd b. el-Hattâb, Abdülmünzir oğullarına⁶⁴² misafir olmuştur.

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ise Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye misafir olmuştur.⁶⁴³

Sahâbî tanıtımında vefatlarıyla ilgili olarak ne zaman, nerede, kaç yaşında vefat ettiği, cenaze namazını kimin kıldırıldığı, nereye defnedildikleriyle ilgili bilgiler de zaman zaman verilir. Bu konudaki bilgiler genel itibarıyla el-Medâinî'den aktarılır.

Vefat zamanlarına örnek olarak Zeyd b. Hârîse'nin "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem hayattayken Mu'te'de öldürüldüğü",⁶⁴⁴ Ammâr b. Yâsir'in "Sıffin günü, h. 37'de öldürüldüğü"⁶⁴⁵ rivayetleri verilebilir. Hz. Fâtîma hakkında ise h. 10 senesinde vefat ettiği bildirilip Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in vefatından sonra 70 gün, 6 ay, 8 ay sonra vefat ettiği konusunda insanların ihtilaf ettiği açıklanır.⁶⁴⁶ Hz. Ali'nin h.40 yılının Ramazan ayının 19. gecesini öldürüldüğü bildirilir.⁶⁴⁷ Sad b. Ebî Vakkâs'ın ise h.55'te vefat ettiği belirtilir.⁶⁴⁸

Vefat yerinin bildirilmesine örnek olarak Hz. Ebû Bekr, Ömer ve Osmân'ın Medine'de, Hz. Ali'nin Kûfe'de, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın Akabe'de, Saîd b. Zeyd'in Medine'de, Ebû Zerr'in Rabeze'de vefat ettiğiyle ilgili bilgiler zikredilebilir.⁶⁴⁹

Vefat yaşlarının belirtilmesine örnek olarak Hz. Ali'nin vefat ettiğiindeki yaşını 57 ve 58 olarak gösteren farklı rivayetler zikredilebilir.⁶⁵⁰

Bazı sahâbîlerin cenazesini kıldırın sahâbîler ise şınlardır: Hz. Âişe'nin cenaze namazını Ebû Hureyre,⁶⁵¹ Katâde b. en-Nu'man'ın cenaze namazını Hz. Ömer,⁶⁵² Ebû

---

⁶⁴¹ TİEH, 2/47

⁶⁴² TİEH, 2/47

⁶⁴³ TİEH, 1/168

⁶⁴⁴ TİEH, 2/45

⁶⁴⁵ TİEH, 2/47

⁶⁴⁶ TİEH, 2/40

⁶⁴⁷ TİEH, 3/5

⁶⁴⁸ TİEH, 3/6

⁶⁴⁹ Buradakilerin vefat tarihleri TİEH, 2/42-45 arasında farklı yerlerde geçer. Ebu Zerr'in vefat yeri ise TİEH, 2/49'da geçmektedir.

⁶⁵⁰ TİEH, 1/163

⁶⁵¹ TİEH, 2/58

⁶⁵² TİEH, 2/50

Zerr'in cenazesi namazını Abdullâh b. Mes'ûd,⁶⁵³ Abdullâh b. Mes'ûd'un cenazesi namazını ise Hz. Osmân kıldırmıştır.⁶⁵⁴

Abdullâh b. Mes'ûd,⁶⁵⁵ Abdurrahmân b. Avf⁶⁵⁶ ile Osmân b. Maz'ûn hakkında⁶⁵⁷ "Bakî'ye defnedildiklerinin" belirtilmesi de defin yerlerinin belirtilmesine örnektir.

Vefatlarıyla ilgili bilgilerin zikredildiği Osmân,⁶⁵⁸ Zeyd b. Hârise⁶⁵⁹ gibi sahâbiler hakkında öldürüldüklerini, Sa'd b. Muâz hakkında ise "Hendek günü aldığı ok yüzünden bir ay sonra rahatsızlanıp vefat ettiğini"⁶⁶⁰ belirten ifadelerden bu vb. sahâbilerin şehit olarak öldüğü anlaşılır.

2.2.5. Bazı Özellikler

Sahâbiler hakkında yer yer çeşitli konularda bazı özelliklerinin zikredildiği görülür.

Bu özelliklerden biri ilk müslümanlar içerisinde zikredilmeleridir:

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e ilk inananın eşi Hz. Hatîce olduğu birçok tarik vasıtasıyla gösterilir.⁶⁶¹

Daha sonra ilk inananın Hz. Ebû Bekr olduğunu, Hz. Ali olduğunu, Hz. Hatîce'den sonra Hz. Ali olduğunu ifade eden farklı rivayetler zikredilir.⁶⁶²

Mücâhid'den müslümanlığını ilk ortaya koyanın Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem ve Hz. Ebû Bekr olduğunu belirten ifadesi nakledilir.⁶⁶³

İbn İshâk'ın, ilk müslüman olanları Ali, Zeyd, Sıddîk, ez-Zübeyr, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Talha b. Ubeydillâh olduğunu belirten ifadesi verilir.⁶⁶⁴

---

⁶⁵³ TİEH, 2/49

⁶⁵⁴ TİEH, 2/57

⁶⁵⁵ TİEH, 2/57

⁶⁵⁶ TİEH, 2/44

⁶⁵⁷ TİEH, 1/389

⁶⁵⁸ TİEH, 2/43

⁶⁵⁹ TİEH, 2/45

⁶⁶⁰ TİEH, 2/51

⁶⁶¹ TİEH, 1/156

⁶⁶² TİEH, 1/167-8

⁶⁶³ TİEH, 1/157

⁶⁶⁴ TİEH, 1/168

Buna karşın Mücâhid'in, müslümanlığını ilk ortaya koyanların şu yedi kişi olduğunu belirten rivayeti verilir: Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem, Ebû Bekr, Habbâb, Bilâl, Suheyb, Ammâr ve Sümeyye Ümmü Ammâr.⁶⁶⁵

Amr b. Abese'nin ilk müslümanlardan olduğunu gösteren "Ben İslâm'ın dörtte biriyim" ifadesi verilir.⁶⁶⁶

İlk müslüman olanların zikredilmesi dışında bazı sahâbîlerin özellikleri hakkında bilgiler veren bir kısım rivayetler şunlardır:

el-Esved b. Yezîd: Abdullâh b. ez-Zübeyr bana "Müminlerin annesinin (Hz. Âişe) sana sır olarak söylediği şeylerin bazısını bana söyle..." dedi.⁶⁶⁷ Bu rivayette Abdullâh b. ez-Zübeyr'in Hz. Âişe hakkındaki ifadesinden sahâbîlerin Kuran'daki ifadeye uygun bir şekilde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in hanımlarını "Müminlerin annesi" olarak andıkları görülür.

Fâtıma (r.a.)'nın "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem bana sır vererek şöyle dedi: ....Ben ecelimin gelmiş olduğunu düşünüyorum. Sen de ehli beytimden bana ilk kavuşacak olansın. Ben senin için ne güzel bir selefim..." ifadesi ile onun Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in ehli beytinden olduğu gösterilir. Bu rivayetin baş kısmında ise Hz. Fâtıma'nın yürüyüşü Hz. Âişe tarafından Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yürüyüşüne benzetilmiştir.⁶⁶⁸

Muhâcirler'den Medine'de ilk doğan çocuğun Abdullâh b. ez-Zübeyr olduğu belirtilir.⁶⁶⁹

en-Nu'mân b. Beşîr'in Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Medine'ye hicretinden sonra Ensâr'ın ilk doğan çocuğu olduğu bildirilir.⁶⁷⁰

Abdullâh b. Zeyd'in "Kendisine ezan rüyası gösterilen kişi" olduğu bildirilir.⁶⁷¹

Zeyd b. Hârise için "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in dostu" olduğu belirtilir.⁶⁷²

---

⁶⁶⁵ TİEH, 1/168

⁶⁶⁶ TİEH, 1/157, benzer rivayetler için bkz. 1/158,162

⁶⁶⁷ TİEH, 3/65

⁶⁶⁸ TİEH, 2/41

⁶⁶⁹ TİEH, 1/388

⁶⁷⁰ TİEH, 1/388; TİEH, 3/10

⁶⁷¹ TİEH, 2/53

Safvân b. Ümeyye b. Halef anlatılırken Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in ona geldiğinde "Kime misafir oldun?" dediği, o da el-Abbâs b. Abdilmuttalib'e misafir oldum" deyince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Kureyş'i en çok sevne misafir olmuşsun" dediği nakledilerek el-Abbâs b. Abdilmuttalib'in "Kureyş'i en çok seven kimse" olma vasfı belirtilir.⁶⁷³

Ehli Bedr'den olanlar da belirtilir:

Ebû Habbe el-Ensârî tanıtırken "Ehl-i Bedr"den olduğu söylenir.⁶⁷⁴ Ali b. Ebî Tâlib⁶⁷⁵, Habbâb b. Eret⁶⁷⁶ ve Ammâr b. Yâsir'in⁶⁷⁷ tanıtımlarında "Bedir'e katıldı" ifadelerine yer verilir. Süheyl b. Huneyf anlatılırken ise "Ensar'dan, Bedir'e katılanlardan"⁶⁷⁸ şeklinde ifade edilir.

Şifâ' bt. Abdillâh b. Abdişems hakkında "Biat eden bayanlardan" olduğu aktarılır.⁶⁷⁹

Ümmü Seleme için "Kadınların ilk hicret edenlerinden olduğu" belirtilir.⁶⁸⁰

Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in, cariyesi Ümmü Eymen hakkında "Ümmü Eymen annemden sonra annemdir" ifadesi verilerek Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in Ümmü Eymen için övücü bir nitelemesi nakledilir.⁶⁸¹

Ca'fer b. Ebî Tâlib, Necâşî'nin yanından Hayber'in fethedildiği yıl gelince Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in onu karşıladığı ve ona sarılıp "Hayber'in fethine mi yoksa Ca'fer'in gelmesine mi sevinsem bilemiyorum" dediği nakledilerek Cafer b. Ebî Tâlib'in, Hz. Peygamber'in çok sevdiği kişilerden olma vasfı gösterilir.⁶⁸²

Ebû Zerr'in "Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in İslâm'ın selamıyla selamladığı ilk kişi benim ve bana "Aleyke's-Selâm, Sen kimlersin?" dedi, "Ğıfâr'danım" dedim. O da "Ğıfâr, ğaferallahü lehâ (Allah, Ğıfâr'ı bağışlasın)" dedi"⁶⁸³ sözü

---

⁶⁷² TİEH, 2/45

⁶⁷³ TİEH, 1/187

⁶⁷⁴ TİEH, 2/51

⁶⁷⁵ TİEH, 3/5

⁶⁷⁶ TİEH, 3/7

⁶⁷⁷ TİEH, 3/7

⁶⁷⁸ TİEH, 3/8

⁶⁷⁹ TİEH, 2/82

⁶⁸⁰ TİEH, 3/194

⁶⁸¹ TİEH, 2/192

⁶⁸² TİEH, 2/18

⁶⁸³ TİEH, 2/49

nakledilerek Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in İslâm'ın selamıyla selamladığı ilk kişi olma vasfı gösterilir.

Saîd b. Zeyd'in "muhâcirîn-i evvelîn"den olduğu bildirilir.⁶⁸⁴

Ka'b b. Mâlik el-Ensârî anlatılırken ayet-i kerimeye atıfla⁶⁸⁵ "(Tebük'te) geride kalan üç kişiden biri" olduğu belirtilir.⁶⁸⁶

Ebû Sebre b. Ebî Rühm hakkında Zührî dışındakilerin Bedir ehlinde Mekke'ye onun dışında hiç kimsenin yerleştiğini bilmedikleri haberi aktarılır. Ebû Sebre'nin ise Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in vefatından sonra Mekke'ye yerleştiği ve çocuklarının bu durumu hoş görmedikleri belirtilir.⁶⁸⁷

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın muhâcirlerin en son vefat edenlerinden olduğu haber verilir.⁶⁸⁸

Osmân b. Maz'ûn hakkında da "Muhâcirlerden ilk defnedilen kişi" olduğu belirtilir.⁶⁸⁹

Ebû Üseyd es-Sâidî ise "Ehli Bedir'den vefat edenlerin sonuncusu" olarak tanımlanır.⁶⁹⁰

Sehl b. Sa'd anlatılırken "Medine'de Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashâbından en son kalan kişi" olduğu belirtilir.⁶⁹¹

Abdullâh b. Ebî Evfâ'nın tanıtımında ise "Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashâbından Kûfe'de kalanların sonuncusu" olduğu bildirilir.⁶⁹²

Kûfe ve Medine'de en son ölen sahâbîlere değinilirken Mekke'deki en son vefat eden sahâbî hakkında bir bilgi aktarılmaz.

2.2.6. Hadis Rivayetindeki Yeri

Burada sahâbîler hakkında yer yer zikredilen hadis rivayetiyle ilgili görüşleri, öğrencileri ve diğerlerine nazaran fazlaca verilen bazı hadis rivayetleri hakkında bilgi verilecektir.

---

⁶⁸⁴ TİEH, 3/6

⁶⁸⁵ Tevbe Sûresi, 9/118

⁶⁸⁶ TİEH, 2/48

⁶⁸⁷ TİEH, 1/189

⁶⁸⁸ TİEH, 3/6

⁶⁸⁹ TİEH, 1/389

⁶⁹⁰ TİEH, 2/58

⁶⁹¹ TİEH, 2/59

⁶⁹² TİEH, 3/18-9

2.2.6.1. Hadis Rivayetiyle İlgili Görüşleri

Bazen sahâbîlerin hadislerin yazılmasıyla ilgili görüşlerine yer verilir:

Ebû Nadre: Ebû Saîd el-Hudrî'ye "Senden işittiklerimizi yazalım mı?" dedim. O da "Onları Mushaflar mı yapmak istiyorsunuz? Şüphesiz Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem bize hadis irad ederdi. Siz de bizim ezberlediğimiz gibi ezberleyin." dedi.⁶⁹³

Başka bir rivayette yine Ebû Nadre'nin Ebû Saîd el-Hudrî'ye "Bize Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'den ilginç bir hadis rivayet ediyorsun. Ve biz onda ilave ve eksiklik yapmaktan korkuyoruz" dediği, onun da "Onu Kur'an mı yapmak istiyorsunuz? Fakat bunu bizim Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'den aldığımız şekilde alın"⁶⁹⁴ dediği nakledilir.

Şa'bî: Muâviye, Âişe (r.a.)'ya "Bana Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'den duyduğun bir şeyi yaz" dedi. O da Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle dediğini işittim diyerek Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den duyduğu bir hadisi ona yazdı.⁶⁹⁵

Bu ifadeler sahâbîlerin yazım konusunda farklı görüşte olduklarını göstermekle birlikte hadislerinin yazılmasının yasak olmadığı Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ve sahâbîlerin birçoğunun uygulamasıyla sabittir.⁶⁹⁶

Bazen de bazı sahâbîlerin hadis rivayetinden çekindiklerini gösteren ifadeler yer verilir.

Sa'd b. Ebî Vakkâs tanıtılırken onun "Size hadis rivayet etmekten hoşlanmıyorum; çünkü bir hadisi yüz hadis yapıyorsunuz"⁶⁹⁷ ifadesi verilir.

Karaza b. Ka'b'ın tanıtımında Hz. Ömer'in Irak'a giden arkadaşlarına "Siz Kur'an okurken arı vızıltısı gibi ses çıkaran bir kavme gidiyorsunuz. Bu nedenle Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayeti azaltın. Ben bu hususta sizin ortağınızım"

---

⁶⁹³ TİEH, 3/139

⁶⁹⁴ TİEH, 3/139-140

⁶⁹⁵ TİEH, 1/278

⁶⁹⁶ Bu konuda bkz. Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 26-68; a. mlf., *Hadis Usûlü*, s. 19-33

⁶⁹⁷ TİEH, 3/6

diyerek onları uğurladığını belirten ifadesi aktarılır.⁶⁹⁸ Bu ifadeden Hz. Ömer'in de çok rivayet hususunda çekingen olduğu söylenebilir.

Zeyd b. Erkam tanıtılırken zikredilen şu rivayet de buna örnektir:

İbn Ebî Leylâ: Zeyd b. Erkam'a 'Bize hadis rivayet et' dedik. O da 'Yaşlandık ve unuttuk. Resûlüllâh sallallâhu aleyhi ve sellem'e hadis nisbet etmek zor bir iştir' dedi.⁶⁹⁹

Bazı sahâbîlerin hadis alınan kişiye dikkat edilmesi hususundaki tavsiyelerine de bazen yer verilir:

Ebû Hureyre: Bu ilim (hadis) dindir. Onu kimden aldığınıza dikkat edin.⁷⁰⁰

2.2.6.2. Öğrencileri

Sahâbîlerin tanıtımında bazen kendilerinden rivayette bulunanlar da belirtilir:

es-Sa'b b. Cessâme anlatılırken Abdullâh b. Abbâs'ın ondan rivayette bulunduğu belirtilir.⁷⁰¹

Ebû Lübâbe b. Abdilmünzir tanıtılırken de Abdullâh b. Ömer'in ondan rivayette bulunduğu bildirilir.⁷⁰²

Mâlik b. Sa'saa'nın tanıtımında ise Enes b. Mâlik'in kendisinden rivayette bulunduğu haber verilir.⁷⁰³

Buradan "müksirûn" olarak bilinen yedi sahâbîden bu üçü hakkında başka sahâbîler aracılığıyla da Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayette bulduklarının gösterilmesi önemlidir.

Bazı sahâbîlerin öğrencileri hakkındaki bilgi, râvîlerin tanıtımında bazen görülen "Rivayette bulunduğu sahâbîler" şeklinde başlık atılmasıyla da anlaşılır. Bu şekilde râvînin rivayette bulunduğu sahâbîlerin isimleri sıralanır ve rivayetlerine bazı örnekler verilir.

---

⁶⁹⁸ TİEH, 3/10

⁶⁹⁹ TİEH, 3/10

⁷⁰⁰ TİEH, 3/268

⁷⁰¹ TİEH, 2/51

⁷⁰² TİEH, 2/50-1

⁷⁰³ TİEH, 2/55

Ebû Vâil'in tanıtımında "Ebû Vâil'in Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashâbından rivayet ettikleri" başlığı atılarak rivayette bulunduğu sahâbîlerin ve bu tarikten bazı rivayetlerinin verilerek sıralanması buna örnektir.⁷⁰⁴

2.2.6.3. Bazı Hadis Rivayetleri

Sahâbîlerin tanıtımında bazen de onların çeşitli konularda rivayet ettikleri hadislere yer verilir:

Ebû Mes'ûd el-Ensârî'nin tanıtımında onun rivayet ettiği şu hadis verilir: Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Kim geceleyin Bakara Sûresi'nin sonundaki iki ayeti okursa bu iki ayet ona yeter.⁷⁰⁵

el-Müstevrid b. Şeddâd'ın tanıtımında ise onun rivayet ettiği şu hadis verilir: "Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: 'Ahirete nisbetle dünyanın durumu birinizin parmaklarını denize daldırması gibidir. Baksın ki parmağı denizden ne kadar su ile dönüyor.'"⁷⁰⁶

Vehb b. Hanbeş'in tanıtımında ise onun Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayet ettiği şu hadis verilir: Ramazan'da yapılan umre hacca denktir.⁷⁰⁷

Sahâbînin tanıtımında nadiren de o sahâbînin bir yakınının senedinde bulunduğu bir hadis rivayeti verilir. Meczee b. Zâhir'in tanıtımında sadece babasının bir hadisinin rivayet edilmesi buna örnektir.⁷⁰⁸

2.3. Temel Sahâbe Edebiyatında Bulunmayan Sahâbîler

İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târihu'l-Kebîr* adlı eserinden hâdis âlimlerince genel olarak benimsenen sahâbî olma kıstasına uyup uymadıklarına bakılarak 405 sahâbî tespit edilmiştir. Ancak bulunan sekiz kişinin ismi; temel sahâbe edebiyatında bulunamıştır. Bu kişiler şunlardır:

⁷⁰⁴ TİEH, 3/186-196, diğer bir örnek için bkz. 3/177-183

⁷⁰⁵ TİEH, 3/9

⁷⁰⁶ TİEH, 3/27

⁷⁰⁷ TİEH, 3/30, diğer örnekler için bkz. 3/12, 23, 34

⁷⁰⁸ TİEH, 3/18

Meczee b. Zâhir: Eserde Kufe'deki sahâbîlerin içinde geçiyor. Temel sahâbe edebiyatında babası Zâhir b. el-Esved sahâbîler içinde zikredilirken⁷⁰⁹ Meczee zikredilmemiştir.⁷¹⁰ İbn Hacer'in verdiği bilgiye göre tâbiûndandır.⁷¹¹

Nâfi' b. Abdurrahmân: Sahâbîliği bir rivayetteki "Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile geldim" ve "bana şöyle dedi" ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu rivayet daha öncesinde Abdurrahmân b. Nâfi' b. el-Hâris'ten biri doğrudan, diğeri Ebû Mûsâ el-Eş'arî vasıtasıyla olmak üzere iki farklı senedle aktarılmıştır. Ancak burada Abdurrahmân b. Nâfi''nin kendi ismi ile babasının isminin kalb etmiş olması muhtemeldir.⁷¹² Eğer kalb yok ise Nâfi' b. Abdurrahmân hakkında İbn Hacer etbeu't-tâbiînin büyüklerinden olup h. 169'da vefat ettiğini belirtmiştir.⁷¹³ Abdurrahmân b. Nâfi' ise İbn Hacer'in *el-İsâbe*'de 4. kısımda zikredip tâbiû olduğunu belirttiği bir râvîdir.⁷¹⁴

Nubayt b. Şarî'tin amcası: Sahâbîliği Nubayt b. Şarî'tin şu ifadesinden tespit edilmiştir: Babam ve amcamla birlikte haccettim. Babam bana "Şu kırmızı devenin sahibini, şu konuşanı görüyor musun? O Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'dir."⁷¹⁵ Bu ifadeden Nubayt b. Şarî'te ile babası ve amcasının Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in tek haccı olan Veda haccında buldukları anlaşılır. Nubayt b. Şarî'⁷¹⁶ ile babası⁷¹⁷ kaynaklarda sahâbe içinde zikredilirken amcasına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Osmân b. Abdillâh el-Adevî: Medine'de oturan sahabilerin içinde zikrediliyor.⁷¹⁸ İbn Hacer, onun tâbiûndan olup Hz. Ömer'in, kızı Zeyneb'den torunu olduğunu ve h. 118'de vefat ettiğini belirtmiştir.⁷¹⁹

Ubeydullâh b. Ka'b b. Âsım: Medine'de oturan sahabilerin içinde zikrediliyor.⁷²⁰ Temel sahâbe edebiyatında tam olarak bu isme sahip bir ravi anlatılmamakla birlikte İbn Hacer, *el-İsâbe* adlı eserinde Ubeydullâh b. Ka'b b. Mâlik el-Ensârî adlı bir râvîden

⁷⁰⁹ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 2/509; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/301-2; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/3

⁷¹⁰ TİEH, 3/17-8, krş. İbn Abdilberr, *a.g.e.*, 2/509.

⁷¹¹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, s. 580

⁷¹² TİEH, 2/140-1

⁷¹³ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, s. 625

⁷¹⁴ a.m., *el-İsâbe*, 7/334

⁷¹⁵ TİEH, 3/14-5

⁷¹⁶ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 4/1492; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 10/143

⁷¹⁷ *el-İstîâb*, 2/708; *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/630; *Tecridü Esmâi's-Sahâbe*, 1/257; *el-İsâbe*'de (5/72; 10/143) geçmektedir.

⁷¹⁸ TİEH, 2/53

⁷¹⁹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, s. 419

⁷²⁰ TİEH, 2/59

tâbiû olarak bahsetmektedir.⁷²¹ İbn Ebî Hayseme'nin hakkında Bedir günü beş yaşında olup h. 33'te vefat ettiği ve cenazesini Hz. Osmân'ın kıldırıldığı bilgilerine bakılırsa bu zikredilen Ubeydullâh b. Kâsım'ın *el-İsâbe*'de zikredilen Ubeydullâh b. Ka'b da olmadığı kuvvetle muhtemeldir.

Vâlidü'l-Haşhâşi'l-Anberî: Sahâbîliği bir rivayetteki el-Haşhâşu'l-Anberî'nin "Babamla birlikte Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem'e geldik ve..." ifadesinden anlaşılmaktadır.⁷²² Ancak devamında el-Haşhâşu'l-Anberî'nin oğluyla Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e geldiğini belirten bir rivayet verilmiştir.⁷²³ Bu rivayette baba ve oğul kelimelerinin zikredilmesinde bir karıştırma mümkün olabileceği gibi bunlar iki ayrı olay da olabilir. Temel sahâbe edebiyatında el-Haşhâşü'l-Anberî⁷²⁴ ve oğlu⁷²⁵ sahâbe içinde zikredilirken babası zikredilmemektedir.

Yezîd b. Abdurrahmân b. Ebî Âsım Ebû Hâlid el-Hemdânî ed-Dâlânî: Kufe'deki sahabilerin içinde zikrediliyor.⁷²⁶ Tam olarak bu isimde bir râvî temel sahâbe edebiyatında yer almamaktadır. İbn Hacer, Yezîd b. Abdurrahmân b. Ebî Mâlik el-Hemdânî ve Ebû Hâlid ed-Dâlânî adlı iki râvîden bahsetmiştir. İlk zikrettiği kişi hakkında Dımeşkli olup tâbiûndan olduğunu ve h. 130'da vefat ettiğini belirtir.⁷²⁷ İkinci olarak zikrettiği kişi hakkında ise isminin Yezîd b. Abdurrahmân olup Kufeli olduğunu ve etbeu't-tâbiûnin büyüklerinden olduğunu belirtir.⁷²⁸ İkinci olarak zikredilen râvînin tam olarak nesebi zikredilmese de Kufeli olması ve künyesinin de uyması onun olma ihtimalini akla getirirse de İbn Ebî Hayseme'nin sahâbe içerisinde zikrettiği bir zatın etbeu't-tâbiûn içerisinde zikredilmesi bu ihtimali uzaklaştırmaktadır. Ayrıca Târîhu İbn Ebî Hayseme'de Yezîd b. Abdurrahmân ile ilgili rivayette Abdurrahmân b. Âsım adlı bir zata yer verilir. Bu râvînin de tâbiûndan olduğu belirtilmiştir.⁷²⁹

⁷²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/338. İbn Hacer bu râvîyi burada önceki eserlerde yanlışlıkla sahâbe içerisinde belirtilenleri sıraladığı 4. kısımda zikretmiş. Ayrıca bkz. a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 408. Burada da aynı ismin tâbiûndan olarak belirtildiği görülür.

⁷²² TİEH, 1/110

⁷²³ TİEH, 1/111

⁷²⁴ İbn Abbilberr, *el-İstîâb*, 2/457; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/176; Zehebî, *Tecrîdü Esmâi's-Sahâbe*, 1/160; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/98

⁷²⁵ el-Haşhâşü'l-Anberî'nin oğlu hakkında bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 2/807; 4/1277, 1349; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/157, 532; 4/400; 5/19; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/321; 6/358; 8/182; 9/44

⁷²⁶ TİEH, 3/31.

⁷²⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 675

⁷²⁸ İbn Hacer, a.g.e., s. 701

⁷²⁹ İbn Hacer, a.g.e., s. 366

Zâzân Ebû Ömer: Eserde Kufe'deki sahabilerin içinde geçiyor.⁷³⁰ İbn Hacer'in verdiği bilgiye göre tâbiûnun büyüklerinden olup mürsel rivayetleri olan bir râvîdir.⁷³¹

---

⁷³⁰ TİEH, 3/19.

⁷³¹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, s. 200

SONUÇ

İbn Ebî Hayseme, güvenilirliğinde ittifak edilen bir âlimdir. Asıl uzmanlık alanı Hadis ilimleri olan İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târîhu'l-Kebîr* adlı eseri konusunda kaynak eserlerden biridir. Esasen bir rical kitabı olan bu eser, ayrıca siyer kısmı ile birlikte yer yer tefsir, hadis ve fıkıh gibi konularda da bilgiler içermektedir. Ancak aslında hacimli olduğu anlaşılan eserin az bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Tezimizde de bu eserin tahkik edilerek dört cilt halinde neşredilen bu kısmı kullanılmıştır.

Bu eserde sahâbîler ile sonrasındaki raviler hakkında onların isim ve nesepleri, akrabaları, doğum ve ölümleri, rıhleleri, portreleri, güzel sözleri, düşünceleri ve belli konulardaki uzmanlıkları, özellikle de hadis rivayetindeki yerleri hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır.

Ayrıca sahâbe bilgisinin muhtevasıyla ilgili olarak onların Mekke, Medine ve Kûfe olmak üzere ikamet ettikleri yerlere göre tasnif edildiği ve haklarında Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e yakınlıkları ile ilgili bilgilere de yer verildiği görülmüştür. Burada işaret etmeliyiz ki bir sahâbî hakkında bu bilgilerden bir kısmı verilmiş iken bazıları hakkında hiçbir bilgi aktarılmamıştır. Bu durum bilgi eksikliğinden olmamalıdır. Çünkü ikamet ettiği yerdeki sahâbîler arasında İbn Ebî Hayseme'nin onun ismini zikretmesi bile o kişi hakkında en az iki bilgiye –biri sahâbî olduğunu bilmesi, diğeri ikamet ettiği yeri bilmesi- sahip olduğunu gösterir. Nitekim bunların içerisinde pek tanınmayan sahâbîler olduğu gibi aşere-i mübeşşereden olanlar da vardır.

Sahâbîler hakkındaki bilgilerin incelenmesi sonucunda ise eserin tamamını içermeyen kullandığımız matbu nüshasından hareketle 405 sahâbe tespit edilmiştir. Ayrıca tespit edilen sahâbîlerin kontrolü diğer eserlerle karşılaştırarak yapılmıştır. Karşılaştırma sonucunda da bu sahâbîlerden sekizinin diğer eserlerde sahâbî olarak bulunmadığı, bunlardan bazısının tâbiûndan olduğunun belirtildiği, bazısının ise hiç zikredilmediği görülmüştür.

Çalışmada varılan diğer bir netice de sahâbîlerin tespiti açısından ilk dönem eserlerinin yeniden incelenmesi gereğidir.

KAYNAKÇA

- el-ASKALÂNÎ, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Hacer (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* (ve bî zeylihî Kitâbi'l-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb), thk. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Kâhire, Mektebetü İbn Teymiyye, 1414/1992, 13 c.
- , *Lisânü'l-Mîzân*, Beyrut, Müessesetü'l-A'lamî li'l-Matbûât, 1986/1406. 7 c.
- , *Nüzhetü'n-Nazar şerhu Nuhbeti'l-Fiker*, thk. Ebû Ubeyde el-Alâ' b. Muhammed b. Abdilğani, Dâru İbn Receb, 1427/2006, 208 s.
- , *Takrîbü't-Tehzîb*, Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, t.y., 783 s.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, thk. İbrâhîm ez-Zeybek ve Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, t.y., 4 c.
- ÂŞIK, Nevzat, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, İzmir, 1981, Akyol Neşriyat, 334 s.
- AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2009, MÜİFVY, 385 s.
- , *Hadis Tesbit Yöntemi*, İstanbul, t.y., Rağbet Yay., 230 s.
- , "İbn Ebû Hayseme", *DİA*, İstanbul, 1999, 19/434
- BAĞDATLI, Babanzade İsmâil Paşa (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-Ârifin Esmâi'l-Müellifin ve Âsâru'l-Mûsânnifin*, Tahran, Mektebetü'l-İslâmiyye ve'l-Ca'ferî Tebrîzî, 1378/1946, 2 c.
- el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), thk. Hasûne en-Nevâvî, Mısır, Matbaatu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, t.y., 6 c.
- DUNLOP, D.Morton, "Ibn Hubaysh", *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden-London, 1971, 3/803-4
- EBÛ HAYYÂN, Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî (ö. 745/1344), *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît*, thk. Âdil Ahmed Abdülmersa., Ali Muhammed Muarrîd Zekerîyyâ Abdülmecîd en-Nürî ve Ahmed en-Necûlî el-Cemel, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993, 8 c.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, "Sahâbe", *DİA*, İstanbul, 2008, 35/491-500

- el-HATÎB, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd ev Medînetü's-Selâm*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.y., 14 c.
- İBN ABDİLBERR, Ebû Ömer Yûsuf en-Nemerî el-Kurtubî (ö. 463/1071), *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih*, thk. Abdülhâdî Münîr, Mısır, İdâretü't-Tıbâati'l-Münîriyye, t.y., 2 c.
- , *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed Bicâvî, Kahire, Dâru Nehdati Mısır, t.y., 4 c.
- İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. Huseyn b. Hibetullah b. Abdillâh eş-Şâfî (ö. 571/1176), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk. Muhıbbüddîn Ebû Saîd el-Amrî, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1415/1995, 70 c.
- İBN ATIYYE, Ebû Muhammed Abdülhak el-Endelüsî (ö. 541/1147), *Fihrisü İbn Atıyye*, thk. Muhammed Ebu'l-Ecfân ve Muhammed ez-Zâhî, Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1983, 189 s.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali (ö. 597/1201), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, Beyrut, Dâru Sadır, t.y., 10 c.
- İBNÜ'L-CEZERÎ, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed (ö. 833/1429), *Ğayetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, nşr. Gotthelf Bergstraesser, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982, 2 c.
- İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs b. el-Münzir et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî (ö. 327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Beyrut, Dâru'l-Kütübil-İlmiyye, 1371/1952, 9 c.
- İBN EBÎ HAYSEME, *et-Târîhu'l-Kebîr -el-ma'rûf bi Târîhu İbn Ebî Hayseme-*, Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme Züheyr b. Harb (ö. 279/892-3), thk. Salâh b. Fethî Helel, Kâhire, el-Fârûku'l-Hadîse, 1424/2004, 4 c.
- İBNÜ'L-ESÎR, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Ebu'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî (ö. 630/1233), thk. Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., 8 c.

- İBNÜ'L-FERADÎ, Ebu'l-Velîd Abdullâh b. Muhammed b. Yûsuf b. Nusayr el-Ezdî (ö. 403/1013), *Târîhi Ulemâi'l-Endelüs*, thk. Rûhiyye Abdurrahmân es-Süveyfî, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1997, 494 s.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hâtîm Muhammed el-Büstî (ö. 354/965), *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn*, thk. Hamdi b. Abdilmecîd b. İsmâîl es-Selefî, 1420/2000, 2 c.
- , *Kitâbu's-Sikât*, Haydarabad, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1402/1982, 9 c.
- İBNÜ'L-İMÂD, Ebu'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb*, Beyrut, Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, t.y., 8 c.
- İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî, Cize, Hicr li't-Tıbbâ ve'n-Neşr, 1420/1999, 21 c.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mûkerrem (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, thk. Abdullâh Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbüllâh? ve Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, Dâru'l-Meârif, t.y., 6 c.
- İBN MÛFLİH, Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhim b. Muhammed (ö. 884/1479), *el-Maksüdü'l-Erşed fî Zikri Ashâbi'l-İmâm Ahmed*, thk. Abdurrahmân b. Süleymân el-Useymin, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1410/1990, 3 c.
- İBNÜ'N-NEDÎM, Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshâk (ö. 385/995), *el-Fihrist*, thk. Rıza Teceddüd, 1971, 425, 164, 9 s.
- İBNÜ'S-SALÂH, Ebû Amr Osmân b. Abdurrahmân eş-Şehrezûrî (ö. 643/1245), *Ma'rîfetü Envâi Ulûmi'l-Hadîs*, thk. Abdüllatîf el-Hemîm? ve Mâhir Yâsin el-Fahl, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002, 604 s.
- İBN TAĞRÎBERDÎ, Ebu'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf (ö. 874/1469), *en-Nücümü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kahire*, Kahire, Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İrşad, 1929, 4 c.

- el-İŞBÎLÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Hayr b. Ömer b. Halife el-Umevî (ö. 575/1179), *Fehresetü İbn Hayr el-İşbîlî*, hâşiyeleri koyan: Muhammed Fuâd Mansûr, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998, 488 s.
- KANDEMİR, M. Yaşar, *Mevzû Hadisler –Menşe'i, Tanıma Yolları, Tenkidi-*, M. Yaşar KANDEMİR, Ankara, 1980, DİB Yay., 215 s.
- el-KÂSİMÎ, Muhammed Cemâlüddîn (ö. 1332/1914), *Kavâidu't-Tahdîs min fünûni Mustalahi'l-Hadîs*, thk. Mustafâ Şeyh Mustafâ, Müessesetü'r-Risâle, 1425/2004, 712 s.
- KÂTİP ÇELEBÎ, Hâcî Halife Mustafâ b. Abdillâh (ö. 1067/1657), *Keşfu'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, thk. Muhammed Şerefüddîn Yaltkaya, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y., 2 c.
- KEHHÂLE, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-Müellifîn Terâcimu Mûsânnifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*, Ömer Rıza Kehhâle, Beyrut, Mektebetü'l-Müsenna, t.y. 15 c.
- el-KETTÂNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer (ö. 1345/1927), *er-Risâletü'l-Müstatrafe li Beyâni Meşhûri Kütübi's-Sünneti'l-Müşerrefe*, dipnotları ve ilaveler: Yûsuf ÖZBEK, İstanbul, 1994, İz Yay., 555 s.
- KOÇYİĞİT, Talât, *Hadis Tarihi*, Ankara, 1981, İlmî Yay., 295 s.
- , *Hadis Usûlü*, Ankara, t.y., İlmî Yay., 172 s.
- el-MAKKARÎ, Ahmed b. Muhammed (ö. 1041/1631), *Nefhu't-Tîb min Ğusni'l-Endelüsi'r-Ratîb*, thk. İhsan Abbâs, Beyrut, Dâru Sâdır, 1408/1988, 8 c.
- el-MİZZÎ, Ebu'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân (ö. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl*, Mektebetü'r-Risâle, 1400/1980, 35 c.
- MÜSLİM b. el-HACCÂC, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî (ö. 261/875), *Sahîhu'l-Müslim*, thk. Ebû Kuteybe Nazar b. Muhammed el-Firyâbî, Dâru Taybe, 1427/2006, 2 c.
- NAİM, Ahmet, “Mukaddime”, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara, 1984, DİB Yay., Türk Tarih Kurumu Basımevi

- PELLAT, Ch., “Ibn Abî Khaythama”, *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden-London, 1971, 3/687
- er-RÂFÎÎ, Abdülkerim b. Muhammed er-Kazvîni, *et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn*, thk. Azîzullah Attârî, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1987, 4 c.
- es-SAFEDÎ, Salâhuddîn Halil b. Aybek b. Abdullâh (ö. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât: i'tina*: Sven Dederling, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1402/1982, 30 c.
- es-SEHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân (ö. 902/1497), *Fethu'l-Müğîs bi Şerhu Elfiyyeti'l-Hadîs*, , thk. Abdülkerim b. Abdillâh b. Abdirrahmân el-Hudayr? ve Muhammed b. Abdillâh b. Fehîd?, Dâru'l-Menâhic, h. 1426, 5 c.
- SEZGİN, Fuâd, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, Arapça'ya tercüme: Mahmûd Fehmî Hicâzî ve Fehmî Ebu'l-Fadl, el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1977
- es-SUYÛTÎ, Ebu'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tabakâtü'l-Huffâz*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983, 607 s.
- , *Tedribü'r-Râvî fî Şerhu Takrîbi'n-Nevevî*, Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Riyad, Mektebetü'l-Kevser, h. 1415, 2 c.
- ŞÂKİR, Ahmed Muhammed (ö. 1377/1957), *el-Bâisü'l-Hasîs şerhu İhtisârî Ulûmi'l-Hadîs*, Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., 248 s.
- ŞÂKİR MUSTAFÂ, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-Müerrihûn*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1983, 4 c.
- eş-ŞÂŞÎ, Ebû Saîd el-Heysen b. Küleyb (ö. 335/946), *el-Musned*, Medîne, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, h. 1410, 3 c.
- TUĞ, Sâlih, *Zuheyr'ubn Harb ve Kitâbü'l-İlm Adlı Eseri*, İstanbul, 1984, 189 s.
- el-YÂFÎÎ, Ebû Muhammed Abdullâh b. Es'ad b. Ali el-Yemenî el-Mekkî (ö. 768/1366), *Mir'âtü'l-Cinân ve Ibretü'l-Yakzân fî Ma'rifeti Havâdisi'z-Zemân*, Beyrut, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1390/1970, 4 c.

- YÂKÛT, Ebû Abdillâh Şihâbüddin b. Abdillâh b. Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-Udebâ'*, Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.y., 20 c.
- YARDIM, Ali, “Ashâb Bilgisinin Kaynakları ve Tirmizî'nin “Tesmiyetü Ashâb'in-Nebî”si”, Ali Yardım, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985, sayı: 2, s. 247–285
- ez-ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (ö. 748/1348), *el-Iber fî Haberi Men Ğaber*, thk. Ebû Hacer Muhammed Zağlûl, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985, 3 c.
- , *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût, Sâlih Semîr, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1402/1982, 23 c.
- , *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, thk. Dr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407/1987, 52 c.
- , *Tecrîdü Esmâi's-Sahâbe*, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y., 2 c.
- , *Tezkiretü'l-Huffâz*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1956, 4 c.
- ez-ZİRİKLÎ, Hayruddîn (ö. 1396/1976), *el-A'lâm Kâmûsu Terâcimi li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ'*, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1992, 8 c.

EK

İbn Ebî Hayseme'nin *et-Târîhu'l-Kebîri*'nde Tespit Edilen Sahâbîlerin İsimleri

Erkek Sahâbîler

1. el-Abbâs b. Abdilmuttalib
2. el-Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî
3. Abdiavf b. el-Hâris Ebû Hâzim Ebû Kays b. Ebî Hâzim
4. Abdullâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib
5. Abdullâh b. Adıyy b. el-Hamrâ' ez-Zührî
6. Abdullâh b. Amr
7. Abdullâh b. Atîk
8. Abdullâh b. Ca'fer b. Ebî Tâlib
9. Abdullâh b. Caş el-Esedî
10. Abdullâh b. Ebî Evfâ
11. Abdullâh b. es-Sâib
12. Abdullâh b. Huzâfe
13. Abdullâh b. Kurt
14. Abdullâh b. Maz'un el-Cümahî
15. Abdullâh b. Mes'ûd el-Hüzelî
16. Abdullâh b. Osmân
17. Abdullâh b. Ömer
18. Abdullâh b. Revâhâ
19. Abdullâh b. es-Sa'dî
20. Abdullâh b. es-Sâib b. Ebi's-Sâib el-Mahzûmî
21. Abdullâh b. Selâm b. el-Hâris
22. Abdullâh b. Ukeym
23. Abdullâh b. Yezîd el-Hatmî el-Ensârî
24. Abdullâh b. Zem'a
25. Abdullâh b. Zeyd b. Abdірabbih el-Ensârî
26. Abdullâh b. Zeyd el-Mâzinî
27. Abdullâh b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm
28. Abdullâh Ebû Abdірrahmân
29. Abdurrahmân (b. Ebî Sebre) (Azîz)
30. Abdurrahmân b. Avf
31. Abdurrahmân b. Ebî Akîl
32. Abdurrahmân b. Ebî Bekr
33. Abdurrahmân b. Ebî Bekre
34. Abdurrahmân b. Ebzâ el-Huzâî
35. Abdurrahmân b. Ezher ez-Zührî
36. Abdurrahmân b. Hasene el-Hasenî
37. Abdurrahmân b. Safvân
38. Adıyy b. Hâtım et-Tâî
39. Akîl b. Ebî Tâlib
40. Âkıl b. el-Bükeyr
41. el-Akra' b. Hâbis b. Makîs et-Temîmî
42. el-Alâû'l-Hadramî
43. el-Alâû's-Sekafî halîfû Benî Zühre
44. Ali b. Ebî Tâlib
45. Alkame b. Ulâse
46. Âmir b. Abdillâh b. el-Cerrâh Ebû Ubeyde
47. Âmir b. el-Bükeyr
48. Âmir b. Füheyre
49. Âmir b. Rabîa el-Adevî
50. Âmir b. Şehr el-Hemdânî
51. Âmir b. Vâsile Ebu't-Tufeyl el-Leysî
52. Ammâr b. Yâsir
53. Amr b. Abese es-Sülemî
54. Amr b. el-Âsî
55. Amr b. Avf el-Müzenî
56. Amr b. el-Ehvas
57. Amr b. el-Hamîk
58. Amr b. Hureys
59. Arfece el-Eşcaî
60. Attâb b. Esîd b. Ebi'l-Îs
61. Ayyâş b. Ebî Rabîa: Eserde ismi çeşitli yerlerde İ
62. el-Berâ' b. Âzib
63. Beşîr b. Ma'bed/ Beşîr b. Hasâsiye (Zahm)
64. Beşîr b. Sa'd el-Ensârî
65. Bilâl b. Rabâh Mevlâ Ebî Bekr es-Sıddîk
66. Bîşr b. Sühaym
67. Büdeyl b. Verkâ' el-Huzâî
68. Câbir b. Abdillâh el-Ensârî
69. Câbir b. Semüre
70. Câbir b. Târk el-Ahmesî
71. Ca'fer b. Ebî Tâlib
72. Cerhed el-Eslemî
73. Cerîr b. Abdillâh el-Becelî
74. Cübeyr b. Mut'im b. Adıyy
75. Cündüb b. Abdillâh b. Süfyân
76. Cündüb b. Cünâde Ebû Zerr el-Ğîfârî
77. ed-Dahhâk b. Süfyân
78. Dırâr b. el-Ezver
79. Dükeyn b. Saîd el-Has'amî
80. Enes b. Katâde
81. Enes b. Mâlik
82. el-Erkam b. Ebi'l-Erkam el-Mahzûmî
83. el-Eş'as b. Kays el-Kindî
84. Evs b. Sâbit
85. el-Fadl b. Abbâs
86. el-Feletân b. Âsım
87. Ferve b. Müseyk el-Ğutayfî
88. Fürât b. Hayyân
89. Ğâlib b. Ebcer
90. Habbâb b. el-Eret
91. Habbe b. Hâlid
92. el-Haccâc b. Amr
93. el-Haccâc b. İlât
94. Hakîm b. Hızâm
95. Hâlid b. el-Bükeyr
96. Hâlid b. Saîd b. el-Âs
97. Hâlid b. Urfuta
98. Hâlid b. el-Velîd b. el-Muğîre

99. Hallâd b. es-Sâib
100. Hamel b. Mâlik
101. Hamza b. Abdilmuttalib
102. Hânî' b. Niyâr Ebû Bürde
103. Hanzala el-Kâtib
104. el-Hâris b. Hassân
105. el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîre
106. el-Hâris b. Ziyâd
107. Hârîse b. Vehb el-Huzâî
108. Hassân b. Sâbit el-Ensârî
109. el-Haşhâşu'l-Anberî
110. Hâtub b. Amr b. Abdişems
111. Hâtub b. Ebî Beltea
112. Hâtub b. el-Hâris el-Cümahî
113. Hattâb b. el-Hâris
114. Havlî b. Ebî Havlî
115. Havvât b. Cübeyr
116. Hezzâl el-Eslemî
117. Hilâl b. Ebî Hilâl
118. Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî
119. Hişâm b. Amr
120. Hişâm b. Hakîm b. Hızâm el-Kuraşî
121. Hubşî b. Cünâde
122. Hufâf b. Îmâ' b. Rahada
123. Huneys b. Huzâfe es-Sehmî
124. Hureys vâlidu Amr
125. Hureym b. Fâtik el-Esedî
126. Huveytub b. Abdiluzzâ b. Ebî Kays
127. Huzeyfe b. Esîd el-Gıfârî
128. Huzeyfe b. el-Yemân el-Absî
129. Huzeyme b. Cüzeyy
130. Hülb Ebû Kabîsa b. Hülb et-Tâî
131. İtbân b. Mâlik
132. İkrime b. Ebî Cehl
133. İyâs b. Abd
134. İyâs b. el-Bükeyr
135. Ka'b b. Mâlik el-Ensârî
136. Ka'b b. Uera el-Ensârî
137. Karaza b. Ka'b el-Ensârî
138. Katâde b. en-Nu'mân (Ebû Saîd el-Hudrî'nin kardeşi)
139. Kays b. Adıyy es-Sehmî
140. Kays b. Âiz Ebû Kâhil
141. Kays b. Âsım
142. Kays b. Ebî Ğaraze
143. Kays b. el-Hâris el-Esedî
144. Kays b. es-Sâib
145. Kays b. -Sa'd b. -Ubâde
146. Kelede b. el-Hanbel
147. Keysân Ebû Abdirrahmân
148. Kudâme b. Maz'un el-Cümahî
149. Kutbe b. Mâlik
150. Kürz b. Alkame
151. Mahmûd b. Rabî'
152. Mahrafe el-Abdî
153. Mahrame b. Nevfel ez-Zührî
154. Ma'kıl b. Sinân el-Eşceî
155. Mâlik b. Abdillâh el-Huzâî
156. Mâlik b. Avf en-Nasrî
157. Mâlik b. el-Huveyrîs
158. Mâlik b. Nadle
159. Mâlik b. Sa'saa el-Ensârî
160. Ma'mer b. el-Hâris el-Cümahî
161. Ma'n b. Yezîd es-Sülemî
162. Meczee b. Zâhir
163. Mervân b. el-Hakem
164. Mes'ûd b. el-Kârî'
165. Mihcen ed-Dîlî
166. Mihrân mevlâ Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem
167. el-Mikdâd b. Amr el-Kindî
168. Mîna vâlidü'l-Hakem
169. Muâviye b. Ebî Süfyân b. Harb
170. Muâviye b. el-Hakem es-Sülemî
171. Muâz b. Cebel
172. el-Muğîre b. Şu'be
173. Muhammed b. Abdillâh b. Cahş
174. Muhammed b. Mesleme el-Ensârî
175. Muhammed b. Safvân
176. Muhammed b. Sayfî
177. Muhammed b. Talha b. Ubeydillâh
178. Muharriş
179. Mus'ab b. Umeyr
180. Mutî' b. el-Esved b. Hârîse (el-Âsî)
181. el-Muttalib b. Ezher b. Abdiavf
182. Mücemmi' b. Cârîye el-Ensârî
183. el-Mühâcir b. Kunfûz
184. Mürâre b. er-Rabî'
185. Müslim Ebû Râita (Ğurâb)
186. el-Müstevrid b. Şeddâd
187. Nâciye el-Huzâî
188. en-Nadr b. el-Hâris b. Kelede
189. Nâfi' b. Abdilhâris
190. Nâfi' b. Abdirrahmân
191. Nâfi' b. Utbe b. Ebî Vakkâs
192. en-Nehhâm, ismi Nuaym b. Abdillâh
193. Nevfel el-Eşceî
194. Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî
195. Nubayt b. Şarît
196. en-Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî
197. en-Nu'mân b. Mukarrin el-Eşceî
198. Osmân b. Abdillâh el-Adevî
199. Osmân b. Affân
200. Osmân b. Huneyf
201. Osmân b. Maz'un el-Cümahî
202. Osmân b. Talha b. Ebî Talha
203. Osmân b. Umeyr Ebu'l-Yakzân
204. Ömer b. el-Hattâb
205. Ömer b. Ebî Seleme b. Abdilesed
206. Rabîa b. Ka'b el-Eslemî
207. Râfi' b. Hadîc el-Ensârî
208. Râfi' b. Mekîs el-Cühenî
209. Râfi' b. Umeyre et-Tâî
210. Râfi' ez-Zürakî
211. Rifâa el-Cühenî
212. Rifâa b. Râfi' ez-Zürakî

213. Rukâne b. Yezîd b. Hâşim: İsmi *el-İstîâb*'da da böyle geçmekle birlikte diğer eserlerde Rukâne b. Abdiyezîd b. Hâşim olarak geçmektedir.⁷³²
214. Ruveyfî' b. Sâbit
215. es-Sa'b b. Cessâme
216. Sâbit b. Vedîa
217. Sa'd b. Ebî Vakkâs
218. Sa'd b. Havle
219. Sa'd b. Hayseme
220. Sa'dü'l-Karz: Diğer eserlerde ismi Sa'd b. Âiz olarak verilmektedir.⁷³³
221. Sa'd b. Muâz el-Ensârî
222. Sa'd b. er-Rabî'
223. Sa'd b. Ubâde
224. Safvân b. Assâl el-Murâdî
225. Safvân b. Ümeyye b. Halef el-Cümahî
226. Sahr b. el-Ayle
227. es-Sâib b. Hallâd
228. es-Sâib b. Osmân el-Cümahî
229. Saîd b. Hureys
230. Saîd b. Yerbû' b. Ankese
231. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl
232. Sa'lebe b. el-Hakem
233. Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe
234. Sebre b. Ma'bed el-Cühenî
235. Sehl b. Ebî Vehb b. Amr: TİEH 2/88'te isminin Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem tarafından Hazn iken Sehl'e çevrildiğinden bahsedilir. Diğer eserlerde ise ismi Hazn b. Ebî Vehb b. Amr olarak verilir.⁷³⁴
236. Sehl b. Ebî Hasme el-Ensârî
237. Sehl b. Huneyf b. Vâhib
238. Sehl b. Sa'd es-Sâidî
239. Seleme b. el-Ekva'
240. Seleme b. Kays el-Eşçeî
241. Seleme b. Nuaym
242. Seleme b. Sahr
243. Seleme b. Yezîd el-Cu'fî
244. Selîb b. Amr b. Abdişems
245. Selmân el-Fârisî
246. Semüre b. Cünâde es-Süvâî
247. Semüre b. Cündüb
248. Sevâ' b. Hâlid
249. Suheyb b. Sinân
250. es-Sunâbih b. el-A'ser el-Ahmesî
251. Süfyân b. Ebi'l-Avcâ'
252. Süheyl b. Amr b. Abdişems
253. Süheyl b. Beydâ'
254. Süleymân b. Surad el-Huzâî
255. Sürâka b. Mâlik b. Cu'şüm
256. Süveyd b. Kays
257. Süveyd b. en-Nu'mân
258. Şarîb vâlidü Nubayt: Diğer eserlerde tam olarak ismi Şarîb b. Enes b. Mâlik b. Hilâl el-Eşçeî olarak geçmektedir.⁷³⁵
259. Şeybe b. Osmân b. Abdillâh el-Hâcib
260. Şibl b. Ma'bed
261. Talha b. Ubeydillâh
262. Talk vâlidü Kays
263. Târik b. Abdillâh el-Muhâribî
264. Târik b. el-Eşyem
265. Târik b. Şihâb
266. Ubâde b. es-Sâmit
267. Ubeyd b. Umeyr el-Leysî
268. Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib
269. Ubeydullâh b. Ka'b b. Âsım
270. Ukbe b. Amr el-Bedrî
271. Ukbe b. el-Hâris b. Âmir
272. Umâre b. Ruveybe
273. Umeyr b. Ebî Vakkâs ez-Zührî
274. Umeyr b. Katâde b. Sa'd b. Âmir el-Leysî
275. Umeyr Mevlâ Âbi'l-Lahm
276. Umeyr b. Vehb el-Cumahî
277. Urve b. el-Ca'd el-Bârikî
278. Urve b. Mes'ûd es-Sekafî
279. Urve b. Mudarris b. Evs
280. Utbe (Nüşbe) b. Abdi's-Sülemî
281. Utbe b. Mes'ûd
282. Uveym b. Sâide
283. Uveymir b. Eşgar
284. Uyeyne b. Hısn
285. Übeyy b. Ka'b el-Ensârî
286. Üsâme b. Şerîk
287. Üsâme b. Zeyd b. Hârise
288. Üseyd b. Hudayr
289. Üseyd es-Sâidî
290. Vâil b. Hucr
291. Vâkid b. Abdillâh b. Azîz et-Temîmî
292. Vehb Ebû Cühayfe
293. Vehb b. Hanbeş
294. Ya'lâ b. Mürrer es-Sekafî
295. Yezîd b. Abdirrahmân b. Ebî Âsım Ebû Hâlid el-Hemdânî ed-Dâlânî
296. Yezîd vâlidü Ma'n b. Yezîd es-Sülemî: İsmi diğer eserlerde Yezîd b. el-Ahnes es-Sülemî olarak geçmektedir.⁷³⁶
297. Yezîd b. es-Sâib b. Yezîd
298. Yezîd b. Sâbit

⁷³² TİEH, 2/58; el-İstîâb, 2/507, krş. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/293; Zehebî, *Tecridü Esmâi's-Sahâbe*, 1/186; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/286-7

⁷³³ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 2/593; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/440; Zehebî, *Tecridü Esmâi's-Sahâbe*, 1/215; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/151

⁷³⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/5; Zehebî, *Tecridü Esmâi's-Sahâbe*, 1/129; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/236-7

⁷³⁵ Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 2/708; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/630; Zehebî, *Tecridü Esmâi's-Sahâbe*, 1/257; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/72; 10/143

⁷³⁶ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 4/1570; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5/440-1, 473; Zehebî, *Tecridü Esmâi's-Sahâbe*, 2/134; *el-İsâbe*, 10/338

299. Yüseyr b. Amr
 300. Zâhir vâlidü Meczee
 301. Zâzân Ebû Ömer
 302. Zeyd b. Erkam
 303. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî
 304. Zeyd b. Hârise
 305. Zeyd b. el-Hattâb
 306. Zeyd b. Sâbit el-Ensârî
 307. Zeyd b. Sehl
 308. ez-Zübeyr b. el-Avvâm
 309. Zü'l-Cevşen ed-Dibâbî

Künyeleriyle Tanınan Erkek Sahâbîler

310. Ebû Abdîrrahmân el-Fihrî
 311. Ebû Abs b. Cebr
 312. Ebû Ahmed b. Caş el-Esedî⁷³⁷
 313. Ebû Akrab
 314. Ebû Ayyâş ez-Zürakî
 315. Ebû Bekr es-Siddîk
 316. Ebû Bekre
 317. Ebû Cebîre b. ed-Dahhâk
 318. Ebû Cüheym el-Ensârî
 319. Ebû'd-Derdâ'
 320. Ebû Ervâ (ed-Devsî)
 321. Ebû Eyyüb el-Ensârî
 322. Ebû Habbe el-Ensârî
 323. Ebu'l-Heysen b. et-Teyhân
 324. Ebû Humeyd es-Sâidî
 325. Ebû Hureyre ed-Devsî
 326. Ebû Huzeife b. Utbe b. Rabîa
 327. Ebû Katâde el-Ensârî
 328. Ebû Kuhâfe
 329. Ebû Leylâ el-Ensârî
 330. Ebû Lübâbe b. Abdilmünzir
 331. Ebû Mahzûre
 332. Ebû Meryem
 333. Ebû Mes'ûd el-Ensârî
 334. Ebû Mûsâ el-Eş'arî
 335. Ebû Nemle el-Ensârî
 336. Ebû Râfi' mevlâ Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 337. Ebû Rimse
 338. Ebû Saîd b. el-Muallâ
 339. Ebû Saîd el-Hudrî
 340. Ebû Sebre b. Ebî Rühm
 341. Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî
 342. Ebu's-Senâbil b. Ba'kek
 343. Ebû Süfyân b. Harb
 344. Ebû Şurayh el-Ka'bî
 345. Ebû Ubeyd mevlâ Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 346. Ebû Ukayl

⁷³⁷ TİEH 1/169'ta adı Ahmed b. Caş olarak geçmekle birlikte *el-İstîâb* (4/1593), *Tecrîdü Esmâi's-Sahâbe* (2/146) ve *el-İsâbe*'de (11/6-7) bu isim Ebû Ahmed b. Caş el-Esedî olarak geçmektedir.

347. Ebû Üseyd es-Sâidî
 348. Ebu'l-Yeser el-Ensârî
 349. Ebû Zeyd el-Ensârî

Hanım Sahâbîler

350. Âişe bt. Ebî Bekr es-Siddîk zevcetü Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 351. Birva' bt. Vâşık
 352. Büsra bt. Safvân
 353. Cemîle (Âsiye)
 354. Cüveyriye bt. el-Hâris zevcetü Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem (Berre)
 355. Esmâ' bt. Ebî Bekr es-Siddîk
 356. Esmâ' bt. el-Mücellel: Eserde ilk Müslümanların anlatıldığı yerde Talha b. Ubeydillâh'tan sonra Müslüman olan 46 kişinin zikredildiği bir rivayette Hâtüb b. el-Hâris el-Cumahî'nin hanımı olarak yer almaktadır. Sonraki kaynaklar ise Hâtüb b. el-Hâris el-Cumahî'nin hanımı olup künyesi Ümmü Cemil olan Fâtıma/Cüveyriye/Esmâ' bt. el-Mücellel isimlerinden bahsetmişlerdir. Bunların bir kişi olması muhtemel olduğu gibi Hâtüb b. el-Hâris adlı sahâbînin farklı zamanlarda evlendiği üç kardeş olarak üç ayrı kimse de olması muhtemeldir.⁷³⁸
 357. Esmâ' bt. Selâme b. Muharribe et-Temîmiyye
 358. Esmâ' bt. Umeys el-Has'amiyye
 359. Fâtıma bt. ed-Dahhâk el-Kilâbiyye zevcetü Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 360. Fâtıma bt. el-Hattâb
 361. Fâtıma bt. Kays
 362. Fâtıma bt. Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 363. Fukeyye bt. Yesâr
 364. Hafsa bt. Ömer zevcetü Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 365. Hafice bt. Huveylid zevcetü Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 366. Hümeine bt. Halef b. Es'ad b. Âmir
 367. Leylâ el-Ğîfâriye
 368. Mâriye el-Kıbtıyye
 369. Meymüne bt. el-Hâris zevcetü Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem (Berre)
 370. Ramle bt. Ebî Avf
 371. Rukiyye bt. Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 372. Sâfiyye bt. Huyeyy zevcetü Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 373. Sevede bt. Zem'a zevcetü Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 374. Sübey'a bt. el-Hâris

⁷³⁸ Bkz. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 7/59, 225, 298

375. Sümeyye Ümmü Ammâr
 376. eş-Şifâ' (bt. Abdillâh)
 377. Tûmâdır bt. el-Esbağ b. Amr b. Sa'lebe
 378. Üneyse
 379. Zeyneb bt. Caş zevcetü Resûlillâh
 sallallâhu aleyhi ve sellem
 380. Zeyneb bt. Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve
 sellem

Künyeleriyle Tanınan Hanım Sahâbîler

381. Ümmü Atıyye
 382. Ümmü Eymen mevlâtü Resûlillâh
 sallallâhu aleyhi ve sellem
 383. Ümmü Habîbe bt. Ebî Süfyân
 384. Ümmü Hâlid (bt. Hâlid b. Saîd el-
 Kureşiyeye)
 385. Ümmü Kays bt. Mihsan
 386. Ümmü Külsüm bt. Resûlillâh sallallâhu
 aleyhi ve sellem
 387. Ümmü Ma'kıl
 388. Ümmü Seleme bt Ebî Ümeyye zevcetü
 Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem
 389. Ümmü Subeyye el-Cüheniyeye
 390. Ümmü'l-Mesâkîn (Zeyneb bt. Huzeyme)
 zevcetü Resûlillâh sallallahu aleyhi ve
 sellem

Akrabalık bağıyla tanınan sahâbîler

391. Ammu Hârice b. es-Salt: Hârice b. es-
 Salt'ın amcasının ismi kaynaklarda el-
 Alâ', Ulâse veya İlâka -b. Suhâr- olarak
 geçmektedir.⁷³⁹
 392. Ammu Nubayt b. Şarîr
 393. Benû Abdilmünzir
 394. Benû Amr b. Avf
 395. Benû Mukarrin -7 muhâcir kardeş-
 396. Benû Sâlim b. Avf
 397. Benû Süleym
 398. Ceddu Ma'n b. Yezîd: Kaynaklarda ismi
 el-Ahnes es-Sülemî veya Sevrü's-Sülemî
 olarak geçmektedir.⁷⁴⁰
 399. Ehû Hanzala: Hanzala'nın kardeşi
 kaynaklarda Rabâh b. er-Rabî' veya Sayfî
 b. Ebî Âmir olarak geçmektedir.⁷⁴¹
 400. Ehû Ka'b b. Mâlik: Kaynaklarda ismi
 Sürâka, Sehl veya Abdullah -b. Mâlik el-
 Ensârî- olarak geçmektedir.⁷⁴²

401. İbnu'l-Haşhâşî'l-Anberî: Kaynaklarda el-
 Haşhâşu'l-Anberî'nin Kays, Mâlik,
 Ubâde ve Ubeyd adında dört oğlundan
 bahsedilmektedir.⁷⁴³
 402. İbn Ümmi Mektûm: İsmi kaynaklarda
 Şurayh b. Mâlik b. Rabîa, Abdullah b.
 Ümmi Mektûm, Abdullâh b. Zâide b. el-
 Esamm, Abdullâh b. Şurayh, Abdullâh b.
 Amr b. Şurayh, Abdullâh b. Kays b.
 Zâide, Abdulazîz b. el-Esamm, Amr b.
 Zâide b. el-Esamm, Amr b. Şurayh, Amr
 b. Kays b. Zâide veya Amr b. Ümmi
 Mektûm olarak geçmektedir.⁷⁴⁴
 403. İbn Mirba' el-Ensârî: Kaynaklarda
 isminin Abdullâh, Zeyd veya Yezîd
 olduğunda ihtilaf olduğu bildirilmiştir.⁷⁴⁵
 404. Vâlidu Ebî Rimse: İsmi *el-İsâbe*'de
 Yesribî el-Belevî olarak geçmektedir.⁷⁴⁶
 405. Vâlidü'l-Haşhâşî'l-Anberî

⁷³⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 4/73-4, 75; 6/359-60; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/41

⁷⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/36; 2/30

⁷⁴¹ Rabâh b. er-Rabî' için bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 2/486, İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2/248 ve İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3/248-9. Sayfî b. Ebî Âmir için bkz. a.m., *el-İsâbe* 5/165.

⁷⁴² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2/581; 3/374; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/128, 280; 6/205

⁷⁴³ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 2/807; 4/1277, 1349; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/157, 532; 4/400; 5/19; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/321; 6/358; 8/182; 9/44

⁷⁴⁴ İbn Abdilberr *el-İstîâb*, 3/979, 997, 1198; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/277; 4/210, 251; 6/341; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/69; 6/81, 117, 176, 194, 225, 332-3; 7/106, 120, 135, 148

⁷⁴⁵ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 2/558; 3/986; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2/347; 3/379; 5/472; 6/340; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/67; 6/209, 10/359-60

⁷⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 10/334

ÖZGEÇMİŞ

Aziz GÖKÇE, 25.07.1986 yılında Kütahya’da doğdu. İlköğrenimini mahallesindeki Fatih İlköğretim Okulu’nda tamamladı. 2004 senesinde Kütahya Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden, 2008 yılında ise Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Beş senedir imam hatiplik yapmaktadır.